

TAMPEREEN YLIOPISTO

Sanna Heinonen

LASTEN PITÄÄ PUHUA PUHEKIELTÄ, PRESIDENTIN EI

Lehtikieli ja puhekielisyys: toimittajien mielipiteitä puhekielen käyttämisestä sanomalehdissä

Journalistiikan pro gradu -tutkielma

Tammikuu 2017

Tampereen yliopisto

Viestintätieteiden tiedekunta

HEINONEN, SANNA: Lasten pitää puhua puhekieltä, presidentin ei. Lehtikieli ja puhekielisyys: toimittajien mielipiteitä puhekielen käyttämisestä sanomalehdissä

Pro gradu -tutkielma, 81 sivua, 10 liitesivua

Journalistiikka

Tammikuu 2017

Pro gradu -työni on sosiolingvistinen tutkimus toimittajien asenteista ja mielipiteistä puhekielisten ilmaisujen käyttämisestä lehtiteksteissä. Se on toteutettu survey-kyselytutkimuksena, jonka tuloksia analysoidaan sisällön erittelyn ja sisällönanalyysin keinoin. Kyselyyn vastasi 227 suomalaista toimittajaa päivittäin ilmestyvistä sanomalehdistä, ja jokainen Suomessa päivittäin ilmestyvä suomenkielinen sanomalehti on siinä mukana. Puhekieliset ilmaisut olen jakanut yleispuhekielisiin sanoihin, murteeseen sekä puhekielisiin rakenteisiin.

Selvästi hyväksytyintä lehtiteksteissä on puhekielen käyttö sitaateissa. Vähiten lehtitekstissä hyväksyttiin erilaisten puhekielisten rakenteiden käyttöä. Ne mielletään yleensä kielioppivirheiksi, kun taas yksittäisten sanojen käyttö koetaan toisinaan taidokkaaksi kielenkäytöksi. Yksittäisten sanojen kohdalla vaihtelu on kuitenkin suurta: hyväksytyimpiä ovat sellaiset sanat, joita käytetään runsaasti arkipuhekielessä muutoinkin. Kiistanalaisia seikkoja ovat muun muassa puhekielen käyttö lasten haastatteluissa sekä murteiden käyttäminen. Eri murrealueilla ei tässä tutkimuksessa huomattu merkittäviä eroja puhekielen käytön suhteen.

Selvää on, että puhekieli on tullut lehtiteksteihin jäädäkseen, ja toimituksissa on hyvä miettiä sitä, pitäisikö sen käytöstä rakentaa yhteiset pelisäännöt, vai onko kyseessä lopulta jokaisen toimittajan ammattitaitoon ja vapauteen liittyvä asia, josta kukin päättää itsenäisesti.

Asiasanat: lehtikieli, puhekieli, lehtiteksti, sanomalehdet, toimittajat, sosiolingvistiikka

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
2. Sosiolingvistiikka, lehtikieli ja puhekieli	4
2.1 Keskeiset käsitteet ja aiempi tutkimus.....	6
2.1.2 Lehtikieli käsitteenä.....	8
2.1.2 Tutkimuksia toimittajista ja lehtikielestä.....	12
2.1.3 Puhekielen käsite.....	13
2.1.4 Tutkimuksia puhekielestä lehdissä	17
3. Tutkimuksen ongelmanasettelu ja tutkimuskysymykset.....	21
4. Menetelmä ja aineistovalinnat.....	23
4.1 Suomalaiset maakuntalehdet	24
4.2 Survey-kysely ja sisällönanalyysi.....	26
4.3 Kyselylomakkeen valmistelu	29
5. Tulokset	33
5.1 Milloin puhekieltä on perusteltua käyttää?.....	35
5.2.1 Haastateltavan kerronta.....	43
5.2.2 Toimittajan oma kerronta	45
5.3 Murteelliset sanat	47
5.3.1 Haastateltavan kerronta.....	47
5.3.2 Toimittajan kerronta.....	50
5.4 Puhekieliset rakenteet.....	52
5.4.1 Haastateltavan kerronta.....	52
5.4.2 Toimittajan kerronta.....	54
5.5 Muiden kohtien havaintoja	56
5.5.1 Uutinen ei ole puhekieltä	57
5.5.2 Asiantuntija puhuu kirjakieltä.....	59
5.5.3 Puhekieli käy sitaattiin.....	61
5.5.4 Puhekielisyyttä ei sovi lisätä	62
5.6 Murrealueen vaikutus	62
5.6.1 Murre haastateltavan kerronnassa.....	64

5.6.2 Murre toimittajan kerronnassa	66
6. Pohdinta	68
7. Yhteenveto.....	73
7.1 Oman tutkimuksen arviointia ja kritiikkiä.....	73
7.2 Tärkeimpiä tuloksia ja jatkotutkimuksen aiheita	75
Lähteet	77
Kirjat ja artikkelit	77
Elektroniset lähteet:	81
Liitteet	82

1. Johdanto

Pro gradu -tutkielmani käsittelee toimittajien käsityksiä puhekielen käyttämisestä lehtitekstissä. Aihe syntyi, kun olin tarpeeksi monessa kahvipöytäkeskustelussa seurannut toimittajien väittelyitä milloin minkäkin ilmaisun sopivuudesta lehteen.

Journalistit ovat päivittäin jatkuvasti tekemisissä kielen kanssa, ja aiheeseen liittyvää pohdintaa käydään kaikissa toimituksissa joka päivä. Hyvä kieli on toimittajille myös aiempien tutkimusten mukaan todella tärkeää. Aiheeseen suhtaudutaan esimerkiksi Maija Saviniemen väitöskirjatutkimuksen (2015) mukaan hyvin intohimoisesti. Hänen tutkimansa toimittajat ovat antaneet esimerkiksi seuraavanlaisia kommentteja lehtikielestä:

”Mielestäni lehtien tehtävä on ylläpitää sekä vaalia oikeaa ja hyvää suomen kieltä.”

”On tärkeää, että toimittajat käyttävät korrektia ja hyvää yleiskieltä, ja siten ovat omalta osaltaan vaikuttamassa siihen, miten ”kansa” kieltä käyttää”

”Lehti on hyvää yleiskieltä, ei murretta tai epäkelpoa mössöä”

”Kieli muuttuu koko ajan, toimitusten pitäisi seurata perässä eikä vanhoa jonkun vanhan käytännön piikkiin, toisaalta lehtikieli ei voi olla puhuttua kieltä kuin ehkä nuorten sivulla joissakin haastatteluissa.”

Harva toimittaja tuntuu suhtautuvan kielenhuoltoon välinpitämättömästi, mutta siitä, millaista tämä paljon tavoiteltu hyvä lehtikieli on, tuntuu olevan yhtä monta näkemystä kuin kommentoijaakin. Päivittäin lehdissä näkee esimerkiksi puhekielisyyskiä sitaateissa ja otsikoissa, vaikka moni toimittaja tuntuu automaattisesti tuomitsevan ne, kuten yllä olevissa Saviniemen tutkimuksen kommentteissakin. Toisaalta tuntuu, että osa toimittajista kokee tehtäväkseen uudistaa kieltä ja ottaa vapauksia sen käytön suhteen, ja ikään kuin irtautua perinteisestä koulujen äidinkielen opetuksesta. Tällaiseen saattaa kuulua puhekielisyysden lisääminen lehtiteksteissä. Näistä asenteista aionkin tutkimuksessani ottaa selvää.

Mielenkiintoista on myös se, millaisia merkityksiä toimittajat kokevat välittävänsä puhekielisillä valinnoillaan. Onko niiden tarkoitus tuoda teksteihin rentoutta, vai onko tavoitteena joskus jopa tietoisesti saada haastateltava kuulostamaan hölmöltä? Vai onko takana jotain aivan muuta?

Suomalainen sanomalehdistö on pitkään ollut esimerkkinä siitä, miten kieltä tulisi käyttää. Joka päivä kotiin tuotu lehti on näyttänyt mallin siitä, miten kirjoitetaan oikein. Toisaalta seitsemänä päivänä ilmestyvät maakuntalehdet ovat myös itselleni tutuin journalismin muoto, josta olen pääasiassa kerännyt oman työkokemukseni alalta. Niinpä niissä työskentelevien toimittajien kielenkäytön analysointi ja pohtiminen on itselleni luontevinta.

Puhekieltä suomalaisessa sanomalehdistössä on ehditty tutkia hyvin vähän. Nämä tutkimukset on tehty lähinnä lukijoiden kokemuksen tai yksittäisten tekstien kautta ja suomen kielen alalla. Tekstintekijöiden ääntä ei ole aiheen parissa nostettu esiin, ja journalistinen tutkimus asiasta puuttuu. Siksi onkin jo aika tehdä journalistinen gradu aiheesta. Kansainvälisesti esimerkiksi Luscombe (2014) on tutkinut, kuinka radiotoimittajat kirjoittavat puheeksi tarkoitettua tekstiä. Samoin McLaughlin (2011) on tutkinut kirjoitetun kielen puhumista. Nyt tutkin kuitenkin luettavaksi tarkoitettua tekstiä, johon puhekieltä on jäänyt mukaan.

Suomessa on myös hiljattain, syksynä 2016, julkaistu *Puheesta tekstiksi - puheen kirjallisen esittäminen alueita, keinoja ja rajoja* -teos, jonka ovat toimittaneet puhekieltä pitkään tutkineet Liisa Tiittula ja Pirkko Nuolijärvi. Tämäkään teos ei kuitenkaan pääse sitaattikäyttöä lukuun ottamatta kiinni siihen, mitä toimittajien käyttämä puhekieli on ja missä tilanteissa sitä käytetään.

Tutkimusmotivaationi taustalla vaikuttaa varmasti myös se, että toisena pääaineenani opiskelen suomen kieltä, ja tahdoin yhdistää graduun osaamistani myös poikkitieteellisesti. Graduni saattaa saada kritiikkiä liiallisesta kielitieteilystä, mutta mielestäni tällaisten raja-aitojen rakentaminen on keinotekoista, sillä näitä rajoja ei gradututkimusten jälkeen akateemisessa maailmassa edes haluta noudattaa. Koen enemmän näitä aloja yhdistävän

tutkimuksen olevan hyödyksi kaikille tahoille. Luonnehdin graduni viitekehystä sosiolingvistiseksi, sillä kyse on lopulta yhteiskunnan ja kielen suhteesta.

Journalistisen kulttuurin edistämistätiö Jokes on tukenut graduani apurahalla.

2. Sosiolingvistiikka, lehtikieli ja puhekieli

Sosiolingvistiikan nähdään syntyneen Yhdysvalloissa 1960-luvulla ja sen oppi-isäksi voi kuvata William Labovia, joka tosin itse koetti välttää termin sosiolingvistiikka käyttöä, sillä koki, ettei voi olla onnistunutta lingvististä tutkimusta, joka ei olisi sosiaalinen (Labov 1972, xii). Sosiolingvistiikassa olennaista on se, että kielen nähdään heijastavan yhteiskuntaa. Sosiolingvistiikassa kieli kuvataan sosiaalisena ilmiönä, ja etsitään syitä siihen, miksi kieli vaihtelee tai muuttuu.

Labov ajatteli, että kieli on sosiaalisen käytöksen muoto, jota esiintyy vain yhteisöissä ja yhteiskunnissa. Kieltä ei siis voi erottaa yhteisöistä, vaan sitä pitää aina tutkia yhteisön osana. (Labov 1972, 183.) Toisaalta sosiaalista todellisuutta tarkastellaan sosiolingvistiikassa lingvistiikan keinoin (Nuolijärvi 2000, 13). Sosiolingvistiikalle ovat olleet tyypillisiä empiiriset tutkimukset (kuten muun muassa Saviniemi 2015, Sahi 2013, Saarinen 2013), joita jo Labov itsekin teki ja sen kautta kielitieteeseen on tuotu tilastollisia menetelmiä. Kvantitatiivinen tutkimusperinne alalla on ollut vahva (Nuolijärvi 2000, 15). Tämä sopii oman tutkimukseni yhteyteen paremmin kuin hyvin, sillä osa tutkimuksestani on kvantitatiivista.

Sosiolingvistiikan voi sanoa ottaneen ensimmäisenä käyttöön käytännön tasolla tosissaan strukturalistiseen kielitieteeseen kuuluneen väitteen kielen sosiaalisuudesta, ja sen päämääräksi tuli selvittää ja mahdollisesti myös selittää kielen ja kieltä puhuvan yhteisön väliset yhteydet. (Nieminen, 1999.) Tärkeänä lähtökohtana ja taustana sosiolingvistiikalle ja sen synnylle on klassinen Ferdinand de Saussuren *Yleisen kielitieteen kurssi* (1916), jossa esitellään näkemys kielen jakamisesta la langueen, eli kieleen sekä la paroleen eli puheeseen. Kieli on osa kielenkäyttöä. Tämä kieli tarkoittaa järjestelmällisyyttä ja säännönmukaisuutta, joka ilmenee, kun kieltä käytetään. Puhe taas on se kaikki, mikä puheessa on yksilöllistä ja satunnaista. Se on siis se osa, jota kielen järjestelmä ei yksiselitteisesti määrää. Tämän erottelun taustalla on Saussuren halu taata tutkimuskohde, jota voidaan jollain tapaa tutkia, vaikka kielenkäytön todellisuus on hyvin monimutkainen. (Saussure 2014, 93–95.)

Saussuren teoksen ensimmäisillä sivuilla muistutetaan jo siitä, ettei elävää kieltä pidä unohtaa (Saussure 2014, 74). Kielten tutkimuksen ongelmana hänen mukaansa oli myös se, että tutkimus oli yksinomaan vertailevaa eikä ymmärtänyt samalla historiaa. Kieli on aina osa ympäristöään, eikä sitä voi tutkia vain yksinkertaisesti vertailemalla ymmärtämättä sen kontekstia. (Saussure 2014, 76–77.)

Labovin mukaan Saussure ja hänen perintönsä kimpussa työskentelevät eivät kuitenkaan huomioineet kielen tutkimisen yhteydessä sosiaalista yhteisöä tarpeeksi, vaan pysyivät kielitieteen keskinäisten faktojen vertailussa pystymättä huomioimaan sen ulkopuolisia tekijöitä, jotka kieleen todellisuudessa vaikuttavat. (Labov 1972, 185.)

Myös esimerkiksi Tommi Nieminen (1999) on kritisoinut vanhaa saussurelaista langue-parole-dikotomiaa siitä, että se on liian staattinen ja monoliittinen käsittelemään ilmiötä, joka on itsessään todiste dynaamisuudesta ja heterogeenisyydestä. Nykyaikana sociolinguistiikasta onkin kasvanut yhä laajempi tieteenala, joka ottaa omaa tilaansa tieteen kentillä. Kaikki tässä gradussa esitelty aiempi tutkimus puhekielestä ja lehtikielestä sekä niiden yhteyksistä voidaan käytännössä luokitella ainakin jossain mielessä sociolinguistiikan alle. Etenkin kun sen tässä yhteydessä katsotaan tarkoittavan tutkimusta, jossa kieli ja yhteiskunta, jossa kieltä käytetään, kietoutuvat jollain tapaa yhteen ja vaikuttavat toisiinsa.

Sociolinguistiikassa on siis kyse siitä, että kieli nähdään yhteiskuntaa heijastavana ja toisaalta yhteiskunta heijastuu kielessä (Nuolijärvi 2000, 15). Kieli on sosiaalinen tuote ja joukko välttämättömiä konventioita, jotka yhteisö omaksuu, jotta yksilöt voisivat käyttää kieltä. Kielen järjestelmä on kuitenkin itsessään kokonaisuus, jota voidaan tarkastella erikseen. (Esim. Saussure 2014, 83 & Labov 1972, 3.)

Kieli nähdään tässäkin tutkimuksessa ennen muuta sosiaalisena ilmiönä, joka vaikuttaa yhteiskuntaansa. Se onkin teoreettinen viitekehys tälle tutkimukselle, jossa yhteiskuntaa edustaa nyt media, ja vielä tiiviimmin: yhteiskuntaa ja kielen käyttäjiä edustavat toimittajat, joiden käyttämän kielen vaihtelua ja sen syitä ja yhteyksiä tässä gradutyössä tutkin. Voidaan oikeastaan puhua makrosociolinguistiikasta, sillä tutkin ennen muuta kielellisiä asenteita (Nuolijärvi 2000, 15).

Jo Saussure on nostanut esiin sen seikan, että kirjoitettu muoto kielestä on se, joka tungettelee tutkimuksen puolellakin. Muuttuvat puhekielen muodot ovat kuitenkin todiste siitä, että kieli elää ja sitä puhutaan. (Saussure 2014, 94.) Se miten puhekielen muodot ulottuvat lehtikieleen on tämän tutkielman kannalta oleellinen seikka. Ennen kuin tätä päästään erittelemään, on syytä kuitenkin määritellä se, mitä ylipäätään tarkoitan lehtikielellä ja puhekielellä käsitteinä. Pohdin myös sitä, miten nämä käsitteet ja kielenkäyttö ylipäätään liittyvät toimittajien ammattikuvaan ja journalistin ominaisuuksiin. Tämän kautta päästään käsiksi siihen, miksi toimittajien ja kielenkäytön suhdetta on oleellista ja merkittävää tutkia. Perehdyn myös siihen, mitä toimittajien ammattikuvan ja lehtikielen suhteesta on aiemmin tutkittu.

2.1 Keskeiset käsitteet ja aiempi tutkimus

Kun määritellään sitä, millainen on hyvä journalisti, kielenkäyttö nousee nopeasti esiin. Esimerkiksi Esko Salminen (1998) määrittelee kirjassaan *Oivaltava toimittaja – Toimitustyön uudet mallit ja vaatimukset*:

”Toimittajan päiväkohtainen perustyö on suurelta osin kykyä tehdä hyviä, mielenkiintoisia kysymyksiä ja taito valita vastuksista oikea ja aito, olennainen tieto. Mutta nämä ovat vain lähtökohtia. Osaava journalisti on myös kirjoituksen sisällön ja muodon mestari, lukunautinnon tarjoaja.” (Salminen 1998, 253.)

Salminen haastatteli kirjaansa 21 huippujournalistia, jotka määrittelivät hyvän journalistin ominaisuuksia. Esiin nousivat muun muassa synnynnäinen verbaalinen lahjakkuus ja taito kirjoittaa uutinen nopeasti sekä elegantisti. Siihen liittyy myös halu kouluttautua jatkuvasti, kuten parantaa kielitaitoa ja vaalia omaa äidinkieltä. Salmisen haastattelemilla toimittajilla kiinnostus kirjoittamiseen ja journalistin ammattiin oli ilmennyt usein jo hyvin nuorena. (Salminen 1998, 253.)

Kirjoittaminen ja hyvän kielen käyttö ovat journalisteille kunnia-asia. Myös perinteisissä toimittajien oppaissa, kuten Lauri Kotilaisen *Parempi lehtijuttu* (2003) oikeanlaisen tekstin

kirjoittamiseen opastamiselle omistetaan useita sivuja. Kirjoittamistaitojen hiomisen tärkeydestä toimittajalle mainitaan myös *Nuoren toimittajan eloonjäämisoppaassa* (Lintula & Valkama 2009, 16). Tässä gradussa yritänkin pureutua siihen, mitä tämä hyvä ja oikeanlainen teksti journalistien itsensä mielestä tällä hetkellä on. Koska kaikkien mahdollisten näkökulmien kartoittaminen yhdessä työssä lienee mahdotonta, pureudun puhekielisyyteen, joka tuntuu yksittäisenä ilmiönä nousevan poikkeuksellisen usein esiin, kun journalistit pohtivat hyvän kielenkäytön rajoja.

Voisi sanoa, että pääosa toimittajan työstä liittyy kieleen. Kielikello lehdessä 1/2001 Ari Lahdenmäki kirjoittaa:

”Toimittajan on kirjoitettava tekstiä, jonka suurin osa suomalaisista ymmärtää. Lehtikielessä arki- ja asiatyylin raja hämärtyy usein eikä suora lainauskaan ole aina suora.”

Ja kuten Saviniemi tutkimuksessaan (2015, 17) toteaa, seuratessaan viestimiä päivittäin suomalaiset omaksuvat toimittajien käyttämää kieltä. Hyvä esimerkki tästä on tilanne, joka syntyi, kun Helsingin Sanomat päätti kirjoittaa Internet-nimen pienellä alkukirjaimella. Pian monet muut seurasivat perässä. Vähitellen sen jälkeen suomen kielen lautakunnan antama suositus muuttui. (Saviniemi 2015, 18.) Nykyisin internetin kirjoittaminen pienellä alkukirjaimella on normi, jota ei tule edes kyseenalaistaneeksi, vaikka muutos on hyvinkin tuore. Median kieli siis käytännössä muokkaa sitä kieltä, jota pidämme normikielenä. Kun media alkaa koetella jonkin kielen osan rajoja, se muuttuu pikku hiljaa usein koko yhteisön hyväksymäksi kielimuodoksi. Siksi toimittajilla on myös normitetun kielen suhteen aivan ainutlaatuinen erityisasema. Mielenkiintoista onkin, että jos puhekieliset ilmaisut hyväksytään yhä laajemmin osaksi lehtikieltä, milloin ne hiipivät normikieleen ja eivät enää olekaan osa puhekieltä vaan kuuluvat kirjakieleksi miellettyyn kielimuotoon?

Myös Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen (Kotus) kielipoliittisessa ohjelmassa (1998) nostetaan esiin se, miten viestimet vaikuttavan kielenkäyttöön, ja kuinka ne tavoittavat koko kieliyhteisön. Sen mukaan sanomalehdet ylläpitävät ja kehittävät kirjakieltä, ja ne ovat keskeinen kirjakielen normijärjestelmän säilyttäjät. Tämä Kotuksen ohjelma vaatii siis näillä ohjeillaan medialta kirjakieltä, ja olettaa sanomalehtien kieliasun olevan kirjakielen mukaista.

Ohjelman mukaan viestimien kielenkäyttö antaa sekä hyviä että huonoja malleja. Medialta on lupa vaatia erityisen hyvää kielenkäytön tuntemusta ja oikean kielimuodon valintaa erilaisiin käyttötilanteisiin. Käytännössä hyvä äidinkielen taito on tärkeä osa toimittajien ammattitaitoa. Kotuksen mukaan toimittajat yleensä myös tuntevat vastuunsa kielenkäytöstä. Näin voidaan siis olettaa, että toimittajat ajattelisivat hyvän lehtikielen olevan kirjakielen kirjoitusmuotojen mukaista.

2.1.2 Lehtikieli käsitteenä

Lehtitekstit ovat käytännössä erilaisia juttutyyppejä, joissa käytetään erilaista kieltä ja eri tavoin. Lehtitekstien perusjuttutyyppeihin kuuluvat uutinen, taustajuttu, selostus, reportaasi, haastattelu, pääkirjoitus ja pakina. Juttutyyppejä kuitenkin syntyy ja kuolee jatkuvasti. Toisaalta jo Aurora-seuran julkaiseman ensimmäisen suomalaisen sanomalehden Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo vuosikerrasta 1771 löytää uutisia, pakinoita ja jonkinlaisen pääkirjoituksen alkioita, eli pysyvyyskin on juttutyypeille tyypillistä. (Heikkinen, Vesa & Co. 2012, 594.)

Käytännössä kaikki perusjuttutyypit ovat ulkomailta omaksuttuja. Selvimmin se näkyy haastatteluissa, joita aluksi kutsuttiin interveivaukseksi. Ne ovat alun perin Juhani Ahon matkalaukussa Ranskasta Suomeen kulkeutunut formaatti. Haastattelujen ilmestymisen suomalaiseen mediaan voi havaita jopa päivántarkasti: ensimmäinen haastattelu ilmestyi Päivälehdessä 12. heinäkuuta 1892, jolloin Juhani Aho haastatteli Minna Canthia ja K.A. Tavaststjerna. Kuitenkin juttutyypit ovat eläneet, eivätkä ne ole kiveen hakattuja edelleenkaan. (Heikkinen, Vesa & Co. 2012, 595.)

Tarkkoja rajoja eri juttutyyppeiden välille on usein vaikea vetää. Siksi tämänkin tutkimuksen yhteydessä käytännöllisintä on suurimmassa osassa tutkimusta puhua lehtiteksteistä kattokäsitteellä juttu. Juttu on ollut kirjoittavan journalistin tekstituohteen yleisnimitys kuitenkin ainakin jo 1940-luvulta. Suomen ensimmäisessä journalismin oppikirjassa vuonna 1944 Akseli Routavaara kirjoitti, että juttu on toimitusten ammattisanastossa tavallinen

kaikkien kirjallisten, lehteen tarkoitettujen hengentuotteiden yleisnimityksenä. (Heikkinen, Vesa & Co. 2012, 596.)

Se, miten rakennettu ja millaista kieltä oleva juttu sopii mihinkin juttutyyppiin, on käytännössä jätetty ammatissaan toimivien journalistien oman asiantuntemuksen vastuulle. Toimittaja tietää, millainen on kolumni ja millainen on uutinen. Näiden genrejen tyyllinenkin puoli on jätetty toimittajien harteille. Omalta osaltani haen tällä tutkimuksella myös vastausta siihen, missä tilanteessa puhekieliset valinnat ovat hyväksytyjä, eli onko lehtitekstien genreillä eroa sen suhteen, missä puhekieltä saa käyttää. Onko siis esimerkiksi kulttuurijutun ja urheilujutun tilanne erilainen kuin uutisen. Itse miellän tässä tutkimuksessa, että juttujen genret rakentuvat käytännössä pitkälti sen mukaan, millä paikalla juttu julkaistaan.

Uutisten kieli on ainakin selvästi omanlaisensa laji. Kansainvälisesti esimerkin tästä antaa muun muassa Richard Keeblen toimittajille kirjoittama opaskirja (1994), joka kertoo, miten nuoret toimittajat voivat kärsiä vaikeuksista, kun ovat ensin tottuneet kirjoittamaan yliopistossa pitkiä 2 000 sanan esseitä ja uutisessa sanoja onkin käytössä vain 300. Uutiskielessä jokaisella sanalla pitää olla merkitystä, ja lauseiden ei Keeblen mukaan sovi olla liian pitkiä. Tekstien pituudet rajoittavat kielenkäytön muotoja. Teksteissä olisi hyvä suosia aktiivisia verbejä. Muoti-ilmauksia ja kliseisyyttä taas pitäisi välttää. (Keeble 1994, 86–89.) Nämä samat seikat ovat käytännössä monelle vallitsevia käsityksiä hyvästä lehtikielestä myös Suomessa, ja pätevät uutistekstien lisäksi yleensä myös muissa juttuformaateissa. Toki tyylin rajoja koetellaan kokeilevammassa teksteissä. Toisaalta jokaisella sanomalehdellä on oma käsityksensä hyvästä journalistisesta tyylistä. Se on yleensä kirjattuna lehden tyylikirjaan. (Keeble 1994, 102.) Se, miten puhekielen käyttöön tällaisena tyyliseikkana 2010-luvun suomalaisessa journalismissa suhtaudutaan, onkin se asia, jota gradussani tutkin.

Kuitenkin jokaisen kielialueen tilanne on omanlaisensa. Itse katson voivani kirjoittaa ainoastaan suomen kielen asiantuntijana, enkä ota kantaa muiden maiden journalistiseen kieleen, vaikka yhtymäkohtia niihin toki on. Tästä syystä olen myös graduni tutkimustaustassa suosinut ensisijaisesti suomalaisessa kieliympäristössä valmistuneita tutkimuksia. Vaikka joitain tutkimuksia eri maiden puhekielen siirtymisestä kirjoitettuun kieleen on tehty, koen, ettei minulla ole pätevyyttä analysoida niitä, sillä näiden kielten

puhutun kulttuurin ja kielen tuntemus ei ole itselläni riittävästi hallussa. Toisaalta vieraskielisestääkään tutkimuksesta ei löydy hakujeni perusteella vastaavaa tutkimusta, joka olisi kohdistettu juuri nykyaikaiseen sanomalehtikieleen ja toimittajien kielenkäyttöön.

Lehtitekstit asettuvat kielellisesti omaan asemaansa siinä suhteessa, että mediatekstit esittävät teksteissään yleensä puhuttua kieltä. Käytännössä monet jutut perustuvat haastatteluun. Muillakin tavoilla hankittuun tietoon tarvitaan usein haastateltavan lausuntoja koristeeksi, uskottavuuden lisäämiseksi tai vain tottumuksen vuoksi. Leipätekstin seassa haastateltavien lausunnot esitetään lukijalle sitaatteina. Valmiissa teksteissä ei tavallisesti ole erotettavissa, milloin sitaatti on puheesta poimittu ja milloin se on otettu kirjoitetusta tiedotteesta. (Hiidenmaa 2004, 206.) Tämä tarkoittaa käytännössä myös sitä, että sitaattit usein käsitellään hyvinkin kirjoitetun kielen näköisiksi. Lehtitekstien sitaattit eivät aina ole myöskään suoria, vaan käytännön kokemus on osoittanut, että tapana on muokata sanottava sopivaan muotoon. Ylimääräisiä täytesanoja jätetään pois ja sanominen tiivistetään sitaattiin napakammaksi, kuin mitä se on puheena ollut. Tästä aiheesta toimittajat saavat jatkuvasti vääntää kättä haastateltavien kanssa. Toisaalta haastateltavat myös kiittelevät toimittajaa siitä, kuinka hän osasikin kirjoittaa juuri niin kuin haastateltava tarkoitti.

Hyvästä kielestä on käyty suomen kielen historiassa vääntöjä jo vuosisatoja, vaikka kirjakielemme on melko nuori. 1860-luvulla August Ahlqvist ja Yrjö Koskinen riitelivät Suomettaren sivuilla toistensa lehdessä käyttämästä kielestä. (Hiidenmaa 2004, 13–14.) Ahlqvist arvosteli Yrjö Koskisen kieltä ”teeskennellyksi, puiseksi ja epäsuomalaiseksi”. Yrjö Koskinen taas kirjoitti arvostelun Ahlqvistin arvostelun kielestä. Kummatkin kriitikot katsoivat voivansa määritellä millaista kielen tulisi olla. Yhtä kiihkeitä kielikeskusteluja käydään edelleen.

Auli Kulkki-Niemisen (2010, 18) mukaan kielenkäytön selkeyttä pidetään onnistuneen ja vastaanottajan huomioon ottavan viestinnän piirteenä. Uutisteksteissä selkeys yhdistyy sekä ymmärrettävyyteen että luettavuuteen, jutun muotoon. Vuonna 1990 ilmestyneessä *Selkokirjoittajan oppaassa* julkaistuilla ohjeilla on ollut merkittävä vaikutus käsityksiin selkokielestä. Yksi näistä ohjeista on ollut välttää erityissanastoa, slangi- ja murre sanoja sekä symbolisia ja abstrakteja ilmaisuja. Näin slangi- ja murre sanasto on koettu tavallista

vaikeammaksi kieleksi. (Kulkki-Nieminen 2010, 33.) On kuitenkin syytä muistaa, että kaikkia journalistisia tekstejä ei pyritä tekemään selkokielen ohjeiden mukaan, vaan erilaisen kielen käyttö voi olla joskus jopa tavoiteltavaa. Uutisten osalta pyrkimys mahdollisimman selkeään viestintään on kuitenkin yleisesti tunnistettava piirre.

Helsingin Sanomien kaupunkitoimituksessa työskennelleen ja nykyisin muun muassa Long Play -julkaisussa vaikuttavan Ari Lahdenmäen Kielikello-lehdessä vuonna 2001 julkaistun artikkelin mukaan lehtikieli on oma tekstilajinsa, joka poikkeaa hieman asiasuomesta. Samoin reportaasien, kolumnien, pääkirjoitusten ja pakinoiden tyylit eroavat toisistaan. Lahdenmäen mukaan uutisissa ja reportaaseissa sanakirjan arkisiksi määrittelemät sanat, kuten kännykkä ja kyltti, ovat usein täysin hyväksyttäviä, sillä sanojen matkapuhelin ja kilpi jatkuva toisto tekisi tekstistä kankeampaa. Samalla Lahdenmäki kuitenkin korostaa, että jokainen toimittaja joutuu usein miettimään, milloin jokin sana on liian arkinen lehtijuttuun. Esimerkkinä hän käyttää sanaa ratikka, josta Helsingin Sanomien kaupunkitoimituksessa on monta mielipidettä. Osa hyväksyy sen uutiseenkin, toiset sallivat vain kevyessä kaupunkielämää kuvaavassa reportaasissa. Yhdeksi perusteeksi ratikan hyväksynnälle Lahdenmäki kertoo sanan lyhyden: ratikka istuu otsikkoon huomattavasti helpommin kuin raitiovaunu. (Lahdenmäki 2001.)

Lahdenmäki ottaa esiin myös sen, että haastattelujen siteeraamisessa toimittaja joutuu kohtaamaan myös yhden suomen kielelle tyypillisen ongelman lisää: puhe ja kirjoitettu teksti ovat kovin erilaiset. Poliitikko sanoo usein ”mä päätin, et me selvitetään se asia”, mutta lehteen viesti kirjoitetaan yleensä ”päätin, että selvitämme asian”. Käytännössä suurin osa puhemiehistä siistitään siis pois. Jotain kuitenkin jää jäljelle, ja sitä osaa tämä gradu tutkia.

Murteen käyttö on erityisen arka seikka. Jos toimittaja on kirjoittanut murretta väärin, tulee palautetta lukijoilta herkästi. (Lahdenmäki 2001.) Lahdenmäen mielipide toimittajien ammatin ja kielen suhteesta on selvä: kielen ammattilaisina toimittajien tulee hallita kieli hyvin.

2.1.2 Tutkimuksia toimittajista ja lehtikielestä

Lehtikieli on toimittajille tärkeä asia. Maija Saviniemen väitöskirjassa, joka käsittelee toimitushenkilökunnan kielenhuoltotietoja, -käytäntöjä ja diskursseja, havaittiin, että 97 prosenttia vastanneista pitää toimittajien kielenhuoltoa erittäin tai melko tärkeänä. Jo aiempien tutkimusten perusteella on huomattu, että monilla on mielipiteitä seuraamiensa viestinten kielestä. Usein nokkela kielenkäyttö viehättää, kirosanat harmittavat ja kielioppisäännöistä poikkeava kieli suututtaa. Toisaalta toimittajan työssä voi havaita, ettei toimittajan välttämättä ole helppoa ottaa palautetta vastaan tekstinsä kielestä. Kun toimittajan kirjoittama kieli särähtää kielikorvaan, voidaan toimittaja tuomita ammattitaidottomaksi kielen turmelijaksi miettimättä, millaiset arvot ja asenteet vaikuttavat kielenkäyttötilanteen taustalla. (Saviniemi 2015, 15.)

Saviniemen tutkimuksessa kerrotaan, että Marsa Luukkosen (2006, 38) mukaan toimittajat joutuvat usein ensimmäisinä tuomaan esiin sen, mitä kielessä tapahtuu ja miten kieli elää ja heijastaa aikaansa. Sen vuoksi toimittajat saavat usein kuulla huolimattomuudesta, osaamattomuudesta ja kielen turmelemisesta. (Saviniemi 2015, 16.) Tämä saattaa näkyä erityisesti ilmaisujen siirtyessä puhekielestä kirjoitettuun kieleen.

Anniina Sahi (2013) tutki suomalaisten päivittäin ilmestyvien sanomalehtien kielenhuoltokäytäntöjä. Hänen kyselytutkimukseensa vastasi toimituksesta riippuen uutispäällikkö, toimituspäällikkö, päätoimittaja, vuoropäällikkö, kielenhuoltoon erikoistunut henkilö, uutistuottaja tai toimitussihteeri. Sahi havaitsi, että noin kaksi kolmasosaa näistä henkilöistä piti lehtensä kielenhuoltotilaa kohtalaisena. Vastaajista 22,6 prosenttia sanoi tilan olevan hyvä ja 12,9 prosenttia välttävä. Erinomaisena tai huonona lehtensä kielenhuoltotilannetta ei Sahin tutkimuksessa pitänyt kukaan. (Sahi 2013, 34, 35.) Tämä kriittinen suhtautuminen kielenhuoltotilanteeseen tukee ajatustani siitä, että kielenhuolto on toimittajille eräänlainen kunnia-asia ja ylpeyden aihe, ja hyvää kielenkäyttöä pidetään toimittajan kannalta äärimmäisen tärkeänä taitona.

Sahin vastaajista 87 prosenttia ilmoitti, että lehden kielenhuollosta on vastuussa kukin toimittaja oman juttunsa osalta. Lähes yhtä moni, 84 prosenttia vastanneista, sanoi vastuun

kuuluvan sivujen kokoamisesta vastaavalle tai taittavalle henkilölle. Vain viidessä lehdessä (Helsingin Sanomat, Hufvudstadsbladet, Länsi-Suomi, Vasabladet ja Österbottens Tidning) kielenhuollosta vastaa tehtävään erikoistunut työntekijä, kuten oikolukija. (Sahi 2013, 35.) Koska vastuu kielenhuollosta käytännössä jakautuu yksittäisille toimittajille, tahdoinkin itse kohdistaa tässä tutkimuksessa kyselyni kaikille tavallisille toimittajille, eli niille, jotka käytännössä useimmiten hoitavat lehtien kielenhuoltoratkaisut, ja määrittelevät, onko puhekieli hyvää lehtikieltä vai ei ja missä tapauksissa.

Esa Väliiverrosen mukaan sanomalehdet ovat 1990-luvulta lähtien lisänneet aikakauslehtimäisiä sisältöjä esimerkiksi yhä lukuisammassa liitteissään. Lisäksi kirjoittamisen tapoja on monipuolistettu. Aikakauslehdissä on jo pitkään puhuttu mallilukijasta, jolle lehti on suunnattu, ja jonka kautta erottaudutaan muista kilpailijoista. Tekstin tyyli ja sisältö kirjoitetaan mallilukijaa silmällä pitäen. (Väliverronen 2009, 97–98.) Mallilukijan ajattelu myös sanomalehdissä vaikuttaa todennäköisesti kieleen asti. On mahdollista, että esimerkiksi tietyt osastot on ajateltu nuoremman ikäryhmän käyttämiksi kuin toiset, ja niitä yritetään profiloita tietyntylaisella kielenkäytöllä, kuten puhekielisten ilmaisujen lisäämisellä.

Kielen tärkeys toimittajille on noussut esiin myös esimerkiksi Väliiverrosen tutkimuksessa, jossa Helsingin Sanomien toimituksessa suuri osa toimittajista piti merkittävänä onnistumisen kriteereinä kielen ja faktojen virheettömyyttä (Väliverronen 2009, 104). Tosin muutoslaboratorio-projektin jälkeen virheettömyys mainittiin onnistumisena vähemmän kuin aiemmin. Väliverronen kuitenkin toteaa, ettei kyse ollut oikeakielisyyden arvostuksen vähenemisestä, vaan siitä, että muutoslaboratoriossa ja toimituksen omissa kokouksissa käyty keskustelu oli selvästi painottanut journalistisen linjan ja sisällön muutoksia, jolloin ne nousivat myös haastatteluissa enemmän esiin.

2.1.3 Puhekielen käsite

Ennen kuin lähdän analysoimaan puhekielisten ilmaisujen käyttöä lehtiteksteissä, on syytä selvittää se, mitä tarkoitan puhekielellä ja mitä käsitteen alle mahtuu. Puhekielen ja

kirjoitetun kielen erojen käsittely on klassinen aihe kieliasioista keskusteltaessa. Puhekielen määrittely selvästi on käytännössä mahdotonta, sillä puhutun kielen variaatiota ilmenee yhtä paljon kuin kielen puhujia on. Joitain selkeitä määrittelyjä voidaan kuitenkin tehdä.

Vanhastaan suomen kieli on jaettu eri murrealueisiin: karkeasti länsi- ja itämurteisiin, ja niiden sisällä taas seitsemään päämurrealueeseen (ks. liitteenä oleva Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kartta murrealueista). Nämä alueet eivät kuitenkaan enää ole yhtä selkeitä. On väitetty puhe-suomen yhtenäistyvän, mutta näin ei olekaan käynyt, vaan jatkuvasti syntyy yhä enemmän puhekielen variantteja, jotka saattavat poiketa toisistaan jopa enemmän kuin vanhat murteet. Nykypuhekieltä luonnehtiva seikka onkin se, että varieteettien rajat eivät ole enää selkeitä. On pikemminkin olemassa joukko muuttujia, joiden mukaan jonkin puhekielisen esiintymän todennäköisyys kasvaa tai vähenee. (Mantila 1997, 6–8.)

Mantilan mukaan nykypuhekielessä on viidenlaisia piirteitä:

1. Yleiset ja neutraalit puhekielen piirteet, kuten passiivin käyttö monikon 1. persoonan funktiossa, eli ns. ”me mennään” -rakenne.
2. Laaja-alaiset puhekielisydet, jotka eivät rajaudu perinteisten murrerajojen mukaan, mutta ovat yleisempiä esimerkiksi maalla kuin kaupungeissa. Naiset käyttävät näitä piirteitä miehiä vähemmän. Näihin kuuluu esimerkiksi svaa-vokaali, josta esimerkkinä on sanan lehmä lausuminen ”lehemä”.
3. Yleistyvät puhekielisydet, kuten jälkitavujen A-loppuisten vokaaliyhtymien monoftongiutumisen, kuten ”puuroa”/”puuraa”-> ”puuroo” tai ”hirveä”-> ”hirvee”.
4. Leimautuneet ja kartettavat aluepuhekielisydet, kuten vokaalien välinen h peräpohjolan murteissa, esimerkiksi ”menhän methän”.
5. Elävät paikallisuudet, kuten pronomien ”mie”- ja ”sie”-käyttö.

Viinikka & Voutilainen (2013) muotoilevat erot siten, että puhe on ajassa etenevää toimintaa ja kirjoitus silmin havaittava esine. Heidän mukaan puhutun ja kirjoitetun kielen tuottaminen ja vastaanotto poikkeavat toisistaan, ne opitaan kieliyhteisössä eri tavoin, niitä käytetään erilaisissa tilanteissa ja niiden kieliopissa on havaittu monenlaisia eroja. Samaan päätyvät myös Tiittula & Nuolijärvi (2016, 8): puhe on äänellistä ja katoavaista ja tarkoitettu korvalle,

kirjoitus on visuaalista ja tarkoitettu silmälle. On kuitenkin paljon tilanteita, joissa puheen ja kirjoituksen rajat hämärtyvät.

Viinikka ja Voutilainen tekevät oleellisen huomion puhekielisyydestä. Merkittävä ero liittyy nimittäin myös kielimuotoja koskeviin asenteisiin, jotka saavat näkemään eroja sielläkin, missä niitä ei todellisuudessa ole. (Viinikka & Voutilainen 2013.)

Osmo Ikola määrittää puhekielen kirjakieleen peilaten. Hänen mukaansa kirjakielelle on ominaista puhekielen murteisiin verrattuna täydellisyys, säännöllisyys ja loogisuus.

Kirjakieleen onkin kehittynyt erityinen omanlaisensa lausetyyli, joka on hyvin erilainen murteisiin verrattuna ja vaihtelee suurestikin tilanteen ja tarkoituksen mukaan. Puhekielen lauserakenteet ovat usein kirjakielen näkökulmasta katsottuna epäsäännöllisiä tai vajavaisia. Esimerkiksi subjektin ja predikaatin inkongruenssi on puhekielelle tyypillistä (*ei he tee*). Puhekielessä käytetään myös laajasti monikon ensimmäisen persoonan asemesta passiivimuotoa (*me mennään*). (Ikola 1989, 176–177.)

Tiittula & Nuolijärvi määrittelevät, että puhutulla kielellä voidaan tarkoittaa kaikkea suullista kielenkäyttöä kuten paikallismurteita, slangia, kaupunkipuhekieltä, sosiaalisia murteita sekä kirjakielen kaltaista puhuttua kieltä. Heidän mukaansa puhekieli on tavallisesti puhuttua kieltä, mutta sillä voidaan tarkoittaa myös puhekielen piirteitä sisältävää kirjoitettua kieltä. (Tiittula & Nuolijärvi 2016, 11.) Jälkimmäinen käsitys puhekielestä on se, johon tässä tutkielmassa paneudun, eli puhekielen piirteitä sisältävä kirjoitettu kieli on se, mitä itse tarkoitan tässä tutkielmassa puhekielellä, ja kuinka sen käsitteen itse näen tässä työssä.

Historiallisesti kirjoitettu kieli on kuitenkin puhuttua huomattavasti nuorempaa.

Suomessa kirjoitettu kieli alkoi muotoutua 1500-luvun puolivälissä, kun ensimmäiset suomenkieliset kirjat ilmestyivät. Samalla alkoi kehittyä puhutun ja kirjoitetun kielen raja. Sitä aiemmin suomen kieli oli elänyt vain puhuttuina murteina. Kirjoitetun suomen pohjaksi rakentui tähän aikaan Suomen hallinnollisena ja kulttuurisena keskuksena toimineen Turun lounaishämäläinen murre. Tämä vaikuttaa kirjakielessä edelleen. Noin 300 vuotta myöhemmin suomen kieltä alettiin 1800-luvun kansallisen heräämisen yhteydessä kehittää täysimittaiseksi sivistyskieleksi. Silloin kirjakielen pohjaa laajennettiin, ja siihen tuotiin tietoisesti aineksia muistakin murteista. Puheen ja kirjoituksen rajapinta on siis alusta alkaen

ollut mukana kirjakielenkin kehittämisessä. (Viinikka & Voutilainen 2013.) Samalla on selvää, että se, mikä on virallista kirjakieltä, saattaisi yhtä hyvin olla puhekieltä ja toisinpäin. Kyse on lopulta hyvinkin sopimuksenvaraisesta seikasta.

Viinikka ja Voutilainen toteavat aiheen myös olevan yhä edelleen entistäkin ajankohtaisempi, kun esimerkiksi tekstiviestit ja keskustelupalstat häivyttävät puhutun ja kirjoitetun kielen rajapintaa. Jatkuvasti internetin maailman kanssa tekemisissä oleva nykyaikainen toimittaja lähettää päivittäin useita sähköposteja ja kommunikoi usein esimerkiksi myös toimituksen sisäisessä chat-viestinnässä. Tällöin kirjoitettu teksti harvoin on kirjakielen normien mukaista, vaan tuloksena on vapaamuotoisempaa ilmaisua. Tällaisten tekstien päivittäinen rakentaminen saattaa omalla tavallaan vaikuttaa myös siihen, millaista kieltä varsinaisiin lehtijuttuihin jää.

Puhekielen ja kirjakielen rajapintaa hämärtää myös se, että monet niiden erityispiirteet ovat hyvin tekstilajikohtaisia (Tiittula 1992, 53). Poliitikon puhe voi olla lähempänä kirjakieltä kuin puhuttua, ja tekstiviestit lähempänä puhekielen piirteitä.

Liisa Tiittula (1992, 54) määrittelee puhekieltä erottavaksi piirteiksi sanaston, lauserakenteen, puheen häiriöt ja tilanteen vaikutuksen. Sanaston tasolla oleellista on se, että puhekielen sanojen koetaan usein edustavan ikään kuin alemmalla tyyllilajilla kuin kirjakielen. Tiittula mainitsee esimerkiksi sanan firma edustavan puhekieliseltä tuntuvaan sanan ja sanan aterioita kuuluvan kirjakielen yhteyteen. Tiittulan mukaan kielen normitus hyvään ja vähemmän hyvään kieleen näyttää usein koskevan juuri tällaista sanastoa.

Tiittulan mukaan myös sanojen pituus lyhenee puhekielessä, esimerkiksi *menen* -> *meen*. Puhutun kielen saneissa on keskimäärin 5 äännemerkkiä, kun kirjoitetun kielen saneissa taas on keskimäärin 7 äännemerkkiä. (Tiittula 1992, 55.) Puhutussa kielessä esiintyy runsaasti konjunktioita, mutta niiden variaatio on suppeampi kuin kirjoitetussa kielessä. Lisäksi Tiittula mainitsee puheessa yleisen partikkeleiden käytön kuten ”nii”. (Tiittula 1992, 59.)

Puheen häiriöihin kuuluvat esimerkiksi tauot ja korjaukset. Näitä ei kuitenkaan ole mielekäästä tarkastella tämän gradun yhteydessä, sillä keskityn journalistisessa tekstissä käytettäviin

puhekielisiin ilmauksiin, jolloin tällaiset äänteelliset tai puhetilanteeseen liittyvät seikat jäävät tarkastelun ulkopuolelle.

Tämän lisäksi puhekielen piirteitä ovat Tiittulan mukaan esimerkiksi diftongien avartuminen (nuari) ja ”ne menee”-tyyppinen rakenne, jossa persoonataivutus ei toteudu täysin. (Tiittula 1992, 54.)

Tiittulan (1992) mukaan kirjoitettuun kielimuotoon kehittyy yleensä voimakas normitietoisuus, jota muun muassa kouluopetus voimistaa. Näin yhteisön kirjallisesta kielimuodosta tulee helposti ”oikeampi” kuin puhutusta ja sen status on korkeampi kuin puhuttujen varieteettien. Tämä arvostuksen ero tulee ilmi päivittäisessä viestinnässä. Tiittulakin käyttää esimerkkinä lehtitekstiä, jossa kesken kirjakielisen tekstin haastateltavan puhetta siteerataan puhekielisessä muodossa. Tällöin ilmauksen asiallisuus voidaan kyseenalaistaa tai esittää puhuja naurettavassa valossa. (Tiittula 1992, 48–49.)

2.1.4 Tutkimuksia puhekielestä lehdissä

Oulun yliopistossa oli käynnissä 2000-luvun alkupuolella paikallislehtiprojekti, jonka tarkoituksena oli kartoittaa paikallisuuden ja alueellisen identiteetin vaikutusta lehtikieleen. Siinä omia aineistojaan lähestyivät muiden muassa Anna Kilponen (2002), Riikka Ketolainen (2000) ja Saija Oikarinen (2002). Näissä tutkimuksissa tarkasteltiin eri näkökulmista sitä, miten paikallinen kulttuuri ja kielenkäyttö kirjoittautuvat osaksi lehtitekstin muotoa ja sisältöä. Esille tulleet puhekielisyydet ja sanaleikit kertoivat lehtikielen muuttumisesta jutustelunomaiseksi, ja näiden tutkimusten mukaan tämän taustalla usein ovat kaupalliset intentiot. Koska tutkimusten aineistot ovat tietyn alueen julkaisuja, niiden avulla vahvistettiin samalla paikallista identiteettiä. (Lahtinen & Tuomikoski 2004, 63.)

Paikallisuus ja kieli kietoutuvat väistämättä yhteen. Eri alueiden murteet ovat erilaisissa rooleissa, ja siksi koenkin tärkeäksi tutkia aihetta maantieteellisesti laajalta alueelta. Siihen mielekkäimmäksi tavaksi koin kaikkien Suomessa päivittäin ilmestyvien suomenkielisten

sanomalehtien tutkimisen. Näin sain mukaan toimittajia niin pohjoisesta, idästä, etelästä kuin lännestäkin.

Puhekieli on väistämättä osa lehtien kieltä nykyään, toteavat Lahtinen ja Tuomikoski (2004, 65). Heidän mukaansa kirjoitettu puhekieli toisaalta rikkoo kirjoitetun kielen säännöksiä ja toisaalta alistuu niihin. Kirjoitetussa kielessä esiintyvät puhekielisyydet murtavat käsitystä hyvästä yleiskielestä ja puhuttu kieli menettää osan ilmaisuvoimastaan. Lehtikieltä koskevat tutkimukset osoittavat kuitenkin, että puhekieli on tätä nykyä osa tiedostusvälineiden kieltä. (Lahtinen & Tuomikoski 2004, 65.)

Auli Hakulinen kertoo artikkelissaan (2003), että lehtitekstit ovat muuttuneet lähemmäs sähköisten viestinten tekstejä ja niiden dialogisuus on lisääntynyt. Entistä useammat lehtijutut perustuvat haastatteluihin. Hakulisen mukaan sitaatteihin sijoitetaan puheen piirteitä autenttisuuden vaikutelman tai dramatisoinnin vuoksi. Hakulinen kuvaa, miten Henna Makkonen-Craig on pro gradu -tutkielmassaan kehittänyt erään päivälehdessä lyhyitä haastatteluja sisältäneen palstan perusteella siitä puhekielisyyshierarkian. Makkonen-Craig on todennut siinä mainitut piirteet puhekielisyyden illuusion luojiksi. Hierarkia jakautui seuraavasti:

mä, sä>	me mennään>	hänen ajatus>	he tulee>
70 %	56–79 %	50 %	44 %

Persoonapronominit olivat siis hyvin suosittuja puhekielisessä asussaan, samoin passiivin käyttö kolmannen persoonan monikossa. Possessiivisuffiksin poisjäntäjä ja kongruenssin puute verbitaivutuksessa olivat selvästi harvinaisempia. Hakulinen nostaa esiin myös sen, että nämä piirteet ovat yhtä lukuun ottamatta kieliopillisia piirteitä. Puheessa tavalliset äännteiden pois heittymiset sen sijaan ovat kirjoitetun tekstin illuusion luomisessa vähemmän käytettyjä. En kokenutkaan mielekkääksi ottaa mukaan omaan tutkimukseeni sellaisia ilmiöitä, joita ei käytännössä sanomalehtien kielessä koskaan esiinny. Siksi tämä ilmiö on sivuutettu tässä gradututkimuksessa.

Hakulisen mukaan niin ikään Minna Juvonen, joka on tutkinut viihteellisten aikakauslehtien puhekielisyttä gradutyössään, on havainnut samat keskeiset piirteet sekä nuorille suuntautuneessa että puheenomaisuutta hyvin säästeliäästi käyttävässä naistenlehdessäkin. Hakulisen mukaan tällaisten huolellisesti valittujen illuusiopiirteiden lisäksi myös monet tahattomat siirtymät puhutusta kielestä ilmaantuvat myös muihin kuin haastattelutyyppeihin lehtijuttuihin.

Moni mieltää sitaatin olevan suoraa haastateltavan puhetta. Näin ei kuitenkaan käytännössä koskaan ole. Toimittajat käsittelevät sitaatteja monin tavoin: niitä siistitään, lyhennetään ja niihin jätetään jäljelle se, mikä on toimittajan mielestä olennaista.

Puheen siirtäminen kirjoitetuksi sitaateiksi ei ole mekaaninen toimenpide vaan tietoisien muokkaamisprosessin tulos. Kuitenkaan toimittajien ammattikunnan piirissä ei ole vakiintunutta normistoa siihen, miten puhetta tulisi sitaateiksi muokata. (Haapanen 2010, 3 & Haapanen 2016, 193.) Näin sitaateissa esiintyvä puhekieli asettuu omaan asemaansa. Se ei ole puhdasta puhekieltä, mutta on silti erilaisessa asemassa kuin perinteinen kirjakieli. Haapanen päätyy analyysissään siihen, että haastattelupuhetta muokataan sitaatteja varten juuri niin vähän tai paljon kuin on tarpeen, jotta sitaatti täyttää kerronnalliset tehtävänsä tekeillä olevassa lehtijutussa (Haapanen 2016, 193). Haapanen on huomannut myös sen, ettei ohjeistusta siihen, miten haastateltavan lausumia tulisi sitaateiksi muuttaa, käytännössä löydy toimittajien opaskirjallisuudesta (Haapanen 2016, 196).

Puhekieltä lukijoiden näkökulmasta sanomalehdissä tutkinut Jenni Saarinen (2013) on havainnut, että puhekielen ja uuden lainasanaston lisäksi sanomalehtikielessä on alkanut esiintyä yhä enemmän puhekielestä tuttuja rakenteita. Hänen mukaansa rakenteellisesti puhekieliset ilmaisut ovat suosittuja erityisesti silloin, kun lainataan jonkun sanomisia suoraan esimerkiksi haastattelussa. Saarinen tutki alkaa tehdä -rakennetta, passiivin käyttöä monikon 1. persoonan asemasta, sijapäänteen käyttöä adposition sijaan, lauseenvastikkeen käyttöä, se ja ne -sanojen käyttöä 3. persoonan pronomineina sekä possessiivisuffiksien poisjääntiä. (Saarinen 2013, 38.) Näistä mielenkiintoinen esimerkki, jonka tahdon nostaa esiin, on alkaa tehdä -rakenne, joka pian Saarisen tutkimuksen valmistuttua, tarkalleen helmikuussa 2014, hyväksyttiin myös suomen kielen lautakunnassa yleiskielessä

hyväksytyksi rakenteeksi. Tämä yksittäinen tapaus kuvastaa hyvin sitä, miten sanomalehdessä jo käytössä olevat puhekielestä peräisin olevat ilmaukset saattavat hyvin liukua sitä kautta pikku hiljaa yleiskieleen ja hyväksytyksi kirjakieleksi. Kieli siis elää, eivätkä puhe- ja kirjakielen rajat ole pysyviä ja ikuisia, vaan muuttuvat yhteiskunnan mukana. Sanomalehdillä on tässä muutoksessa oma erityinen roolinsa. Sen vuoksi on tärkeää, että toimittajat tiedostavat asemansa kielen muovaajina ja samalla myös yhteiskunnan muovaajina.

3. Tutkimuksen ongelmanasettelu ja tutkimuskysymykset

Puhekieltä esiintyy väistämättä nykyaikaisessa sanomalehtitekstissä. Sitä, mitä toimittajat tästä ajattelevat, ja onko puhekielen esiintymismuodoilla heidän silmissään eroa, ei ole kuitenkaan tutkittu. Graduni tarkoitus on täyttää tätä tyhjiötä. Tutkimukseni viitekehys on sosiolingvistinen.

Tutkin siis gradussani journalistien suhtautumista puhekielisten ilmausten käyttöön sanomalehtiteksteissä sosiolingvistisen tutkimusotteen kautta. Tarkoitukseni on selvittää, millaista puhekieltä suomalaiset toimittajat kokevat hyväksi käyttää lehtiteksteissään, ja millainen puhekielen käyttö ei sinne heidän mielestään sovi.

Tutkimuskysymykseni on, millainen puhekielen käyttö sopii toimittajien mielestä lehtiteksteihin.

Alakysymyksinä sille ovat seuraavat:

1. Millainen puhekieli sopii toimittajien mielestä lehtiteksteihin ja kenen äänellä kerrottuna?
2. Millaisissa yhteyksissä puhekielisten ilmauksien käyttäminen on toimittajien mielestä sopivaa?

Näitä kysymyksiä koetan avata vielä avoimilla kysymyksillä, jotka saattavat tuottaa tietoa myös siitä, millaisia merkityksiä puhekielellä välitetään. Näihin merkityksiin en kuitenkaan aio tässä työssä pureutua kovin syväälle, vaan pyrkimyksenäni on pikemminkin näiden vastausten avulla tulkita aiempia vastauksia ja saada selityksiä erilaisille ilmiölle, jotka saattavat nousta esiin muiden kohtien kautta.

Tavoittelen tietoa siitä, mitkä ilmaisut sopivat toimittajien mielestä lehtitekstiin ja millaisissa yhteyksissä. Toivon löytäväni vastauksia siihen, onko tietynlainen puhekielisyys hyväksytympää lehtikielessä kuin toinen: käykö esimerkiksi murre paremmin lehtitekstiin kuin puhekielisten rakenteiden käyttö.

Tutkimukseni tavoittelee myös tietoa siitä, missä lehtijuttujen osissa ja millä sanomalehtien osastoilla puhekieltä käytetään ja onko sillä merkitystä. Toivon löytäväni samalla tietoa myös siitä, millaisessa yhteydessä ja keiden haastatteluihin puhekieli kuuluu, ja onko toimittajien mielessä esimerkiksi ihmisryhmiä, joiden yhteydessä he eivät milloinkaan käytä puhekieltä lehdissä. Puhuttelen aineistoa tilastollisena analyysinä ja lisäksi suoritan lomakkeen avoimissa kysymyksissä sisällön erittelyä ja pienimuotoista sisällönanalyysia.

Tieteenfilosofialtaan tutkimus on empiirinen, kuten sosiolingvistiset tutkimukset hyvin usein ovat. Kerään tietoa todellisuudesta ja yritän jäsenellä sitä sen jälkeen sekä kvantitatiivisesti että myös kvalitatiivisesti. Aiempaa tietoa minulla on esimerkiksi toimittajien kielenhuoltokäsityksistä ja siitä, millaista puhekieltä lehdistä on löydetty.

Oma tutkijapositioni asettuu aiheeni keskelle monella tapaa. Olen toimittaja, toisaalta kielenhuoltaja, toisaalta kielen käyttäjä ja sen vastaanottaja. Aineistoni jää tämän keskelle. Yritänkin tarkastella aineistoani näistä näkökulmista. Olen itse ollut pitkään toimittajana samassa asemassa kuin ne, joilta tutkimusaineiston hankin, joten olen osaltani tutkimuksen kohderyhmää.

4. Menetelmä ja aineistovalinnat

Toteutan tutkimuksen survey-kyselytutkimuksena suomenkielisten seitsemänä päivänä viikossa ilmestyvien sanomalehtien toimittajille. Nämä maakuntalehdet valitsin siksi, että ne ovat monelle yhä suomalaisen journalismin ydin ja lähtökohta. Ne ovat myös itselleni tutuin journalismin muoto ja omat kokemukseni työmaailmasta ovat pääosin lähtöisin maakuntalehdistä.

Maakuntalehtien riveissä on kirjavia käytäntöjä kielisäännöistä. Puhekielen kaltaisista tyylliseikoista olevia sääntöjä on oman kokemukseni mukaan harvemmin selvästi kirjattu minnekään ylös. Yleensä jokainen toimittaja toimii omana kielenhuoltajanaan, ja lopullisen jutun kieliasu riippuukin useimmiten kirjoittajan omista näkemyksistä. Toisinaan myös toimitussihteerit saattavat muokata valintoja, mutta sekään ei oman kokemukseni mukaan ole lopulta kovin yleistä.

Myös Maija Saviniemen tutkimus viittaa samaan suuntaan. Hänen maakuntalehtiä, paikallislehtiä ja YLE:ä käsittelevässä väitöskirjatutkimuksessaan selviää, että kielivirheisiin puuttuvia työntekijöitä ei ole 64 prosentissa suomalaisista toimituksista. Osa tästä tosin selittyy sillä, että toimituksessa ajatellaan yksittäisten toimittajien ammattitaidon olevan niin korkea, ettei erikseen kielivirheisiin puuttuvia työntekijöitä tarvita. (Saviniemi 2015, 163.)

Ottamalla aineistokseni maakuntalehdet ja niiden toimittajat toivon saavani näkyviin myös maantieteellistä vertailua. Onko esimerkiksi itäisessä Suomessa sallitumpaa käyttää murre sanoja lehtitekstissä kuin läntisessä? Entä persoonapronominien käyttö, käyttäkö länsisuomalainen sitaateissa helpommin mä- ja sä-sanoja kuin itäsuomalainen mie- ja sie-pronomeineja.

4.1 Suomalaiset maakuntalehdet

Suomessa ilmestyy tällä hetkellä noin 200 sanomalehteä. Päivittäin ilmestyy 27 sanomalehteä (sähköposti Sanomalehtien liiton tiedottajalta 27.11.2015). Niistä karsin tutkimuksestani Hufvudstadsbladetin pois, sillä ruotsinkielisen lehtitekstin puhekielisyydet eivät ole tutkimukseni alaa. Muuten tahdoin saada mukaan kaikki suomalaiset päivittäin ilmestyvät sanomalehdet, sillä näin saadaan maantieteellisesti kattava otos ja toisaalta tavoitetaan merkittävä osa niistä toimittajista, joiden tuotoksia päivittäin kahvipöydässä luetaan.

Sanomalehtien määrä Suomessa on korkea väkilukuun verrattuna, ja jos verrataan päivälehtien kokonaislevikkiä asukasmäärään, sijoittuu Suomi koko maailman tilastossa kolmanneksi. Joka päivä ilmestyviä suomenkielisiä lehtiä on 26 (ks. taulukko 1). Nämä listan lehdet ovat mukana omassa tutkimuksessani, ja lähetin kyselylomakkeen lehtien uutispäälliköille, toimituspäälliköille tai niitä vastaaville henkilöille ja toivoin lomakkeen välittämistä koko toimitukselle. Kaikissa lehdissä pyyntöni myös välitettiin eteenpäin.

Aamulehti
Aamuposti
Etelä-Saimaa
Etelä-Suomen Sanomat
Forssan Lehti
Helsingin Sanomat
Hämeen Sanomat
Iisalmen Sanomat
Ilkka
Itä-Savo
Kaleva
Karjalainen
Keskipohjanmaa
Keskisuomalainen
Keski-Uusimaa
Kouvolan Sanomat
Kymen Sanomat
Lapin Kansa
Länsi-Savo
Länsi-Suomi
Pohjalainen
Salon Seudun Sanomat
Satakunnan Kansa
Savon Sanomat
Turun Sanomat
Uusimaa

Taulukko 1. Suomessa päivittäin vuonna 2016 ilmestyvät suomenkieliset sanomalehdet.

Suomalainen maakuntalehdistö alkoi vakiintua 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Pohjana olivat poliittiset lehdet, joiden lukijakunta alkoi monin paikoin laajentua myös oman puolueen kannattajien ulkopuolelle. Sisällön riittävä houkuttelevuus oli kaikkina aikoina menestyksen välttämätön edellytys. Siirtymäkautena puoluepoliittisesta lehdistöjärjestelmästä kohti kaupallista uutislehdistöä sen merkitys kasvoi. (Tommila & Salokangas 1998, 220–222.) 1940–1980 maakuntien ykköslehdet alkoivat erottua selvästi ja niiden kilpailijat kuolivat yksi toisensa perään. (Tommila & Salokangas 1998, 224.) Näistä tämän ajan ykköslehdistä koostuu edelleen suurin osa 7 päivänä viikossa ilmestyvistä maakuntalehdistä, ja niiden toimittajat ovat myös tämän tutkimuksen kohteena aineiston hankinnassa. Tätä taustaa vasten aineistonkeruukohteeni on siis syntynyt.

4.2 Survey-kysely ja sisällönanalyysi

Koen laajan survey-kyselyn antoisimmaksi menetelmäksi aineiston hankintaan. Sen avulla on mielekästä etsiä tietoa näistä lehdistä, sillä niiden lukumäärä on jo itsessään suuri, ja esimerkiksi teemahaastatteluilla pääsisi käsiksi vain muutaman lehteen ja niiden käytäntöihin, jolloin esimerkiksi maantieteellinen aspekti jäisi melko mitättömäksi. Myös toimittajien yleisen mielipiteen arviointi on mahdotonta vain muutaman lehden otannalla.

Menetelmäni mahdolliset aineistonhankinnan riskit tutkimuksessa liittyivät ehdottomasti vastausten lukumäärään. On etukäteen mahdotonta arvioida, millaisen vastaanoton lomake saa, ja siihen voivat vaikuttaa lukuisat muuttujat, kuten toimitusten senhetkinen kiire. Toisaalta vastaavia tutkimuksia, kuten Saviniemi (2015) ja Sahi (2013), on jo saatu toteutettua todella hyvälläkin vastausprosentilla.

Aineiston keräsin lomakekyselynä. Kyselylomakkeen haasteena on erityisesti sen laatiminen. Kuten Pertti Alasuutari (2001) mainitsee, tilastollisen kyselyn keinoin on äärimmäisen vaikea kehittää uusia näkökulmia tai löytää uusia tapoja tulkita tutkittavia ilmiöitä. Tämä taas johtuu siitä, että hypoteesit ja vastausvaihtoehdot kyselytutkimukseen täytyy pääosin tietää jo ennen ensimmäistäkään vastausta lomakkeeseen. Suunnittelija ei siis voi tietää kyselynsä tuloksia, mutta Alasuutarin mukaan hänen tulee tuntea ne suuret linjat ja viitekehykset joiden

puitteissa tilastollisia löydöksiä eritellään. Uhkana on, että pahimmillaan kyselytutkimus on pelkkää hypoteesien testausta, jonka pyrkimyksenä ei ole uuden löytäminen vaan pelkkä numeeristen tietojen ja jakaumien tuottaminen. (Alasuutari 2001, 63–64.)

Tätä tietenkin haluan välttää omassa tutkimuksessani. Tilastollinen kysely on kuitenkin toimiva tapa tehdä tutkimus, etenkin kun tutkittavia on paljon ja he ovat maantieteellisesti kaukana (Heikkilä 2014, 17). Toimittajien suhtautumista puhekielen käyttöön ei oman taustatyöni perustella ole aiemmin tutkittu, joten siinä mielessä tutkimukseni tulee joka tapauksessa tuottamaan uutta tietoa, olivat tulokset mitä hyvänsä. Kyselytutkimus on myös tärkeä tapa kerätä ja tarkastella tietoa muun muassa erilaisista yhteiskunnan ilmiöistä, ihmisten toiminnasta, mielipiteistä, asenteista ja arvoista (Vehkalahti 2008, 11). Juuri tällaisesta tutkimuksesta gradussani on kyse, ja siksi koen kyselytutkimuksen parhaaksi tavaksi toteuttaa se.

Usein sanotaan, että määrällisellä tutkimusotteella tavoitellaan yleiskäsityksiä ja laadullisilla menetelmillä päästään käsiksi yksityiskohtiin, mutta tutkimusote ei kuitenkaan ratkaise kaikkea. Myös tilastollisilla menetelmillä voidaan päästä käsiksi yksityiskohtiin. Samassa tutkimuksessa saatetaan hyödyntää molempia lähestymistapoja. (Vehkalahti 2008, 13.) Tätä tavoittelen nyt itsekkin.

Kirjekysely, eli tässä tapauksessa sähköpostikysely, soveltuu kerättäessä tietoja selvistä tosiasioista, mutta käyttäytymisen tai päätösten syitä tutkittaessa jokin kvalitatiivien tutkimusmenetelmä on usein parempi (Heikkilä 2014, 17). Omaan tutkimukseeni kysely soveltuu, sillä kerään tietoa selvistä tosiasioista, eli toimittajien tämän hetken mielipiteistä. Toisaalta tutkimuksessani on myös kvalitatiivista tutkimusta soveltavia avoimia kysymyksiä, joihin voi tarvittaessa selventää ajatuksiaan ja motiivejaan.

Suunnitelmallista kysely- tai haastattelututkimusta nimitetään survey-tutkimukseksi, ja se on tehokas ja taloudellinen tapa kerätä tietoa silloin, kun tutkittavia on paljon (Heikkilä 2014, 17). Heikkilän mukaan internetkyselyn etuna on se, että haastattelijan vaikutus vastauksiin vältetään (Heikkilä 2014, 18). Myös vastausten saanti on nopeaa. Haasteita kyselylomakkeelle

ovat kuitenkin melko suuri väärinkäsitysten mahdollisuus ja se, että avoimiin kysymyksiin jätetään Heikkilän mukaan melko helposti vastaamatta.

Mielipiteiden, asenteiden ja arvojen tutkiminen ei ole missään nimessä helppoa. Ongelmia aiheuttavat lukuisat epävarmuudet, kuten se, edustivatko kyselyyn osallistuneet tutkimuksen perusjoukkoa, saatiinko tarpeeksi vastauksia, oliko kysymyksiin vastattu riittävän kattavasti, mittasivatko kysymykset tutkittavia asioita ja niin edelleen. (Vehkalahti 2008, 12.)

Nämä riskit on kuitenkin tutkimusta tehdessä pakko ottaa, mutta ne on syytä tiedostaa vastauksia analysoidessa. Esimerkiksi se seikka, mittasivatko kysymykset tutkittavia asioita, on äärimmäisen vaikea todentaa täydellisesti.

Heikkilän (2014, 47) mukaan hyvän tutkimuslomakkeen tunnusmerkkeinä voidaan pitää muun muassa seuraavia: se on selkeä ja siisti ja houkuttelevan näköinen, vastausohjeet ovat selkeät ja yksinkertaiset, kysytään vain yhtä asiaa kerrallaan, kysymykset etenevät loogisesti, samaa aihetta koskevat kysymykset on ryhmitelty kokonaisuuksiksi, alussa on helppoja kysymyksiä ja lomake ei ole liian pitkä. Näitä pyrin noudattamaan mahdollisimman hyvin omassa lomakkeessani, joka on tämän gradun lopussa liitteenä tarkasteltavana.

Lomaketta on käytetty tutkimusmenetelmänä myös esimerkiksi Maija Saviniemen (2015), Jenni Saarisen (2013) ja Anniina Sahin (2013) tutkimuksissa, jotka muodostavat merkittävän pohjan ja taustan omalle tutkimukselleni. Kyselylomakkeella kerätyn aineiston analyysissä voi Saviniemen tapaan käyttää menetelmänä myös sisällön erottelua ja sisällönanalyysia, jotka tulevat kyseeseen myös itselleni avointen kysymysten kohdalla.

Pietilä (1973) määrittelee sisällön erittelyn analyysimenetelmänä joukoksi menettelytapoja, joita käyttäen dokumenttien sisällöstä voidaan tehdä havaintoja ja kerätä tietoa tieteellisiä pelisääntöjä noudattaen. Sisällön erittelyssä voidaan dokumenttien sisällön perusteella pyrkiä tekemään niiden tuottajia koskevia päätelmiä. Näin teen itsekin lomakkeen avointen kysymysten kohdalla.

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 106) määrittelevät, että sisällönanalyysin pyrkimys on kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti. Sisällön erittelyllä tarkoitetaan heidän mukaansa

dokumenttien analyysia, jossa kuvataan kvantitatiivisesti esimerkiksi tekstin sisältöä. Omassa tutkimuksessani hyödynnän näitä kumpaakin metodologiaa. Kun kvantifioin aineistoa, teen sisällön erittelyä ja kun analysoin avointen kysymysten vastauksia ja luokittelen niitä, teen sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi voi Tuomen ja Sarajärven mukaan sisältää sekä sisällönanalyysia että sisällön erittelyä, joten sitä voi sen kannalta katsottuna käyttää kattokäsitteenä omalle analyysimetodilleni. Analyysimetodilla pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistettyä ja yleisessä muodossa oleva kuvaus (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103). Samaa tarkoittavat ilmaisut yhdistetään samaan kategoriaan ja annetaan kategorialle sisältöä kuvaava nimi. Valitsen kategoriat vasta aineistoa tutkittuani, joten kyseessä on aineistolähtöinen analyysi.

Ajatukseni on ilmiön laaja, mutta samalla tiivis selittäminen. Sisällönanalyysissa aion erottaa tutkimusaineistosta samanlaisuudet ja erilaisuudet. Tavallisesti sisällönanalyysi voi perustua joko induktiiviseen eli aineistolähtöiseen tai deduktiiviseen eli aiemman tiedon varaan rakennettavaan päättelyyn. Itse sovellan näistä induktiivista päättelyä, sillä teen päätelmäni kyselyssä syntyneiden tulosten pohjalta. Lähdän siis liikkeelle itse keräämästäni aineistosta.

4.3 Kyselylomakkeen valmistelu

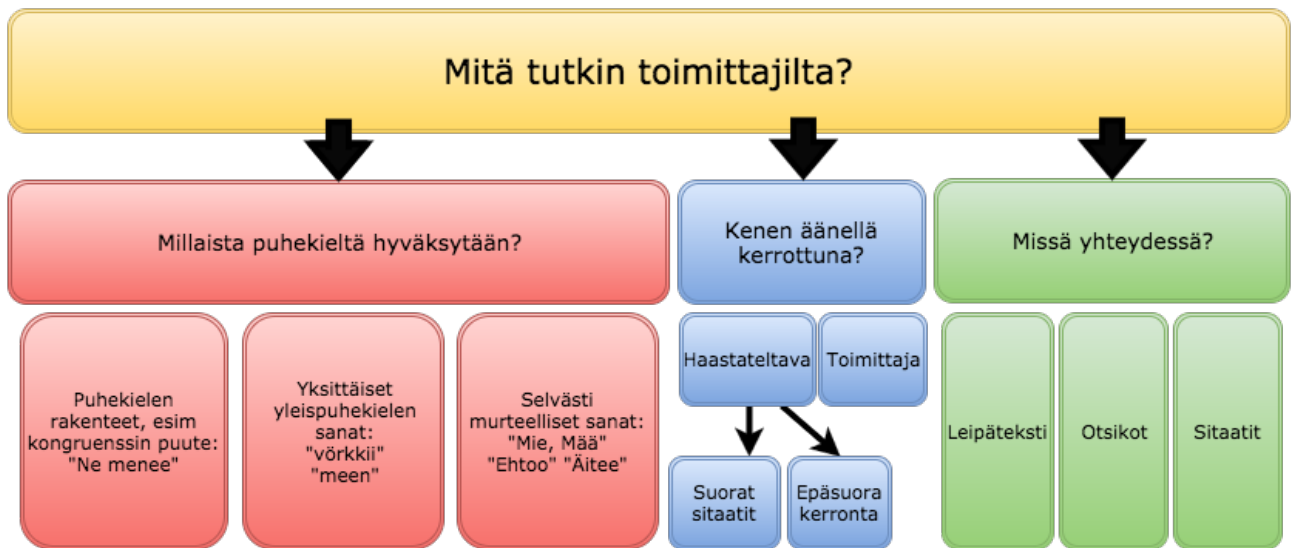
Ennen kyselylomakkeen valmistusta mietin, mitä asioita tarkalleen aion mitata. Sen avuksi valmistin alla olevan kaaviokuvan. Puhekielen erilaisia ominaisuuksia mitaan käytännön esimerkkien avulla. Ne pohjautuvat osin Liisa Tiittulan *Puhuva kieli – Suullisen viestinnän erityispiirteitä* -kirjassaan esittelemään jakoon ja osin käytännön kokemuksiin ja keskusteluihin esimerkiksi suomen kielen ja journalismin yliopisto-opettajien kanssa ja muusta taustakirjallisuudesta kummunneisiin ajatuksiin. Lopulta päädyin jakamaan yleiset tekstien puhekielisyydet kolmeen kategoriaan: 1. rakenteelliset puhekielisyydet, esimerkiksi kongruenssin tai possessiivisuffiksin puute, 2. yksittäiset sanat, kuten vörkkii tai lyhennetyt muodot kirjakielisistä, esimerkiksi meen, 3. selvästi johonkin aluemurteeseen kuuluvat sanat kuten persoonapronominit mie ja mää tai äitee.

Tutkimukseni alkuvaiheissa pohdin pitkään myös 4. luokan perustamista puheessa käytetyistä partikkeleista. Käytännössä ja pilottitutkimukseni aikana huomasin, että partikkeleita ei juuri koskaan esiinny lehtiteksteissä. Tämän havaintoni vahvisti vielä Lauri Haapasen artikkeli, jossa havaittiin, että puheessa esiintyviä taukoja, suunnittelusta kertovia partikkeleita ja empimisääniä ei siirretä lehtitekstiin (Haapanen 2016, 208). Niiden tutkiminen alkoikin tuntua liian irtonaiselta muihin kategorioihin verrattuna, joten jätin partikkeleiden käytön lopulta pois tästä tutkimuksesta.

Seuraava luokka oli se, kenen äänellä puhekieltä käytetään. Jutussa voidaan käyttää suoraa sitaattia haastateltavalta, tai esittää selvästi haastateltavan kertoma puhe epäsuorana kerrontana. Osa jutuista on myös toimittajan omalla äänellä kirjoitettua kerrontaa. Halusin jaotella kyselyssä nämä osat erikseen. Siksi lomakkeessani esiintyy kaikkien kolmen aiemmin luetellun kategorian kysymyksiä sekä haastateltavan kerronnan alla että toimittajan oman kerronnan alla.

Oma luokkansa syntyi myös siitä, missä yhteydessä puhekieltä käytetään. Sitaatit, leipäteksti ja otsikot muodostuivat omiksi alaluokikseen, koska uskon, että eroja löytyy myös tämän suhteen. Valitsin nuo kolme osaa lehtijutuista siitä syystä, että ne löytyvät käytännössä lähes jokaisesta lehtijutusta ja ovat selvästi yleisimmät osat lehtijutuissa. Näistä kysyinkin yksitellen jokaisen esimerkin kohdalla, jotta käyttöyhteydet selkenisivät.

Pohdinnan tuloksena syntyi alla oleva kaavio (Kaavio 1), jossa havainnollistan kyselylomakkeen eri vaihtoehtojen luokittelua ja sitä runkoa, jonka perusteella kyselylomake ja sen erilaiset esimerkit syntyivät. Lomakkeeni rakensin toimimaan niin, että ensimmäisessä osassa kysellään puhekielen käytöstä esimerkkien avulla. Esimerkkejä tuodaan niin haastateltavan puheesta kuin toimittajan epäsuorasta kerronnastakin. Uskon myös, että esimerkkien käyttö selkeyttää vastaajille jo heti lomakkeen alkuosassa, mitä tarkoitan puhekielellä lehtiteksteissä.

Kaavio 1. Mitä kyselyssä tutkitaan.

Näiden asioiden lisäksi koen mielekkääksi selvittää myös avoimin kysymyksin toimittajien ajatuksia puhekielisyyksistä. Uskon niiden antavan selityksiä analyysiin ja muutoinkin lisää tietoa aiheesta. Siksi lomakkeen toinen osa koostuu avoimista kysymyksistä ja muista taustoittavista kysymyksistä.

Kyselylomakkeessa käyttämäni esimerkit olen koonnut oman kokemukseni perusteella ja osin mukaillen eri sanomalehdissä näkemiäni kielimuotoja. Käytin avukseni myös Jenni Saarisen pro gradussaan käyttämiä lomakekysymyksiä ja esimerkkejä puhekielisistä ilmauksista.

Testasin kyselylomakettani ensin pilottiryhmällä, joka koostui journalistiikan opiskelijoista. Ennen pilottilomaketta aoin käyttää kontrollikysymyksiä lomakkeessa esimerkki-ilmausten kohdalla myös samojen ilmausten kirjakielisiä versioita, mutta pilottivaiheessa sain palautetta siitä, että kirjakieliset versiot ohjasivat vastaajia vaihtamaan vastauksiaan pois puhekielisistä, sillä syntyi tarve valita ”oikea” vaihtoehto. Kirjakielisen version näkeminen siis painosti vastaajia siihen kielimuotoon, joka on koulun kieliopeissa opetettu oikeaksi. Lopulta päädyin

jättämään kontrollivastaukset pois, jotta ne eivät hämäisi vastaajia. Tämä päätös aiheuttaa aineistossa sen ongelman, että yksittäinen vastaus saattaa olla epäsuosittu esimerkiksi sen vuoksi, että ilmaus itsessään tuntuu oudolta tai epäsoivalta, ei vain sen puhekielinen osa. Se riski on kuitenkin tässä kyselyssä pakko ottaa, mutta sen tiedostamista ei saa unohtaa.

Kyselyssä omat ongelmansa voi tuottaa lauseiden muotoilu. Jotkin esimerkkilauseista saattavat esimerkiksi olla vastaajien mielestä muodoltaan tai asiasisällöltään sopimattomia esimerkiksi otsikkona käyttämiseen, ja tällöin ei ole kyse vain puhekielisen ilmaisun osuudesta. Pyrin huomioimaan tämän seikan tuloksia analysoidessani. Kokonaan tällaisenkin riskin poistaminen lienee mahdotonta, sillä lopulta jokaisella yksittäisellä toimittajalla on omat mielipiteensä siitä, millaisia otsikkoja tahtoo tehdä ja millaisia lauseita käyttää leipätekstissään. Lähtökohtaisesti täytyy huomioida ainakin se seikka, että pisimmät esimerkit saattavat olla epäsuosittuja otsikkovaihtoehtoja ihan sen vuoksi, että etenkin tabloid-kokoisessa lehdessä niiden käyttäminen printtilehden otsikoissa olisi käytännössä mahdotonta.

5. Tulokset

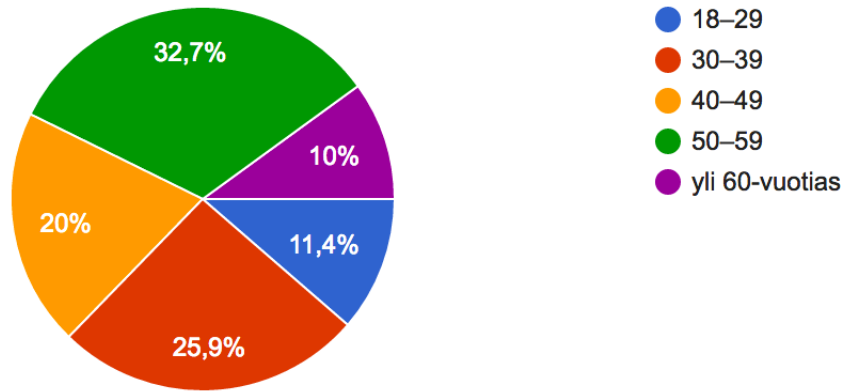
Kyselyyni kertyi vastauksia jo parissa päivässä yli 150 kappaletta ja 17 päivää kestäneellä keräämisjaksolla 25.10.–10.11.2016 sain lopulta 227 vastausta ja niitä tuli kaikista kohteena olleista toimituksista. Vastausten suuri lukumäärä yllätti jopa minut, mutta oletan sen kertovan siitä, että aihe todella kiinnostaa toimittajia ja on ammatillisesti keskeinen erityisesti työelämässä toimivien toimittajien näkökulmasta. Havaintoni siitä, että kahvipöydissä puhutaan jatkuvasti kielellisistä valinnoista tukee tätä oletusta. Toisaalta voidaan myös katsoa, että vuoden ajan kestänyt suunnittelutyö lomakkeeni eteen kantoi hedelmää ja lomake oli ainakin siinä mielessä onnistunut, että vastaajat kokivat siihen vastaamisen mielekkääksi.

Lomakkeeni sai toimituksissa jopa yllättävän hyvän vastaanoton. Parissa päivässä olin kerännyt yli sata vastausta. Tämä saattaa kertoa omaa kieltään siitä, miten tärkeäksi osaksi työtään toimittajat mieltävät kielenkäytön. Vastauksissa ilmeni myös selviä jakaumia, mikä todistaa sen, että käsitykset puhekielen soveltuvuudesta lehtitekstiin ovat melko ristiriitaisia ammattikunnan sisällä.

Vastaajani koostuivat 57,1 prosenttisesti naisista ja 42,9 prosenttisesti miehistä, joten jakauma edustaa melko hyvin todellista tilannetta alalla. Journalistiliiton mukaan, jos liiton jäsenistä poistaa eläkeläiset ja opiskelijat, jäseniä on 10 060. Heistä naisia on 5953 eli 59,2 prosenttia ja miehiä 4108 eli 40,8 prosenttia. (sähköposti Marja Palmuselta 14.12.2016.) Näistä jäsenistä toki vain osa työskentelee juuri päivittäin ilmestyvissä sanomalehdissä, mutta luvut lienevät samansuuntaiset.

Ikänsä puolesta vastaajat jakoutuivat hyvin tasaisesti (ks. kaavio 2). Suurin ryhmä olivat 50–59-vuotiaat, mutta lähes yhtä suuria ryhmiä olivat 30–39-vuotiaat ja 40–49-vuotiaat. Pienimmät osuudet olivat nuorissa 18–29-vuotiaissa ja yli 60-vuotiaissa, joita myös työelämässä on vähiten.

Minkä ikäinen olet? (220 vastausta)

Kaavio 2. Minkä ikäisiä tutkimukseen vastanneet olivat.

Vastaajat ovat asuneet laajasti ympäri maata ja heitä on tasaisesti eri paikkakunnilta Sodankylästä Helsinkiin. Vastaajani ovat työskennelleet toimitusten erilaisissa tehtävissä (ks. kaavio 3), mutta onnistuin kyselyssäni tavoittamaan eniten juurikin tavallisia toimittajia, jotka aiemman tutkimuksen mukaan siis ovat käytännössä ne, joiden vastuulla hyvä lehtikieli pääasiassa on. On kuitenkin positiivista, että kyselyyn on vastannut myös erikoistoimittajia ja toimituksen johtohenkilöstöä.

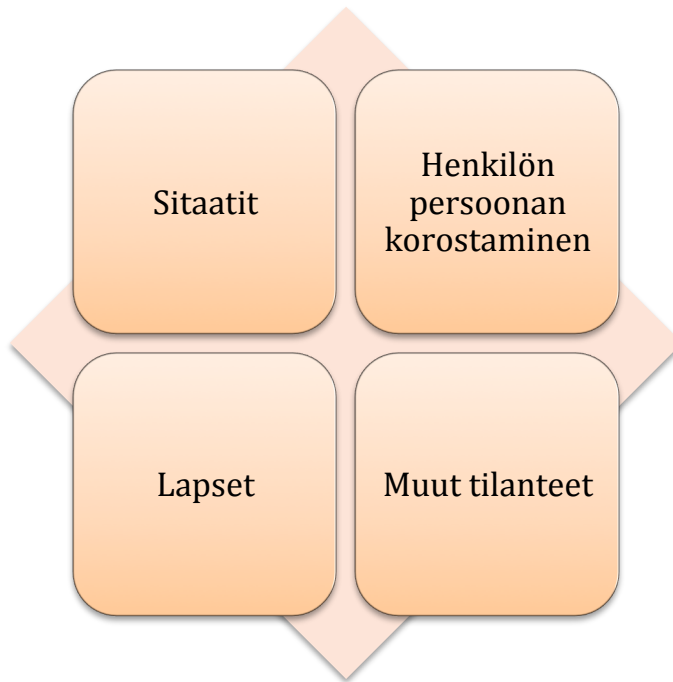
Millaisissa työtehtävissä työskentelet tällä hetkellä? - Top words
KOLUMNISTI KIRJOITTAVANA KIRJOITTAVA VERKOSSA MEDIASSA LUKEMISTOSSA

OSASTOILLE OON ALUETOIMITTAJA **TOIMITTAJA**
KIRJOITAN KAUTENI
MAAKUNTALEHDEN MUTTA EDITOIJIA TAITTAVA **UUTISTOIMITTAJANA**
KANSSA
URHEILUTOIMITTAJA OLISIN DESKIVUOROJA OLEN TEEN **VERKKOTOIMITTAJA**
TUOTTAJA ERI KUNNALLISTOIMITTAJA **TOIMITTAJANA**
LUKEMISTOTOIMITTAJA KULTTUURITOIMITTAJANA
TALOUSTOIMITTAJA MARRASKUUN YLEISTOIMITTAJANA **JA** VERKON
UUTISHUONEESSA
URHEILUTOIMITTAJANA LEHDEN KOTIMAA JOSKUS SANOMALEHDEN
TOIMITUSSIHTEERI
SAIN **UUTISTOIMITTAJA** JUTTUJA KULTTUURITOIMITTAJA
ALUETOIMITTAJANA KALEVASSA
YLEISTOIMITTAJA MEDIAN

Kaavio 3. Kyselyn kohteiden työtehtävät. Mitä suuremmalla sana on, sitä useammin se on mainittu vastauksissa.

5.1 Milloin puhekieltä on perusteltua käyttää?

Sisällön erittelyssä lähdin liikkeelle vastauksista siihen kysymykseen, millaisissa tilanteissa toimittajat kokivat puhekielen käytön perustelluksi. Luokittelin kaikki vastaukset erilaisten otsikoiden alle. Kolme yksittäistä luokkaa nousi selvästi esiin, ja suurin osa vastauksista sijoittui niihin. Niitä olivat puhekielen käyttö sitaateissa, puhekielen käyttö henkilön persoonan korostamiseen ja puhekielen käyttö lasten haastatteluissa. Sen lisäksi yli jäi erilaisia muita tilanteita ja käyttöyhteyksiä, jotka katsoin parhaaksi luokitella muut tilanteet - osioon. Näitä kaikkia havainnollistamaan valmistin oheisen kaavion 4.

Kaavio 4. Milloin puhekielen käyttö lehtijutuissa on toimittajien mukaan perusteltua.

Puhekielen käyttöä sitaateissa perusteltiin muun muassa sillä, että ne tuovat tekstiin elävyyttä ja aitouden tuntua. Osa toimittajista kertoi, että käyttää puhekieltä vain ja ainoastaan sitaateissa. Sitaatit osoittautuivat myös kaikissa yksittäisissä esimerkeissä selvästi suosituimmaksi paikaksi puhekielelle lehtitekstissä.

”Jos se tuo sitaateissa elävyyttä tekstiin, myös jos jokin ilmaisu on jo vakiintunut puhekieleen, sitä voi mielestäni käyttää harkiten lehtitekstissä. Ei kuitenkaan siten, että ymmärrettävyys tai oikeakielisyys uhrataan.”

”Sitaateissa ilman muuta, samoin feature-tyyppisessä kerronnassa.”

Henkilön persoonan korostusta taas voitiin pitää sekä positiivisena että negatiivisena perusteena puhekielen käytölle. Se oli kuitenkin myös selvästi esille noussut syy käyttää puhekielisiä ilmauksia.

”Suorassa sitaatissa, jos halutaan erityisesti korostaa esimerkiksi haastateltavan persoonaa tai kotipaikkaa. (Tai sosiaaliluokkaa tai koulutuksen puutetta, joita en soisi korostettavan.)”

”Ainakin viikonvaihejuttujen, reportaasien ja henkilökuvien sitaateissa silloin, kun puhujan kielenkäyttö on huomattavan värikästä ja murteen leimaamaa. Esimerkiksi kirjailija Heikki Turusen puheenparsi vaikuttaisi kirjakielelle käännettynä jopa hölmöltä.”

” Nuorille suunnatuissa jutuissa. Jos haastattelussa halutaan korostaa hlön persoonaa, pannaan suoriin sitaatteihin puhekieltä. Puhekieli, lähinnä murre, voi olla kiva lisä esmes poliitikon haastatteluun, mutta sekin suorassa sitaatissa. ”

”Jos se on todella olennaista haastateltavan ilmaisutavan ja sitä kautta persoonan esiin tuomisessa. En kuitenkaan itse ole kertaakaan käyttänyt puhekieltä jutuissani. Olen työskennellyt toimittajana 19 vuotta.”

”Täysin kirjakielellä kirjoitettu juttu Remusta olisi melko huvittava. Haastateltavan persoona sekä asiayhteys, mistä puhutaan on merkitsevä. Myös nuorisoa käsittelevässä jutussa puhekieli on luontevaa.”

Näissä vastauksissa tietyt persoonat, kuten rocklegenda Remu Aaltonen, nousivat esiin erityisasemassa useammassakin vastauksessa . Toimittajilla on mielessään tiettyjä ihmisiä, joiden imagoon puhekielen käyttö kuuluu.

Lasten haastattelut nousivat esiin sitä kautta, että koettiin, ettei kirjakieli kuulosta lasten suusta uskottavalta. Moni koki, että lapsen puheen pitää kuulostaa siltä, miten lapsi itse on sen sanonut. Eräs vastaaja samaisti lapset ja maahanmuuttajat kielenkäyttäjinä.

”Jos jutun kannalta on olennaista kirjata sitaatti mahdollisimman sanatarkasti. Harvemmin on. Kuitenkin esim pieniä lapsia haastatellessa täydellinen kirjakieli sitaateissa saattaisi vaikuttaa feikiltä.”

”Esim. henkilöhaastatteluissa, jos haastateltava puhuu murretta. Lisäksi lasten suuhun ei ole kiva kirjoittaa siistiä yleiskieltä vaan on mukavampaa, että puhe kuulostaa siltä miten lapsi on sen sanonutkin.”

”Ei missään, paitsi jossakin määrin lasten kohdalla tai maahanmuuttajien, jotka eivät ole alkuperältään suomalaisia ja halitse kieltä.”

Tämä maahanmuuttajia käsittelevä sitaatti kertoo päinvastaista kuin esimerkiksi Haapanen (2016, 206). Hän havaitsi, että maahanmuuttajan haastattelussa haastattelun puhekieltä muokattiin sitaattiin selvästi enemmän kuin suomea äidinkielenään puhuvien.

Toisaalta lapset nousivat esiin myös toisessa kohdassa. Kun kysyttiin, vaikuttaako haastateltavan asema tai ikä puhekielen käyttöön, koki osa erittäin tärkeänä sen, että juuri lasten kohdalla puhekieltä ei käytettäisi. Tähän palaan myöhemmin tuloksissa.

Millaisia vaikutelmia haluat puhekielen käytöllä välittää -kysymys osoittautui osittain päällekkäiseksi edellisen kysymyksen kanssa, ja vastaukset muistuttivat paljon toisiaan. Se oli osin tarkoituksenikin, sillä kysymällä samaa asiaa eri tavoin, voidaan saada irti monipuolisemmin vastauksia ja toisaalta varmistua siitä, mitä kyselyn kohteet tarkoittivat. Tähän kysymykseen vastaukset kuitenkin hajaantuivat hieman enemmän, ja luokittelin ne viiteen luokkaan, joiden lisäksi jäi muut-osio (ks. kaavio 5). Luokat olivat persoonan esille tuominen, läheisyys, murteet ja paikallisuus, aitous ja autenttisuus sekä hauskuus, rentous ja kepeys. Muut-osion vastaukset olivat yksittäisiä kommentteja, jotka eivät linkittyneet toisiinsa eivätkä näihin pääkategorioihin. Selkeästi suurin osa vastauksista kuitenkin osui viiteen pääluokkaan.

Kaavio 5. Millaisia vaikutelmia puhekielen käytöllä halutaan luoda.

Selvästi yleisimmäksi vastaukseksi nousi, että puhekielellä halutaan tuoda esille haastateltavan persoonaa ja päästää lukija lähelle haastateltavaa ja tämän olemusta.

”Tyypillisesti käytän puhekieltä/murretta sitaateissa silloin, kun se on erottamaton osa haastateltavan persoonallisuutta.”

”Vaikutelman, että haastateltava on lihaa ja verta, ja kuulostaa omalta itseltään.”

” Puhekielen käyttö sitaatissa on valinta, jolla pyritään välittämään henkilökohtaista kuvaa puhujasta ja päästämään lukija lähemmäs häntä. Kirjoittajan on siis ratkaistava, kuuluuko tämä henkilökohtaisuus kyseessä olevaan juttutyyppiin ja tilanteeseen.

Toimittajan tekstissä puhekielen käyttöä pitää tehdä vielä harkitummin. Yleisesti käytettyjä, selkeitä ja suomenkielisiä ilmauksia ei kuitenkaan tarvitse täysin väistää ””puhekielisyyden”” vuoksi. Lehtikielikin saa olla elävää ja innostavaa, mieluiten jopa.”

Kaikille toimittajille tämä persoonan esille tuominen ei tarkoita vain positiivisia puolia henkilön persoonasta:

”Kertoa jotain haastateltavan persoonasta, toki joskus myös jos haluan saada haastateltavan (tai ehkä mieluummin jonkun muun lausujan) näyttämään tyhmältä. Tämä toimii esimerkiksi joissain koomisissa juttutyypeissä tai kolumneissa.”

Se, että puhekielellä on mahdollista ja jopa helppo saada haastateltavan vaikuttamaan tyhmältä, on selvästi toimittajien keskuudessa elävä uskomus. Sitä tukivat myös tämänkaltaiset vastaukset:

”Tarkoitus ei ainakaan ole tehdä kenestäkään tyhmemmän kuuloista kuin on. Kerran luin HS:n jutun, jossa Björn Wahlroosin haastattelun sitaatit olivat kokonaan puhekielisiä. Hävetti toimittajan puolesta, koska rivien välistä paistoi, että haastateltava oli yritetty nolata tai sitten syy oli jokin muu, jota en vain ymmärtänyt.”

Asiantuntijana esiintyvän suuhun ei puhekieltä haluta. Tämänkin voi nähdä liittyvän puhekielen potentiaaliin käyttäjänsä tyhmentäjänä:

”Jos niin tekisin, niin sen pitäisi todella tuoda haastateltavasta jotain uutta esiin. Ja jutun lajityyppi olisi henkilöhaastattelu. Ei siis missään tapauksessa juttu, jossa haastateltava on asiantuntijaroolissa.”

Lähes yhtä yleistä kuin kuvata henkilön persoonaa oli, että puhekielellä halutaan luoda joko läheisyyden tunnelmaa lukijalle tai välittää kuva, että haastattelutilanne oli toimittajan ja haastateltavan välillä hyvin läheinen.

”Nyt ollaan ruohonjuuritasolla kansan parissa”, kuvasi eräs vastaaja puhekielen käyttöönsä.

Toinen kommentoi:

”Puhekielen käyttö r a j o i t e t u s t i ja ajateltuna tuo asioita lukijaa lähellä, epäetäännyttää, mikä on tämän maailman osallisuuden palauttamiseksi tai rakentamiseksi todella tärkeää. Lähestyn sillä lukijaa. (--)”

Eräs vastaaja kiteytti ajatuksensa:

”Puhekieli tuo tekstin lähemmäs lukijaa. Esimerkiksi ei viisivuotias lapsi käytä kirjakieltä. Sitaatti, joka on muokattu kirjakieliseksi tällaisessa tapauksessa, olisi kankea.”

Murteet ja paikallisuus nousivat näissä vastauksissa selvään rooliin:

”Paikallisilla ilmaisuilla haluan vahvistaa paikallisuutta. Harkiten käytettynä sillä voi värittää juttua. Jos puhekielisyys on haastateltavan puheen leimallinen piirre, sitä voi käyttää kuvaamaan haastateltavaa. Jokin mojova lohkaisu saattaa sopia myös kovaan uutiseen.”

”Lehtitekstissä käytetään yleiskieltä ja vielä kieliopillisesti oikein. Murreilmauksia ja puhekieltä voi käyttää harkiten, jos se on sisällön ja asiayhteyden kannalta oleellista. Esimerkiksi Kalevassa on käytetty jappasu-sanaa kuvaamaan asioiden pitkittynyttä käsittelyä. Erikseen on lisäksi kerrottu, minkälainen tausta oululaisella jappasu-sanalla on.”

”Jos osaa murteita oikein, tyyli voi ylläpitää kielemme rikkautta.”

Murteiden käytöstä oltiin kuitenkin tarkkana. Se rikastaa kieltä, kunhan toimittajat käyttävät sitä oikein. Myös Ari Lahdenmäen (2001) aiemmat havainnot vahvistavat tätä oletusta: väärin käytetystä murteesta palautetta tulee lukijoiltakin heti. Mielenpito murteiden käytön oikeellisuudesta olivat yllättävänkin jyrkkiä ottaen huomioon, että muun puhekielen mukana myös murteet muuttuvat jatkuvasti, eikä niille ole viime vuosina enää voitu määritellä täysin selviä rajoja muutoinkaan, vaan murrealueiden rajoilla eri murteet liukuvat toisiinsa. Nykypuhekieltä luonnehtivaa on se, että varieteettien rajat eivät ole enää selkeitä, vaan on olemassa joukko muuttujia, joiden mukaan jonkin puhekielisen esiintymän todennäköisyys kasvaa tai vähenee (Mantila 1997, 6–8).

Aitouden ja autenttisuuden korostaminen oli myös monelle tärkeää. Pelkästään näitä sanoja käytettiin todella monesti vastauksissa sen enempiä niitä avaamatta. Osa vastaajista kuitenkin syvensi hieman, mitä niillä tarkoitti:

”Joskus puhekielen avulla voi välittää kuvan, että haastateltu on oikea ihminen eikä pelkkä puhuva pää. Joskus sen avulla voi välittää huumoria, joskus konkretisoida.”

”Jutussa ollaan läsnä ihmisen elämässä, henkilöstä annetaan mahdollisimman autenttinen kuva, jutun tarkoitus on välittää rentoutta tai muuten tunnelmaa (--).”

Sitä, miten aitoutta ja autenttisuutta puhekielellä toimittajien mielestä luodaan, ei ole tässä tutkimuksessa mahdollista selvittää, mutta jatkotutkimuksen aiheeksi siitä voisi jollekin olla. Myös hauskuuden, rentouden tai kepeyden tuominen juttuun puhekielellä oli monen vaihtoehto:

”Luontevuutta ja rentoutta. Kyllähän kirjakieliset sitaatit vaikuttavat joskus suorastaan koomisilta, esim. lapsen suuhun tai johonkin rentoon tilanteeseen laitettuna.”

” Rentoutta, huumoria, yhteyden luomista lukijaan. Sitä että tekstiä kirjoittaa ajatteleva ihminen toiselle ajattelevalle ihmiselle eikä mikään Googlen kehittämä kone. Lehtiteksti on Suomessa turhan usein kuolemanvakavaa ja harmaata massaa.”

Oli kuitenkin myös niitä vastaajia, jotka kertoivat, etteivät milloinkaan käytä puhekieltä tai että käyttävät sitä erittäin harvoin itse.

5.2 Yksittäiset yleispuhekielen sanat

Tässä kategoriassa käsittelen lomakkeen esimerkkilauseita ja niitä sanoja, jotka katsotaan puhekielisiksi, mutta niitä ei voi paikantaa millekään tietylle murrealueelle, vaan ne ovat esimerkiksi lainasanojen puhekielisiä versioita, kuten internet-sanasta lyhentynyt netti. Yksittäisien yleispuhekielisten sanojen kanssa niiden käyttäminen sitaateissa osoittautui suosituksi vaihtoehdoksi. Netti-sanana yleisyys arkikäytössä lienee aiheuttanut sen, että koko kyselystä sitä vierastettiin vähiten, vain 7 vastaajaa, eli 3,1 prosenttia, koki, ettei milloinkaan käyttäisi lausetta, jossa sana on. Jaottelen seuraavaksi esimerkkien käsittelyn siten, miten se

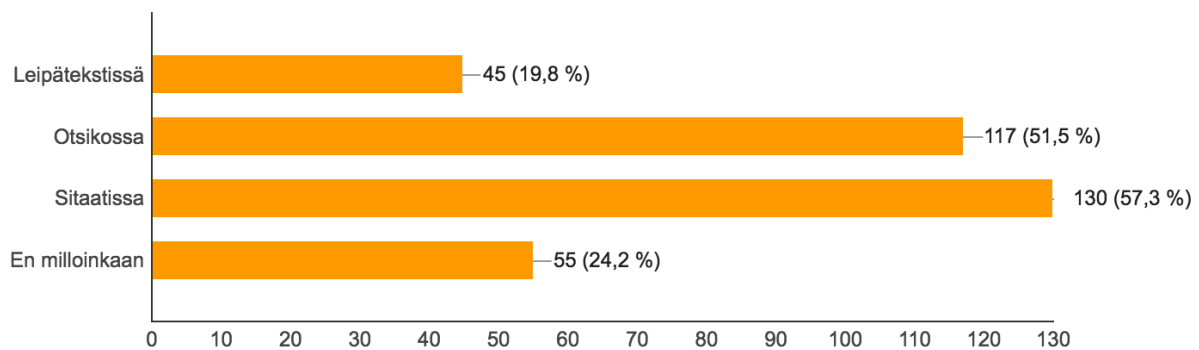
lomakkeessakin ilmeni, eli ensin haastateltavan kerrontaan, jonka jälkeen toimittajan omaan kerrontaan.

5.2.1 Haastateltavan kerronta

Haastateltavan kerronnassa yksittäiset yleispuhekielen sanat saivat hyvin erilaisen vastaanoton esimerkeistä riippuen. Seuraavia esimerkkejä lukiessa on huomattava, että sama vastaaja on voinut valita usean vaihtoehdon sille, missä yhteydessä esimerkin hyväksyisi. Tästä johtuen prosentit yhteenlaskettuina yleensä ylittävät 100 prosenttia.

Halpuutus hatuttaa viljelijää -esimerkki sai melko suuren suosion. Otsikko-vastauksen suosio selittyy osin sillä, että moni vastaaja koki sen olevan esimerkki oivaltavasta puhekielen käytöstä, ja sellaisista ilmaisuista, jotka lyhytyensä vuoksi ovat perusteltuja otsikossa. Tällainen oivalta puhekielen käyttö koettiin helposti sallitummaksi kuin puhekielen käyttö muuten vain.

Halpuutus hatuttaa viljelijää. (227 vastausta)

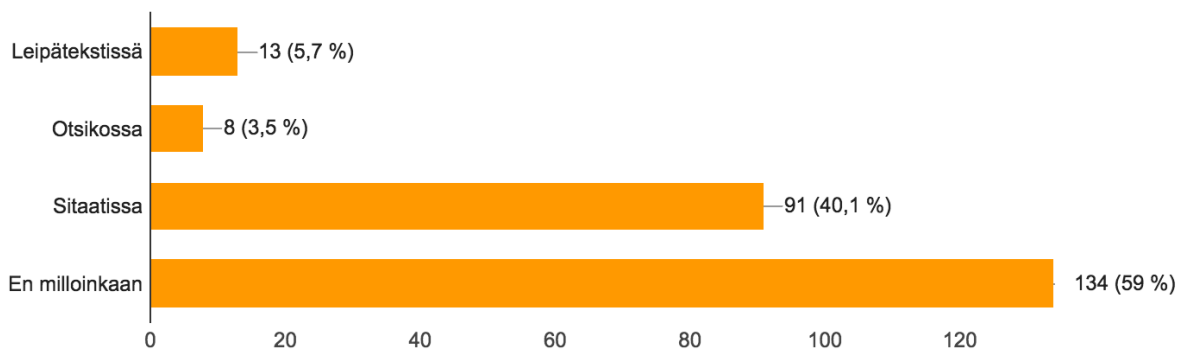

Kuva 1. Käyttäisitkö tekstissäsi "Halpuutus hatuttaa viljelijää" -ilmausta.

Tietokone vörkkii kerrankin -lausetta ei käyttäisi milloinkaan 59 prosenttia vastaajista. Vörkkiä-sanan vieraus ja alkuperä käännöksenä englannin work-sanasta lienevät syitä, miksei tätä vastausta suosittu. Vörkkii ei ole millään tavalla yleinen sana, jonka tunnustaisimme heti

suomen kieleksi. Hyvin toisenlaisessa asemassa on käännöslainasana internet, joka on yleisessä käytössä koko maassa, eikä sanaa tavallisesti edes mielletä mihinkään toiseen kieleen kuuluvaksi.

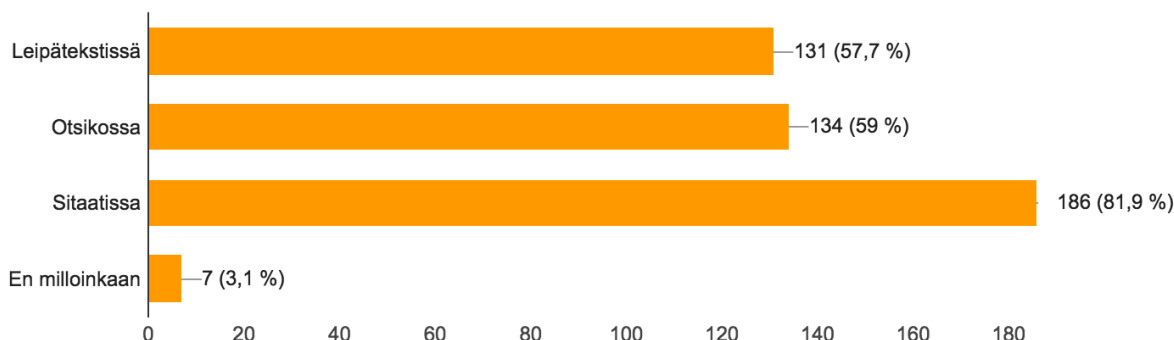
Tietokone vörkkii kerrankin. (227 vastausta)

Kuva 2. Käyttäisitkö tekstissäsi "Tietokone vörkkii kerrankin" -ilmausta.

Netti-sanan käyttöön niin sitaatissa, leipätekstissä kuin otsikossakin suhtauduttiin hyvin myönteisesti. Suurin osa vastaajista hyväksyi sen käytön niissä. Vain seitsemän vastaajaa ei milloinkaan käyttäisi sitä jutussaan. Se olikin koko kyselyn hyväksytyin esimerkki puhekielisyyden käyttämisestä.

Netti on ihmisen pahin vihollinen. (227 vastausta)

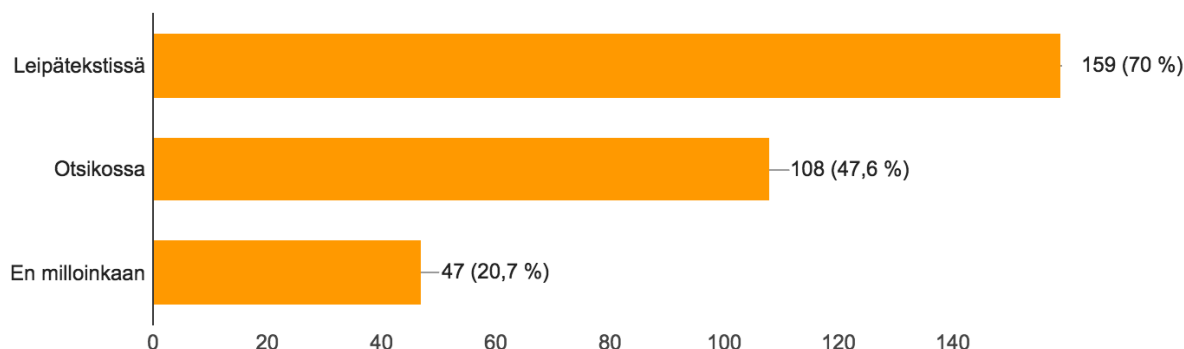
Kuva 3. Käyttäisitkö tekstissäsi "Netti on ihmisen pahin vihollinen" -ilmausta.

5.2.2 Toimittajan oma kerronta

Toimittajan omassa kerronnassa tulokset olivat yksiselitteisempiä.

Duunari ja bussi -sanat olivat selvästi hyväksytympiä kuin sekä rafla- että bisse-sanat sisältänyt esimerkki. Raflaa ja bisseä vieroksuttiin niin paljon, että vaihtoehtojen ei milloinkaan ja leipätekstissä prosentit kääntyivät jopa täysin päinvastoin verrattuna duunari-sanaan.

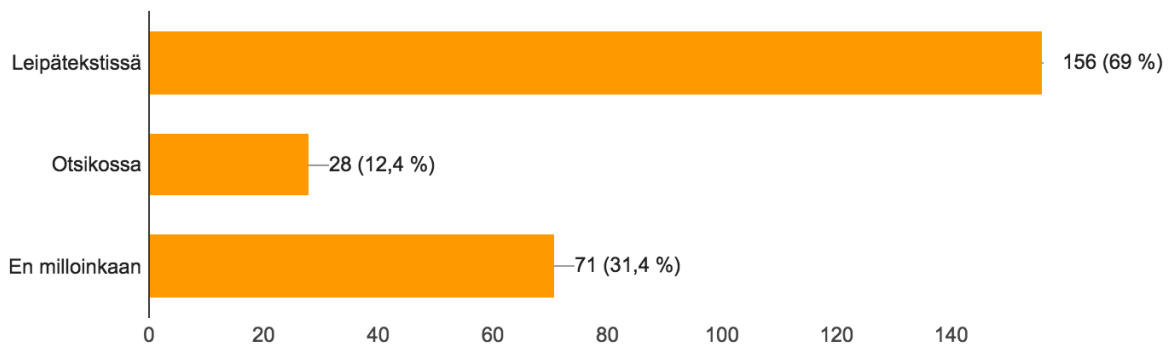
Duunareiden lapsi ei ymmärrä valitusta. (227 vastausta)

Kuva 4. Käyttäisitkö tekstissäsi "Duunareiden lapsi ei ymmärrä valitusta" -ilmausta.

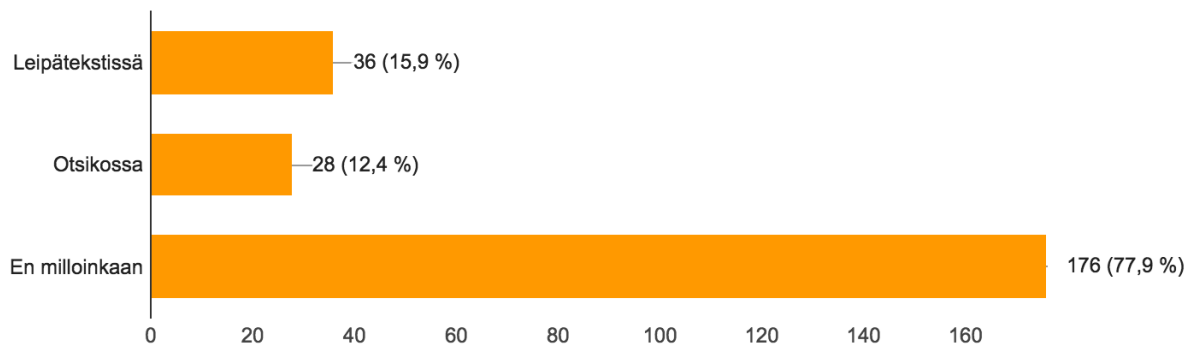
Bussin odottaminen kahden tunnin ajan joka aamu on lapselle raastavaa.

(226 vastausta)

Kuva 5. Käyttäisitkö tekstissäsi "Bussin odottaminen kahden tunnin ajan joka aamu on lapselle raastavaa" -ilmausta.

Tästä raflasta saa kaupungin kalleinta bisseä. (226 vastausta)

Kuva 6. Käyttäisitkö tekstissäsi "Tästä raflasta saa kaupungin kalleinta bisseä" -ilmausta.

Rafla- ja bisse-sanojen epäsuosion syytä on vaikea päätellä. Ne ovat kenties leimallisesti nuorisokieltä, eivätkä ehkä vielä niin vakiintuneita ilmauksia kuin bussi ja duunari, mutta nämä on tässä kohtaa jätettävä arvailujen varaan. Myöskään avointen kohtien vastaukset eivät antaneet selitystä tälle ilmiölle. Selvää näiden tulosten perusteella on vain se, että puhekielisten ilmaisujen kohdalla riippuu hyvin paljon yksittäisestä ilmaisusta, hyväksytäänkö se vai ei.

5.3 Murteelliset sanat

Murteellisten sanojen kategoriaan valitsin esimerkkisanoja, jotka ovat selkeästi jollekin suomalaiselle alueelle maantieteellisesti tyypillisiä. Länsimurteita edustavat ehtoo, ritsi, mää, mä, hantuuki ja äitee. Itämurteita taas mie ja vattu. Epätasapaino johtuu osittain siitä, että Suomen asutus on painottunut selvästi enemmän länsimurteiden alueelle, jolloin sen sanat ovat laajemmassa käytössä ja niistä oli helpompi löytää esimerkkejä, jotka kuitenkin tunnistettaisiin joka puolella suomea.

Vattu, ehtoo ja ritsi olivat murteellisten sanojen kategorian eniten hyväksytyjä sanoja, yli puolet vastaajista käyttäisi niitä leipätekstissään. Itä- ja länsimurteet siis saivat jotakuinkin yhtä paljon hyväksyntää. Muutoinkin etenkin sitaateissa murteellisten sanojen käyttäminen koettiin hyväksytyksi.

Myös murteellisten sanojen kategorian käsittelen niin, että ensin ovat vuorossa haastateltavan kerrontaa edustavat esimerkit ja tämän jälkeen toimittajan kerrontaa edustavat esimerkit.

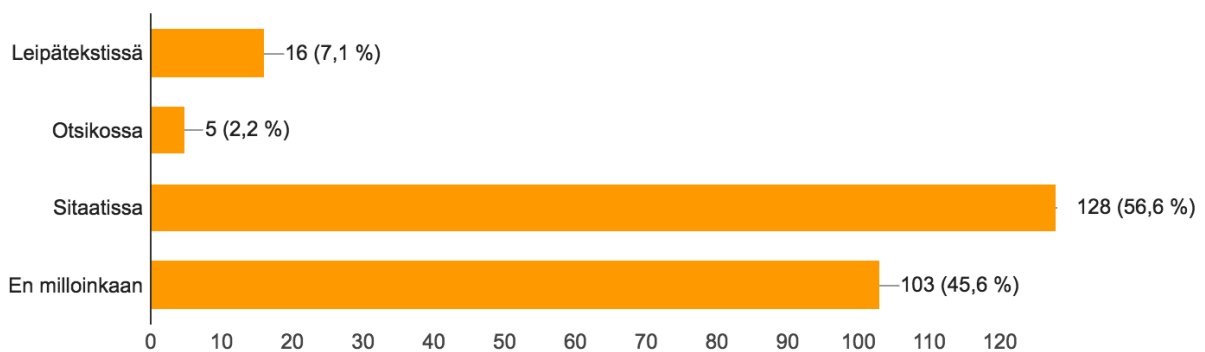
5.3.1 Haastateltavan kerronta

Persoonapronominit ovat suomen kielen murteissa selvästi eri murteiden välillä muuttuva osa, ja niitä käytetään sekä puheessa että tekstissä todella paljon. Tästä syystä halusin ottaa ne mukaan kyselyyn. Jostain syystä mää-pronominia vierastettiin huomattavasti enemmän kuin mie- tai mä-vastineita. Mää-pronominia vastasi käyttävänsä ei milloinkaan jopa 60,1 prosenttia vastaajista. Mä- ja mie-pronominien kohdalla vastaavat luvut olivat 45,6 ja 48,7.

Ehkä mä ja mää -pronominien koetaan muistuttavan toisiaan niin paljon, että yleispuhekielisempi ja etenkin pääkaupunkiseudulla suosittu mä-sana ajateltiin mää:tä korvaavaksi muodoksi. Toisaalta puhekielen ominaisuuksiin kuuluu lyhentymisen. Mie taas erottuu jo muodoltaan selvästi enemmän.

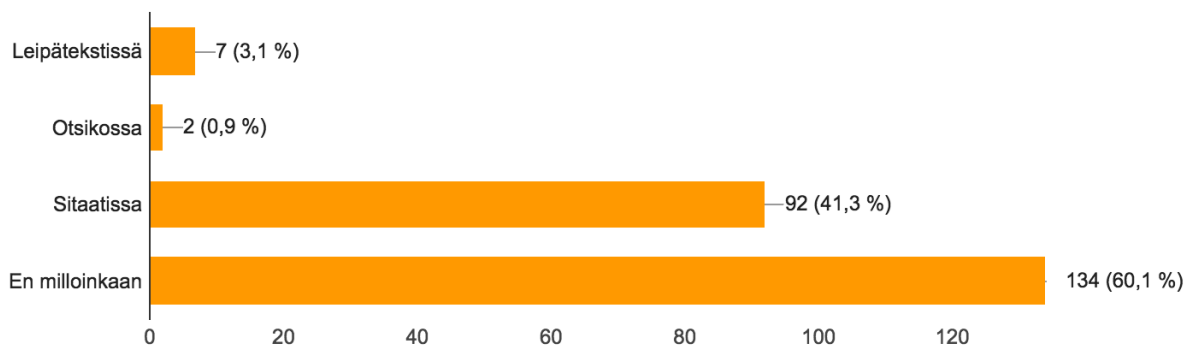
Itä-Suomen yliopiston suomen murteita käsittelevän sivuston mukaan mie-pronominin on säilynyt hyvin sekä Etelä- että Pohjois-Karjalassa, samoin osissa Peräpohjolaa. Asut mä, sä ja mä, sää ovat taas leviämässä laajalti puhesuomeen. Niistä on tullut jonkinlaisia helsinkiläisyyden osoittimia ja ne ovat nuorison suosimina variantteina levinneet etenkin kaupunkikieleen. Lyhyt asu on vallannut alaa myös itämurteiden alueella. (Itä-Suomen yliopiston sivusto suomen murteista, viitattu 30.12.2016.)

Mä oon ehdoton pasifisti enkä hyväksy Ranskan sotatoimia. (226 vastausta)

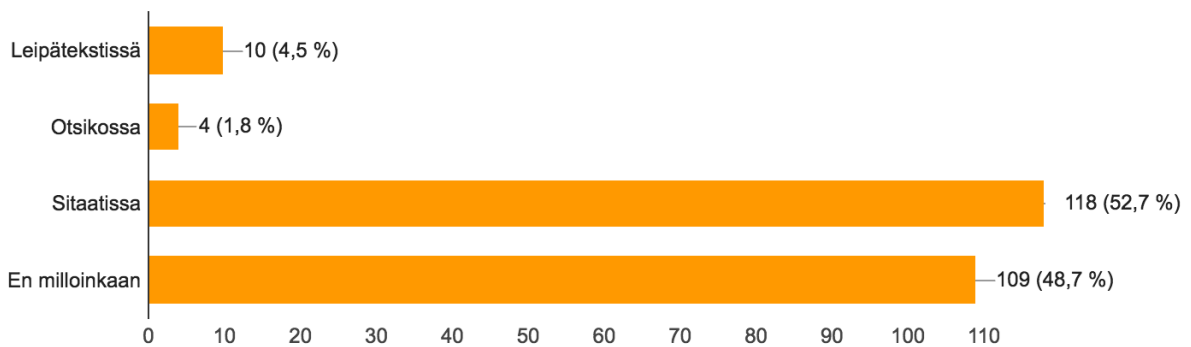
Kuva 7. Käyttäisitkö tekstissäsi ”Mä oon ehdoton pasifisti enkä hyväksy Ranskan sotatoimia” - ilmausta.

Mää oon ehdoton pasifisti enkä hyväksy Ranskan sotatoimia. (223 vastausta)

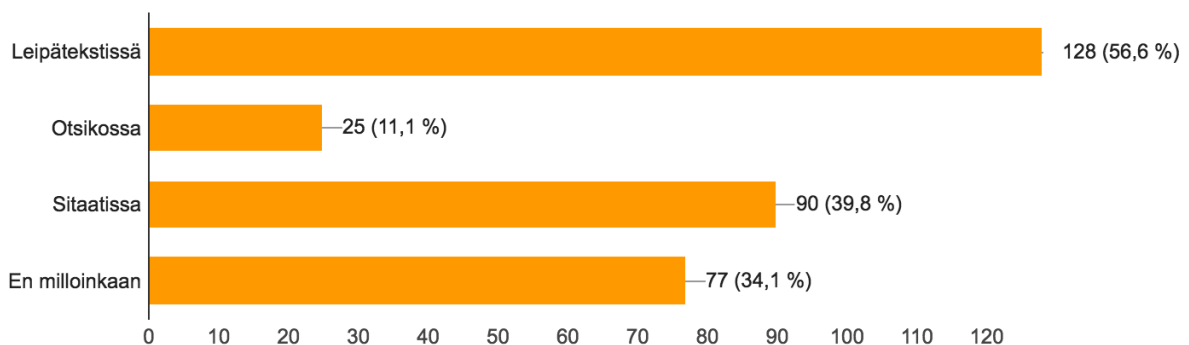
Kuva 8. Käyttäisitkö tekstissäsi ”Mää oon ehdoton pasifisti enkä hyväksy Ranskan sotatoimia” - ilmausta.

Mie oon ehdoton pasifisti enkä hyväksy Ranskan sotatoimia. (224 vastausta)

Kuva 9. Käyttäisitkö tekstissäsi "Mie oon ehdoton pasifisti enkä hyväksy Ranskan sotatoimia" - ilmausta.

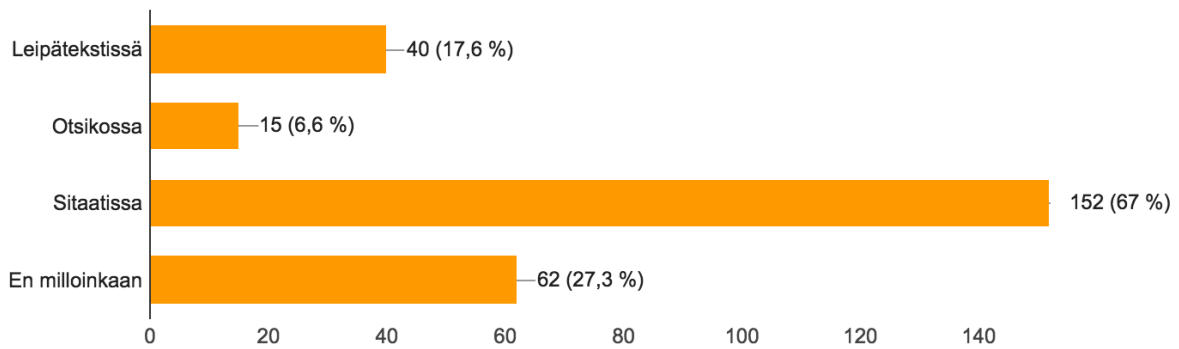
Pyörän ritsillä istuminen oli Merjan lapsuudessa arkipäivää. (226 vastausta)

Kuva 10. Käyttäisitkö tekstissäsi "Pyörän ritsillä istuminen oli Merjan lapsuudessa arkipäivää" - ilmausta.

Ritsi-vastauksessa huomion herättää se, että se on suosituimpi leipätekstissä kuin sitaatissa. Tämä on todella poikkeuksellista näiden vastausten kesellä. Lauseen muotoilu on toki leipätekstimäinen, eikä sen edessä esimerkiksi ole sitaattiviivaa, mutta sitä voisi yhtä hyvin käyttää sitaatissa.

- Annaks mulle hantuukin? Raili pyytää. (227 vastausta)

Kuva 11. Käyttäisitkö tekstissäsi "Annaks mulle hantuukin? Raili pyytää" -ilmausta.

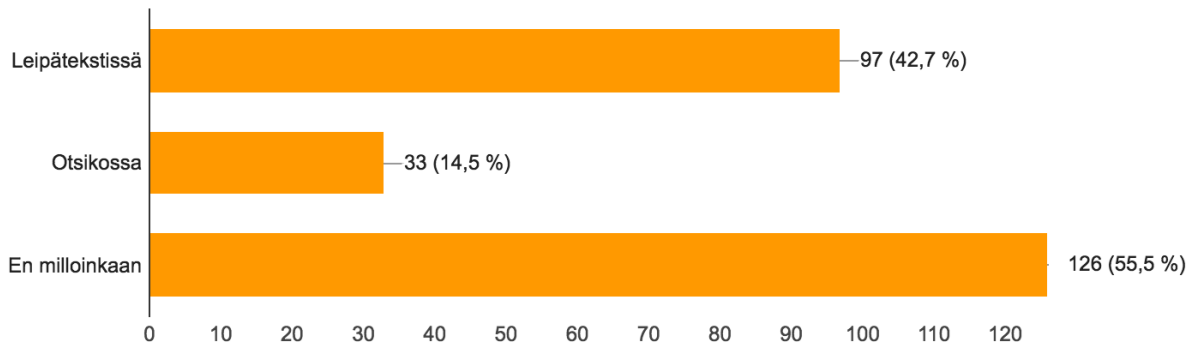
Esimerkki "Annaks mulle hantuukin? Raili pyytää" taas oli siitä ongelmallinen, että se oli jo valmiiksi sitaattimuodossa. Sen vuoksi näitä tuloksia tulkitessaan pitää huomioida, että se on voinut hämätä joitain vastaajia. Sitaatissa sen käyttämisen kannalla on ollut jopa 67 prosenttia vastaajista.

5.3.2 Toimittajan kerronta

Toimittajan kerronnan ja haastateltavan kerronnan välillä ei ole murre sanojen käytön suhteen merkittäviä eroja havaittavissa.

Hämäläismurteinen äitee-sana oli suurimmalle osalle vastaajista sellainen, jota tekstissä ei käytettäisi milloinkaan.

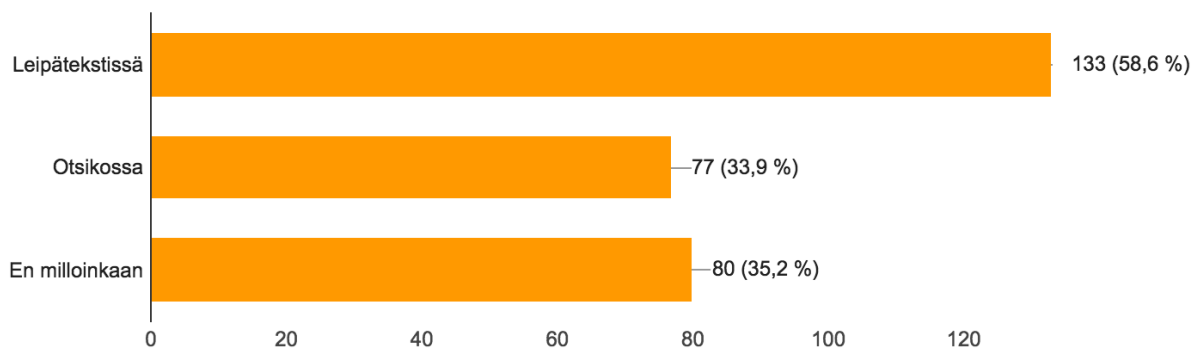
Äitee oli opettanut Martille kaksi asiaa. (227 vastausta)

Kuva 12. Käyttäisitkö tekstissäsi "Äitee oli opettanut Martille kaksi asiaa" -ilmausta.

Useista länsimurteista tuttu ehto taas sai selvästi suosituimman osan.

Ehtoolla taloon laskeutuu hiljaisuus. (227 vastausta)

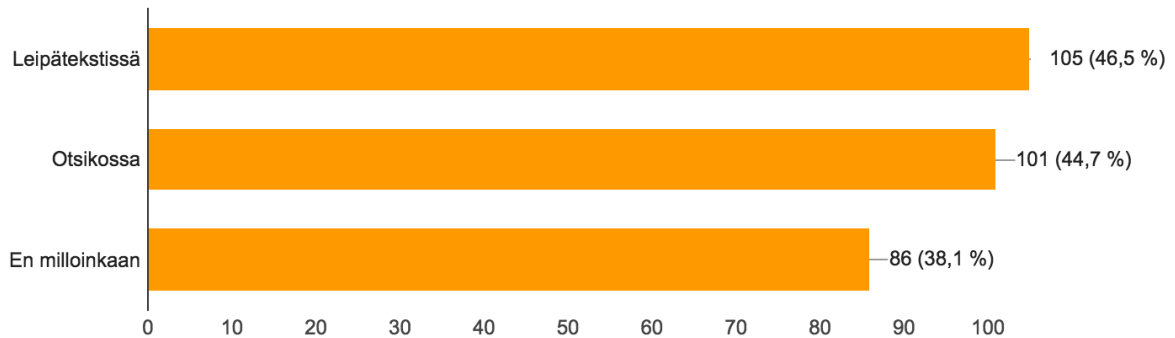

Kuva 13. Käyttäisitkö tekstissäsi "Ehtoolla taloon laskeutuu hiljaisuus" -ilmausta.

Vattu-esimerkki sai toimittajan kerronnassa murre sanoista suurimman suosion. Sitä saattaa selittää myös se, että sana on selvästi lyhyempi kuin vadelma. Se siis istuu esimerkiksi otsikkoon huomattavasti helpommin. Huomattavaa onkin esimerkin runsas suosio otsikkona verrattuna kyselyn muihin esimerkkeihin. Tätä selittää muun muassa seuraava avoimiin kohtiin tullut vastaus:

”Sitaateissa harkitusti ja tapauskohtaisesti. Tehokeinona harkitusti. Joskus otsikossa tilasyistä esim. vadelma - vattu.”

Vattu on Suomen marjoista paras. (226 vastausta)

Kuva 14. Käyttäisitkö tekstissäsi ”Vattu on Suomen marjoista paras” -ilmausta.

5.4 Puhekiелiset rakenteet

Vaikka aiemmin on todettu myös puhekiелisten rakenteiden yleistyneen lehtiteksteissä, osoittautuivat ne tutkimuksessa kaikkein vierastetuimmaksi kategoriaksi.

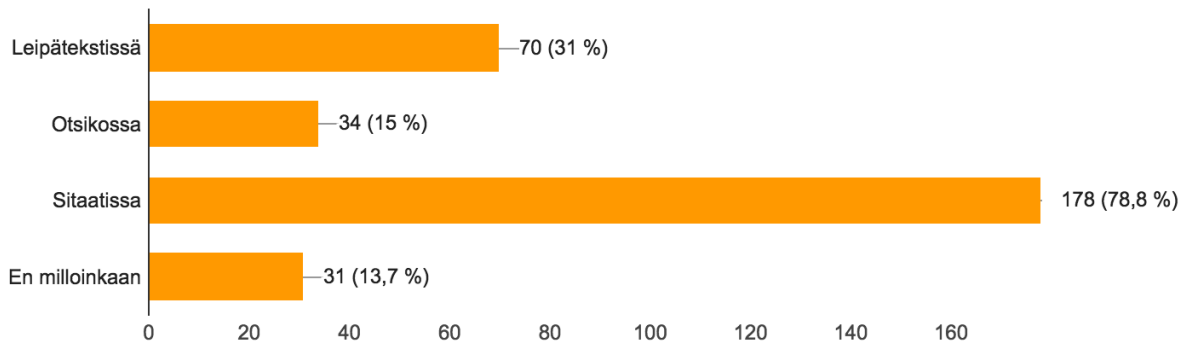
Tämänkin osan käsittelyn olen jakanut erikseen haastateltavan kerrontaan ja toimittajan omaan kerrontaan. Haastateltavan sitaatissa, tai epäsuorana kerrontana, joka perustuu haastateltavan puheeseen, puhekiелisiä rakenteita hyväksyttiin hieman paremmin kuin toimittajana omana kerrontana.

5.4.1 Haastateltavan kerronta

Esimerkissä, jossa puhekieltä käytti 7-vuotias Eetu, sen käyttö hyväksyttiin kaikkein eniten. Sitaatissa ”mun auto” -rakennetta voisi käyttää 78,8 prosenttia vastaajista. Heikki Paunonen (1989, 226–227) kertoo, että tällainen omistusliitteettömyys on ollut helsinkiläisnuorten puhekiellelle hyvin tyypillinen piirre ja yleistynyt nopeasti. Sille ei ole sellaisenaan

osoitettavissa mallia murteista, vaan se on nimenomaan nuorten puheeseen ilmestynyt piirre 1980-luvun lopulla. Tästä se on vain yleistynyt entisestään. Yleisesti ottaen sosiolingvistiikassa ne piirteet ja niiden muutokset, jotka tapahtuvat tämän päivän nuorten puheessa, ovat yleensä näkyvissä tulevaisuuden keski-ikäisten kielessä (Nuolijärvi 2000, 22).

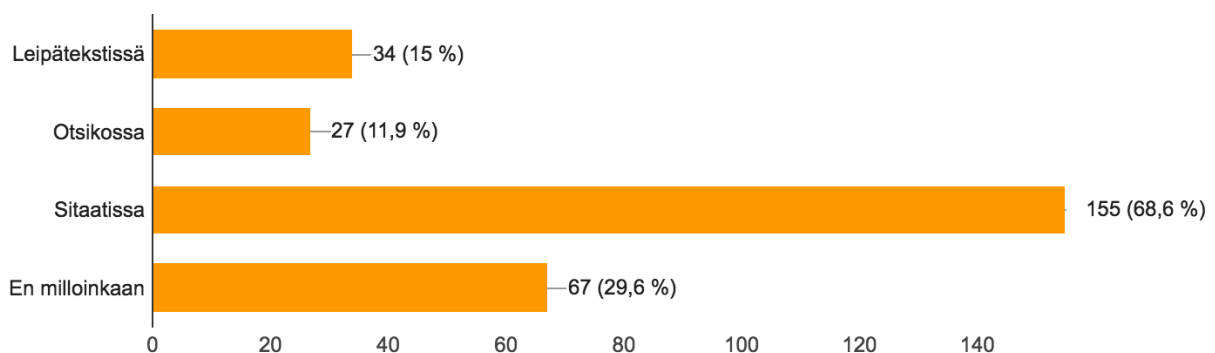
- Mun auto voitti kisan! sanoo 7-vuotias Eetu. (226 vastausta)

Kuva 15. Käyttäisitkö tekstissäsi ”-Mun auto voitti kisan! sanoo 7-vuotias Eetu” -ilmausta.

Myös toisessa selvästi sitaatiksi rakennetussa esimerkissä puhekielistä rakennetta, jossa monikon 3. persoonan kohdalla käytetään verbistä passiivimuotoa ”me mennään” hyväksyttiin 68,6 prosentin verran. Tämän ilmaisun taustalla on Paunosen mukaan samankaltainen muutoshistoria (Paunonen 1989, 228).

- Huomenna me mennään uudelleen! (226 vastausta)

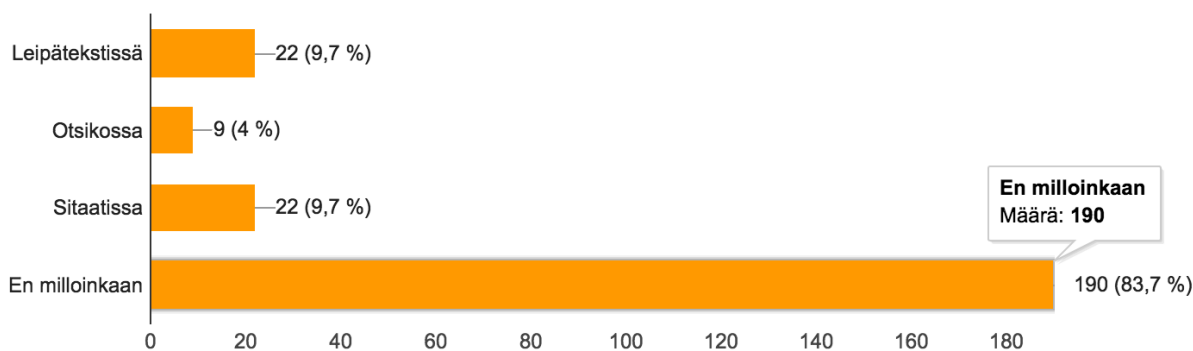

Kuva 16. Käyttäisitkö tekstissäsi ”-Huomenna me mennään uudelleen!” -ilmausta.

Eniten haastateltavan kerronnassa vierastettiin lausetta, jossa on kongruenssivirhe. Siinä monikollinen subjekti koirat ja kissat vaatisi kirjakielessä seurakseen monikkomuotoista verbiä, mutta on käytetty yksikön muotoa olla-verbissä.

Tämä ero saattaa johtua osittain lomakkeen muotoilusta. Kaksi muuta vaihtoehtoa olivat jo valmiiksi sitaattimuodossa, mutta kolmas vaihtoehto oli kirjoitettu ilman sitaattiviivaa, ja vain 9,7 prosenttia vastaajista käyttäisi sitä edes sitaatissa. Toisaalta vastausten avoimissa kohdissa nousi esiin se, että puhekielen piirteistä erityisesti kongruenssivirhettä ei hyväksytä lehtitekstiin.

Kodittomat koirat ja kissat on oikea ongelma. (227 vastausta)

Kuva 17. Käyttäisitkö tekstissäsi "Kodittomat koirat ja kissat on oikea ongelma" -ilmausta.

5.4.2 Toimittajan kerronta

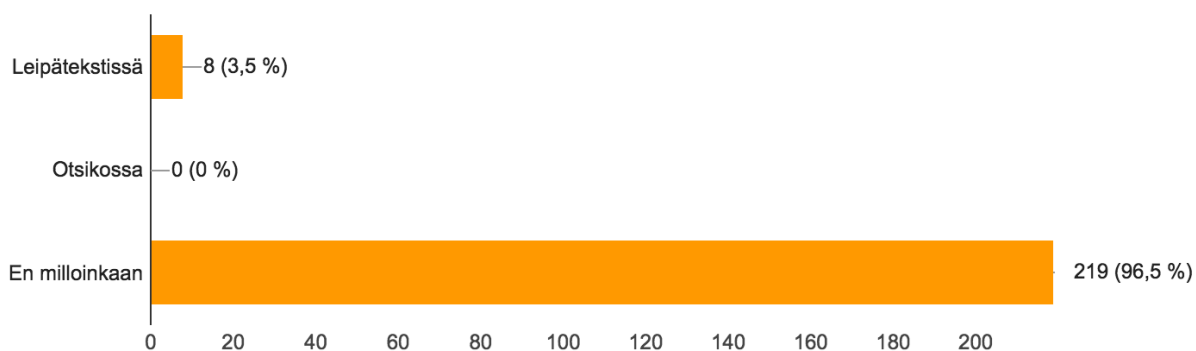
Toimittajan kerronnassa puhekielisiä rakenteita vierastettiin todella paljon. Yli 90 prosenttia vastaajista valitsi kaikissa esimerkeissä vaihtoehdon "en milloinkaan".

Puhekielen sanavalintoja ei niinkään aina koettu kielioppivirheiksi, mutta puhekielen rakenteet koettiin kielioppivirheiksi. Tätä havainnollistivat myös avointen kohtien vastaukset:

”Sitaateissa tai joissakin tapauksissa myös epäsuorissa lainauksissa. Puhekielen sanavalinnat tekstissä voivat olla muutenkin ihan ok, jos ne ovat lukijoille ymmärrettäviä (esim. vattu, netti) ja jos ne sopivat jutun tyyliin. Kielioppivirheitä (esim. subjekti monikossa + verbi yksikössä) en halua leipätekstissä enkä otsikoissa kirjoittaa enkä lukea. Otsikossakin puhekielisyyttä voi käyttää, jos otsikko on sitaatti. (–)”

Erityisesti possessiivisuffiksin poisjäänti oli epämieluisa vaihtoehto: 96,7 prosenttia ei milloinkaan käyttäisi tällaista lausetta ”heidän ajatus” -esimerkin perusteella.

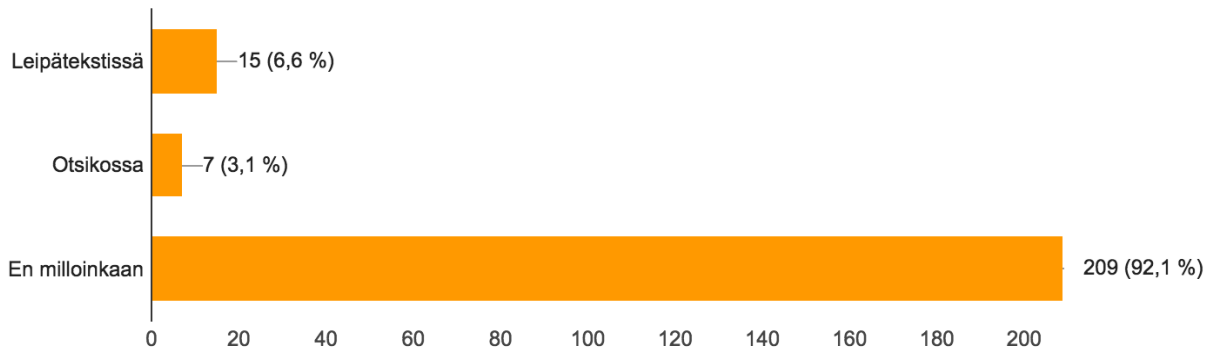
Heidän ajatus oli tehdä Suomesta teknologian kärkimaan. (227 vastausta)

Kuva 18. Käyttäisitkö tekstissäsi ”Heidän ajatus oli tehdä Suomesta teknologian kärkimaan” - ilmausta.

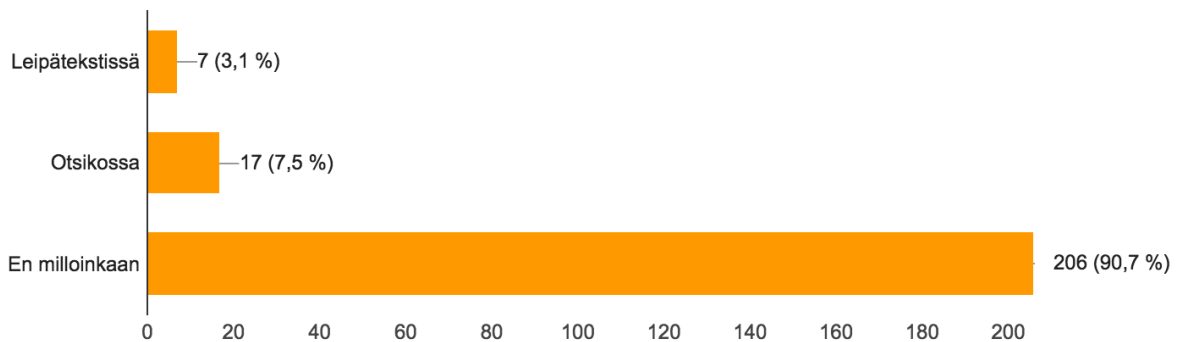
Myöskään ”järvet on” ja ”taksikokeet poistuu” -esimerkkejä, joissa subjekti on monikossa mutta verbi yksikössä, ei selvästi haluttu hyväksyä. Yli 90 prosenttia vastaajista valitsi niillekin ei milloinkaan -vaihtoehdon.

Järvet on nyt tavallista lämpimämpiä. (227 vastausta)

Kuva 19. Käyttäisitkö tekstissäsi ”Järvet on nyt tavallista lämpimämpiä” -ilmausta.

Taksikokeet poistuu, lupa heltiää nyt hakemalla. (227 vastausta)

Kuva 20. Käyttäisitkö tekstissäsi ”Taksikokeet poistuu, lupa heltiää nyt hakemalla” -ilmausta.

5.5 Muiden kohtien havaintoja

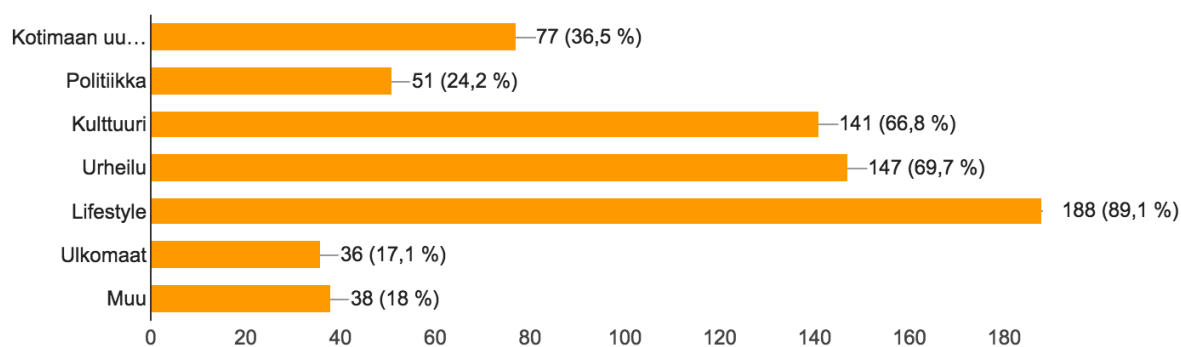
Lomakkeen yleiset kysymykset -otsikon alla ollut osuus tuotti erilaista selventävää taustatietoa ja nosti esiin myös muutaman yllättävän huomion. Seuraavassa osuudessa

käsittelen esimerkiksi sanomalehden eri osastojen vaikutusta puhekielisyyteen ja muita yleiset kysymykset -osion kohdista nousseita havaintoja.

5.5.1 Uutinen ei ole puhekieltä

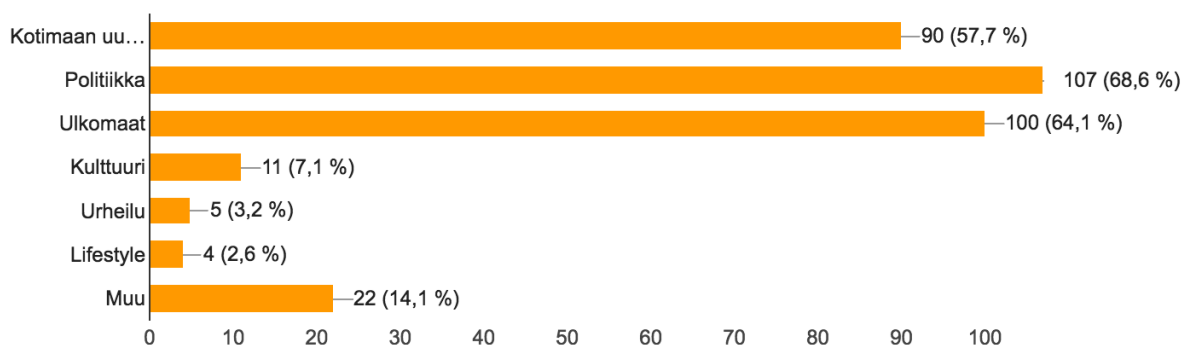
Puhekieli nähdään vastausten mukaan selvästi lifestyle-, urheilu- ja kulttuurijournalismin osaksi. Näillä osastoilla selvästi suurin osa vastaajista käyttäisi puhekieltä. Sitä vastoin politiikan, ulkomaan tai kotimaan uutisten osastoilla sitä ei haluta käyttää. Molemmat aiheesta olleet kysymykset vahvistivat toistensa tuloksia.

1. Millä lehden osastoilla käyttäisit puhekieltä? (211 vastausta)

Kuva 21. Millä lehden osastoilla käyttäisit puhekieltä -kysymyksen vastaukset.

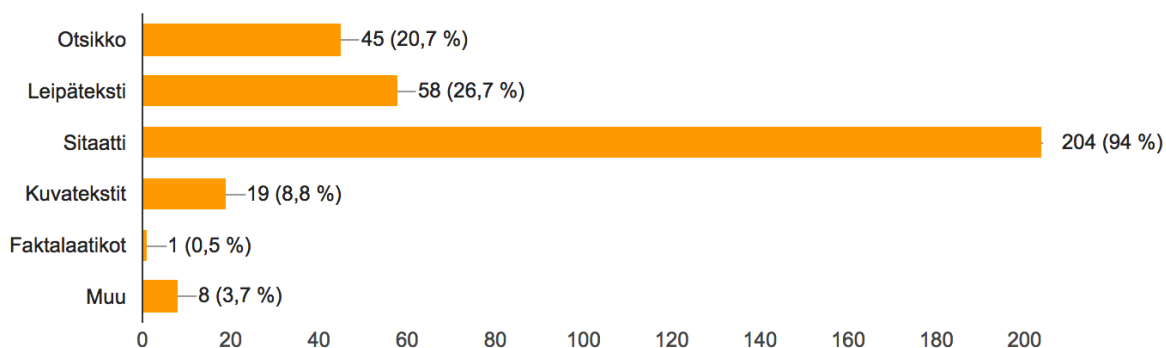
2. Millä osastoilla et missään tapauksessa käyttäisi puhekieltä? (156 vastausta)

Kuva 22. Millä lehden osastoilla et missään tapauksessa käyttäisi puhekieltä -kysymyksen vastaukset.

Myös näkemys siitä, mihin lehtijutun osista puhekieli kuuluu, oli selkeä. 94 prosenttia vastaajista kertoi käyttävänsä tavallisesti puhekieltä sitaateissa. 26,7 prosenttia kertoi käyttävänsä sitä leipätekstissä ja 20,7 prosenttia otsikossa. Kuvateksteissä sitä kertoi käyttävänsä 8,8 prosenttia ja muussa yhteydessä 3,7 prosenttia. Faktalaatikoissa sitä käytti 0,5 prosenttia vastanneista. Tämän vastauksen perusteella voi päätellä, että valintani käyttää lomakkeen esimerkkikysymyksissä vastausvaihtoehtoina juuri sitaattia, leipätekstiä ja otsikkoa oli osuva. Valintaan päädyin siksin, että ne ovat lehtitekstien tavallisimmat osat, mutta oleelliset myös puhekielen käytön osalta.

6. Missä jutun osissa tavallisesti käytät puhekieltä? (217 vastausta)

Kuva 23. Missä lehtijutun osissa tavallisesti käytät puhekieltä -kysymyksen vastaukset.

Kysymykseen siitä, käyttäisikö toimittaja mieluummin puhekieltä netti- vai printtijutussa, selvästi yleisin vastaus oli, että julkaisupaikalla ei ole merkitystä. Sen valitsi 77,3 prosenttia, eli 174 vastaajaa. Vain kolme vastaajaa, eli 1,3 prosenttia vastasi, että käyttäisi puhekieltä enemmän printtijulkaisussa. 48 vastaajaa, eli 21,3 prosenttia käyttäisi sitä enemmän internetissä. Netin kieli siis mielletään printtiä vapaammaksi, mutta toisaalta suurin osa toimittajista kokee, että kielen on oltava samanlaista julkaisuformaatista riippumatta.

5.5.2 Asiantuntija puhuu kirjakieltä

Lomakkeessa vastaajat kommentoivat myös sitä, vaikuttaako haastateltava asema tai ikä siihen, käyttävätkö he jutuissaan puhekieltä. Selvästi alle kolmasosa vastaajista arvioi, ettei se vaikuttaisi millään tavalla. Tyypillinen vastaus oli esimerkiksi seuraava:

”Vaikuttaa. Ei presidenttiä viitsi laittaa sanomaan ”mä”, vaikka hän haastattelussa niin sanoisikin, kun taas lapsille ja nuorille se sopii ihan jees. Kyllä ikäkin vaikuttaa - joskus vanhuksset puhuvat sekavasti ja arkisesti, eikä tavallaan halua antaa heistä yksinkertaista kuvaa, vaan vähän stilisoi tekstiä finimmäksi, esim. sitaatteja.”

Vastauksesta kumpuaa ajatus siitä, että puhekieli tekee sanojansa lehtitekstissä yksinkertaisemmaksi ja vähemmän ”finimmäksi”. Lapselle ja nuorelle tämä on vastaajan mukaan hyväksyttävää, mutta arvostetulle poliitikolle tai vanhukselle sitä ei sovi käyttää. Samaa henki muun muassa tällainen vastaus:

”Ihan pienen lapsen kieli voi olla ihan lapsellista. muita haastateltavia pitää arvostaa ja asettaa sanat fiksusti.”

Moni vastaaja kertoi avoimesti, että haastateltavan asema vaikuttaa puhekielisyyteen:

”Asema vaikuttaa: kaupunginjohtaja ei käytä puhekieltä, työtön ”Arska” voi käyttää joskus.”

”Lapsia haastatellessa lähes aina, koska lapset eivät osaa ilmaista itseään niin hyvin kuin aikuiset. Henkilön asema ei niinkään vaikuta, mutta enemmän se tilanne, missä haastatellaan.

Esim. jos virkamiestä haastatellaan johonkin kaupungin kehityshankkeeseen liittyen, ei ole muuta vaihtoehtoa kuin käyttää kirjakieltä. Mutta jos samasta henkilöstä tehdään henkilöjuttu ja kerrotaan, mitä ko. virkamies tekee vapaa-ajallaan, ovat puhekielisetkin ilmaisut mielestäni sallittuja.”

Lasten ja puhekielen yhteydessä nousi esiin myös näkökulma siitä, että osa toimittajista kokee voimakkaasti, että juuri lasten kohdalla puhekieltä ei tulisi käyttää.

”Ei vaikuta. Päin vastoin, esimerkiksi lasten sitaateissa käytän korostetun tarkasti hyvää yleiskieltä, jottei synny kuvaa lapsen vähättelystä jutussa tai hänen käyttämisestään asiajutun viihde-elementtinä.”

”Ei saisi vaikuttaa. Itseäni ärsyttää, kun Ville ja Marja kuusi vee lässyttää mitä sattuu samassa jutussa, kun lastentarhanohjaaja Veera-Heikki Koljander taas sanoo kirjakielellä ja sukunimellä.”

Tämänkin kategorian kohdalla, jossa kysyttiin iästä ja asemasta, moni kuitenkin vastasi juuri lasten kohdalla sitä käyttävänsä. Vähättelevän merkityksen mahdollisuuden tunnistivat myös sellaiset vastaajat, jotka myönsivät käyttävänsä puhekieltä erityisesti lapsien haastatteluissa:

”Tuttavallisuus vaikuttaa. Totta on, että naisten ja nuorten kohdalla sitä käyttää helpommin. Se ei mielestäni ole vähättelyä.”

”Ainoastaan pikkulasten kohdalla silloin, kun sanoman sisältöön liittyy puhekielinen ilmaisutapa. Muiden ryhmien kohdalla käytän puhekielisiä ilmauksia erittäin harvoin ja vain tarkoin harkittuina heidän sitaateissaan. Ja ainoastaan niin, ettei ilmaus heikennä sanoman vakavuutta tai anna muutoin negatiivista/tyhmää vaikutelmaa henkilöstä.”

Toisaalta myös vanhuksille erityisesti murteiden käyttö koettiin yleiseksi ominaisuudeksi:

”Yleisellä tasolla voi ehkä sanoa, että lasten ja ikääntyneiden puhekieli pääsee helpoiten juttuihin. Miettiä kuitenkin sopii, onko tämä kovin asiallista heitä tai muita kohtaan. Mieluiten katsoisin jälleen juttutyyppejä ja julkaisutarkoitusta, en ikää enkä asemaa.”

”Kyllä. Valitettavasti huomaan joskus vahvistavani stereotypioita.

Lasten ja nuorten puhekielisyys menee helpommin lehteen asti, samoin vanhemman sukupolven käyttämiä murteellisia sanontoja on mukava viljellä.

Keski-ikäisten, asiantuntijoiden, päättäjien ja jollain tavoin ”korkeaksi” mielletyissä asemassa esiintyvien ihmisten sanomiset muunnat kirjakielisiksi helpommin.

Enemmän kuitenkin vaikuttaa konteksti. Asia-aiheet asiatekstillä, rennompiin aiheisiin eksyy helpommin puhekielisyttä.”

Myös tässä kohtaa ajatus siitä, että puhekielen käyttö on epäkunnioittavaa haastateltavaa kohtaa, nousi esiin:

”Haastateltavaa pitää kunnioittaa. Moni ei halua lukea puhekielisiä tai murteellisia sitaatteja, vaikka olisi niin sanonut. ”Hienoa, juuri noin olisin halunnut sanoa” on hämmästyttävän yleinen kommentti haastateltavalta silloin, kun toimittaja on päässyt samalle aallonpituudelle.”

5.5.3 Puhekieli käy sitaattiin

Kun vastaajat perustelivat, missä yhteydessä puhekielen käyttö on perusteltua, selvästi suurimmaksi käyttökohteeksi paljastuivat sitaatit. Sitaatit olivat myös yleisesti hyväksytyin paikka käyttää kyselyn esimerkkilauseita. Sitaattikäyttöä perusteltiin muun muassa seuraavin tavoin:

”Ainakin sitaateissa, jolloin ne voivat elävöittää tekstiä. ”

” Sitaateissa ja elävöittäjänä, monesti puhekieli lähentää ja konkretisoi asiaa.”

”Lähinnä sitaateissa silloin, jos puhekielinen ilmaisu tuo haastateltavan sanomiseen lisäarvoa.”

”Tajunnan räjäyttävässä suorassa sitaatissa.”

Sitaateilta myös odotettiin usein juurikin jotain poikkeuksellisen oivaltavaa ilmaisua tai osuvaa kiteytystä, jolloin puhekielisen ilmaisun koettiin antavan lisäarvoa sille.

5.5.4 Puhekielisyyttä ei sovi lisätä

Lomakkeessa tiedusteltiin myös, olivatko toimittajat joskus itse lisänneet juttuihinsa puhekieltä, joka ei olisi suoraan haastateltavan suusta. 81,3 prosenttia eli 182 vastaajaa kertoi, ettei ole tehnyt niin. Yleisesti tapana on siis käyttää vain suoraan haastateltavalta tullutta puhekielisyyttä.

Oli kuitenkin ehkä jopa hieman yllättävää, että 42 vastaajaa, eli 18,8 prosenttia vastasi kohtaan kyllä. Tässä kohdassa olisi hyvä saada selville myös perusteita tilanteille, jossa näin on toimittu, mutta niitä eivät avointen kohtien vastaukset antaneet. Tämän seikan syitä voisi myöhemmässä tutkimuksessa selvittää. On mahdollista, että esimerkiksi leipätekstin kerronnassa käytetty puhekielisyys on koettu tällaiseksi ulkopuolelta lisätyksi puhekielisyudeksi.

5.6 Murrealueen vaikutus

Suomen murteet on perinteisesti voitu jakaa 7 eri alueeseen ja niiden lisäksi ovat olleet ruotsinkieliset rannikkoalueet. Vielä karkeammin jako on voitu tehdä itä- ja länsimurteiden välillä, joiden sisään nämä muut vyöhykkeet voidaan sijoittaa. Kotimaisten kielten keskuksen laatima kartta murrealueista on tämän gradutyön liitteenä lopussa. Siinä alueet 1–6 kuuluvat länsimurteisiin ja alueet 7 ja 8 itämurteisiin.

Tässä tutkimuksessa kykenen perehtymään näiden murrealueiden vaikutukseen vain melko kevyesti, joten rajasin tutkimuksen tarkastelemaan itä- ja länsimurteiden mahdollisia eroavaisuuksia. Jaoin tutkimuskohteenani olleet lehdet niiden ilmestymispaikkakuntien

murrealueiden mukaan (ks. taulukko 2), vaikka jako olisi voitu tehdä myös henkilöiden asuinpaikkakunnan mukaan. On huomioitava, että murrealueiden rajat eivät ole enää niin selväpiirteiset kuin ne ovat olleet siihen aikaan, kun rajat on muodostettu. Murrealueen vaikutusta tarkastelen nyt pääosin murteellisten sanojen kautta, ja niiden hyväksynnässä mahdollisesti ilmenneiden erojen kautta.

LÄNSI	ITÄ
Aamulehti	
Aamuposti	
	Etelä-Saimaa
Etelä-Suomen Sanomat	
Forssan Lehti	
Helsingin Sanomat	
Hämeen Sanomat	
	Iisalmen Sanomat
Ilkka	
	Itä-Savo
Kaleva	
	Karjalainen
Keskipohjanmaa	
	Keskisuomalainen
Keski-Uusimaa	
	Kouvolan Sanomat
Kymen Sanomat	
Lapin Kansa	
	Länsi-Savo
Länsi-Suomi	
Pohjalainen	
Salon Seudun Sanomat	
Satakunnan Kansa	
	Savon Sanomat
Turun Sanomat	
Uusimaa	

Taulukko 2. Suomessa päivittäin vuonna 2016 ilmestyvät suomenkieliset sanomalehdet jaoteltuna perinteisten länsi- ja itämurteiden alueille.

Tässä jaotteluosassa minun piti jättää osa kyselyn vastaajien vastauksista huomioimatta, sillä osa vastaajista ei tahtonut ilmoittaa työpaikkaansa tarkasti, vaan oli saattanut kirjoittaa

työpaikakseen esimerkiksi ”sanomalehti” ”maakuntalehti” tai muita vastaavia ilmauksia, joiden kohdalla ilmestymispaikkakuntaa oli mahdotonta määrittää. Kyselylomaketta voi myös kritisoida siitä, pyydettiinkö lehteä, jossa kyselyn kohdehenkilö työskentelee, nimeämään tarpeeksi selkeästi. Olisi voinut olla hyvä ratkaisu tarjota vastausvaihtoehdoiksi vain suomalaisten maakuntalehtien nimet. Silloin tosin joku vastaajista olisi saattanut jättää kohdan tyhjäksi.

Seuraavaksi käsittelen esimerkkejä puhuen niistä aina sen murren kautta, joka esimerkkilauseessa esiintyi. Tuloksia tulkitessa täytyy kuitenkin muistaa, että esimerkit olivat kokonaisia lauseita, joten vastauksiin on voinut vaikuttaa joissain tapauksissa myös muu lauseyhteys, eikä pelkkä kyseinen murren lause, jota alla käsittelen. Yksinkertaisuuden ja selvyyden vuoksi käytän esimerkkien niminä nyt kuitenkin vain kyseistä murren lausea. Kokonaiset esimerkit voi tarkistaa kokonaisuudessaan esimerkiksi tämän gradun liitteenä olevasta kyselylomakkeesta, jossa ne on kaikki mainittu.

Käsittelen ensin esimerkit, jotka sijoittuvat haastateltavan äänellä kerrottuun osuuteen ja siirryn sitten toimittajan omaan kerrontaan kuuluneisiin esimerkkeihin. Näiden kahden ryhmän vastaukset eroavat toisistaan siten, että ilmaisun hyväksyminen sitaattikäytössä ei ollut jälkimmäisessä ryhmässä enää mahdollista.

5.6.1 Murre haastateltavan kerronnassa

Itämurteista lähtöisin olevan mie-pronominin kohdalla sen käyttämisen sitaatissa hyväksyi yhteensä 48 prosenttia itämurteiden käyttäjistä. Leipätekstissä sen hyväksyi vain 3,8 prosenttia. Otsikossa luku oli vain 1,9 prosenttia. Länsimurteiden alueella taas mie-sanana sitaattikäytön hyväksyi 53,5 prosenttia. 5,7 prosenttia hyväksyi käytön leipätekstissä. Otsikossa sitä käyttäisi 2,1 prosenttia vastaajista. Ei milloinkaan -vaihtoehdon vastasivat 46,4 prosenttia länsimurteiden alueelta, mutta yllättäen jopa 51,9 prosenttia itämurteiden alueelta.

Itämurteiden ryhmässä mä-pronominin hyväksyi 51,9 prosenttia sitaatissa ja 7,7 prosenttia leipätekstissä. Otsikossa lukema oli 1,9 prosenttia. Ei milloinkaan -vaihtoehdon valitsi 46,2 prosenttia. Länsimurteiden ryhmässä mä-hyväksyttiin sitaatissa 56,7 prosentissa vastauksista. Leipätekstissä 6,4 prosenttisesti ja 2,1 prosenttia otsikossa. 46,1 prosenttia länsimurteiden ryhmästä ei milloinkaan käyttäisi sitä. Tämän sanan osalta tilanne jakautui siis hyvinkin tasaisesti, vaikka länsimurteissa hyväksyntä oli hieman suurempaa.

Länsimurteiden osalta mää-pronominille 43,6 hyväksyi käytön sitaatissa ja 5 prosenttia leipätekstissä. Otsikossa sen hyväksyisi 0,7 prosenttia vastaajista. Ei milloinkaan -vaihtoehdon vastasi 56,4 prosenttia. Itämurteissa Mää-sanaa voisi käyttää sitaatissa 34,6 prosenttia toimittajista ja otsikossa 1,9 prosenttia. 67,3 prosenttia ei käyttäisi sanaa milloinkaan. Leipätekstissä sitä ei hyväksytty ollenkaan. Tämä pronomini siis jakoi vastaajat kaikkein jyrkimmin, ja oli selvästi eniten vierastettu persoonapronomini ylipäättään.

Yleisesti ottaen länsimurteiden ryhmässä persoonapronominin murremuotoja hyväksyttiin itämurteiden ryhmää enemmän. Myös itämurteisiin kuuluvaa mie-pronominia hyväksyttiin siellä enemmän. Mie tosin on käytössä myös peräpohjolan murteissa, jotka sijoittuvat länsimurteiden alueille, joten tämä seikka saattaa vaikuttaa tilastoihin.

Ritsi-sanan hyväksyisi länsimurteiden ryhmästä leipätekstissä 58,2 prosenttia vastaajista ja sitaatissa 40,4 prosenttia vastaajista. Otsikossa sen hyväksyisi 12,7 prosenttia länsimurteisista. Itämurteissa 50 prosenttia vastaajista hyväksyisi ritsi-sanan leipätekstissä ja sitaatissa 42,2 prosenttia. Otsikossa sen hyväksyisi 10,7 prosenttia.

Ritsi-sanaa ei hyväksyisi länsimurteissa 34 prosenttia, itämurteissa taas 36,5 prosenttia. Tämän sanan kohdalla prosentit siis jakautuivat hyvin tasaisesti, vaikka länsimurteiden puolella länsimurteista lähteneen sanan suosio oli hieman laajempaa.

Länsimurteista hantuuki-sanaa hyväksyttiin länsimurteisten vastauksista 64,7 prosentissa sitaatissa, 18,3 prosentissa leipätekstissä ja otsikoissa 7,7 prosentissa. 26,8 prosenttia ei käyttäisi sitä milloinkaan. Itämurteissa jopa 73 prosenttia hyväksyisi hantuuki-sanan sitaatissa ja 13,4 prosenttia leipätekstissä. Otsikossa sitä käyttäisi 7,6 prosenttia. 25 prosenttia ei käyttäisi sanaa milloinkaan.

Hantuuki-esimerkistä, samoin kuin mie-sanalla yllättävän suuresta suosiosta länsimurteiden ryhmässä, voi myös pohtia sitä, hyväksytäänkö vierasta murretta helpommin tyylikeinona kuin omaa ja liiankin tuttua puhekieltä. Esimerkkejä tällaisesta on kuitenkin tutkimuksessani vain muutama, joten tämän pohjalta ei kovin pitäviä johtopäätöksiä voi luoda, vaan kyseessä on pikemminkin mahdollinen hypoteesi, jota voisi testata toisessa tutkimuksessa.

Huomiota herättävää on myös, miten vähän vaihtoehtojen käyttöä hyväksyttiin ylipäätään otsikoissa verrattuna muuhun tekstiin. On mahdollista, että vastaajat ovat kokeneet, että eivät tahdo vastata kuin yhteen vaihtoehtoon siitä, missä käyttäisivät ilmauksia. Ainakaan lomakkeen avointen kohtien perusteella ei ole syytä päätellä, että otsikoilta odotettaisiin kirjakielisempää asua kuin muilta lehtijutun osilta, vaan niiden mukaan tilanne saattaa olla jopa päinvastoin. Tämän vuoksi nämä tulokset vaikuttavat hieman ristiriitaisilta, ja onkin aihetta epäillä, ettei kyse ole siitä, ettei ilmaisuja todella hyväksyttäisi nimenomaan otsikoissa, vaan vastaajat ovat kenties ajatelleet, että ilmaisun hyväksyminen esimerkiksi leipätekstissä sisältää myös ajatuksen siitä, että se hyväksyttäisiin otsikossa tai hyväksyminen sitaatissa sisältää hyväksyminen sitaattiotsikossa.

5.6.2 Murre toimittajan kerronnassa

Kun siirryttiin toimittajan kerronta -osuuden esimerkkeihin, poistui vaihtoehto käyttää ilmaisua sitaateissa. Tarjolla olivat vain leipäteksti, otsikko ja ei milloinkaan -vaihtoehdot. Se saattaa tässä osiossa erityisesti vaikuttaa tuloksiin.

Itämurteiden vastaajista ehtoö-sanaa käyttäisi 52 prosenttia leipätekstissä. Otsikossa 28,9 prosenttia. 40,4 prosenttia ei milloinkaan. Länsimurteiden vastaajista taas 57,8 prosenttia hyväksyi vaihtoehdon leipätekstissä ja 35,9 prosenttia otsikossa. 37,3 prosenttia vastasi ei milloinkaan.

Länsimurteista ja erityisesti hämäläismurteista lähtöisin olevalle äitee-sanalle kävi länsimurteiden osalta niin, että 49,3 prosenttia vastaajista hyväksyi vaihtoehdon leipätekstissä. 48,6 prosenttia ei milloinkaan. 16,8 prosenttia otsikossa.

Itämurteiden osalta 36,6 prosenttia vastaajista hyväksyi sen leipätekstissä, 13,5 otsikossa ja 63,5 ei milloinkaan. Tämä esimerkki oli siis suosituimpi omalla murrealueellaan.

Itämurteista lähtöisin olevan vattu-sanana hyväksyi 52 prosenttia itämurteiden vastaajista leipätekstissä. 44,3 prosenttia hyväksyi sen otsikossa. 34,6 taas ei milloinkaan.

Länsimurteista sen ottaisi leipätekstiin 43,3 prosenttia. 48,9 otsikkoon ja 37,6 ei milloinkaan. Esimerkin suosiota otsikkovaihtoehtona olen pohtinut jo aiemmin tulosten yhteydessä, mutta kerrataan vielä tässä kohtaa, että ilmaisun lyhyys selittää sen suosiota otsikkokäytössä.

Yleisesti ottaen vastaajat kertoivat kummassakin ryhmässä käyttävänsä eniten puhekieltä sitaateissa ja se nousi myös yksittäisissä vastauksissa esiin. Murreryhmien välillä ei ollut niin radikaaleja tai selkeitä eroja, että syytä selviin johtopäätöksiin tästä aiheesta olisi. Yksittäisten sanojen suosio saattoi jakautua eri tavoin eri alueilla, mutta mitään selkeästi erottuvaa linjaa murrealueiden perusteella ei tässä tutkimuksessa hahmottunut, eikä yleistyksiä tästä aiheesta voitane tehdä.

6. Pohdinta

Sitä, onko puhekielen käyttö lehtikielessä hyvää vai huonoa kieltä, voidaan spekuloida, mutta vastausta ei voi tästä gradusta yksiselitteisesti muodostaa, eikä se ole myöskään tämän tutkimuksen tarkoituksena. Pyrkimykseni on pikemminkin päästä kiinni siihen, millainen puhekieli toimittajien mielestä lehteen kuuluu, kuin arvottaa puhekieltä ja sen käyttöä yleisesti sinänsä hyväksi tai huonoksi. Avoimet kohdat osoittivat, että mielipiteitä siitä löytyy kuitenkin paljon. Osa toimittajista on jyrkästi sitä mieltä, että puhekieltä ei kuulu olla lehtitekstissä milloinkaan.

Tuloksissani on tärkeää huomioida se seikka, että kyselyn vastaukset ovat toimittajien mielipiteitä, eivät tieteellisiä havaintoja esimerkiksi tekstien perusteella. Tutkimuksen tuloksista voidaankin puhua nimenomaan toimittajien mielipiteinä aiheesta, ei siitä kuinka puhekieli todellisuudessa lehtien sivuilla näkyy. Kysymyksessä ovat sosiolingvistiikan tutkimuksen piiristä nimenomaan kieliaseenteet ja variaation tutkimus. On myös syytä muistaa, että lehtikieli on aina sidoksissa siihen aikaan ja paikkaan jossa sitä käytetään. Jokaisen lehden oma kieli muotoutuu tietyssä ammatillisessa yhteisössä, jossa erilaiset tekijät vaikuttavat myös kieleen, joka heijastaa ympäristöään. Sosiolingvistisessa tutkimuksessa näiden muistaminen on äärimmäisen tärkeää, ja tuloksia on aina tulkittava kontekstissaan.

Ylivoimaisesti suosituimmaksi puhekielen käyttö osoittautui sitaattien yhteydessä. Tämä on linjassa myös sen kanssa, miten esimerkiksi Jenni Saarisen (2013, 56) gradututkimuksessa sanomalehtien lukijat asiat kokivat. Hän havaitsi, että lukijoiden mielestä puhekielen käyttö on sallittua erityisesti silloin, kun kyseessä on suora lainaus tai sitaatti. Näin lukijoiden ja toimittajien yhteisöt mieltävät ainakin jossain määrin lehtitekstien ja puhekielen yhteyden samalla tavoin.

Selkeä havainto oli myös, että puhekielestä lehtikieleen saavat toimittajien puolesta enemmän siirtyä yksittäiset sanat kuin rakenteet. Jostain syystä sanavalinnoissa vapautta valita erilaisia vaihtoehtoja oli huomattavasti enemmän kuin rakenteiden suhteen. Puhekielessä yleiset lauserakenteet koettiin enemmänkin virheiksi kuin tyylikeinoiksi.

Puhekielisiä sanavalintoja taas ei koettu virheiksi, vaan valinnoiksi.

Merkittävä syy puhekielen käytölle oli haastateltavan persoonan esiin tuominen. Sitä kuvastaa muun muassa seuraava kommentti:

” Kun se kuvastaa oleellisella tavalla haastateltavan persoonallisuutta (esimerkiksi murrenana evakkohaastattelussa) tai on aiheen vaatimaa puhekielistä "slangia" (esimerkiksi mediajutun yhteydessä "tubettaja").”

Netti-sanan suuri hyväksyntä perustunee tähän avoimissa kohdissakin ilmi tulleeseen seikkaan, siitä että mitä yleisemmäksi puhekielen sana koetaan, sitä helpommin se hyväksytään:

”Vain poikkeustapauksissa, mutta esimerkiksi ilmaistessaan tunnetta, kun testissä halutaan eroon virallisuusmaisuudesta tai kun haastateltava käyttää aivan poikkeuksellisen värikästä kieltä. Netti sen sijaan on mielestäni jo yleistynyt niin, että sitä voi jo käyttää melkein missä tahansa internetin sijaan. Mutta kaikki em. siis edellen harkiten.”

Samaa päätelmää lienee todennäköistä yhdistää bussi- ja duunari-sanoihin. Ne ovat niin yleisiä, ettei niitä mielletä erityisesti puhekielisiksi, toisin kuin rafla ja bisse, jotka saattavat osalla vastaajista kalskahtaa nuorisokieleltä. Tästä voidaankin päätellä, että yhteisössä muutoinkin yleisesti hyväksytyt puhekieliset ilmaukset hyväksytään puhekielisyysistä helpoimmin myös kirjakieleen kyseisessä yhteisössä.

Otsikoiden osalta puhekielen hyväksymisessä oli ratkaisevaa se, jos puhekielisellä ilmaisulla säästettiin tilaa, toisin sanoen se oli kirjakielensä vastinetta lyhyempi, kuten vattu, tai jos puhekielellä saatiin aikaan hauska sanaleikki, kuten Halpuutus hatuttaa -esimerkissä.

Puhekieli mielletään selvästi enemmän lifestyle-, urheilu- ja kulttuuriosastojen ominaisuudeksi. Nämä perinteisesti sanomalehden b-osaan sijoitetut aihepiirit saivat hyvin erilaisen kohtelun kuin kotimaa, politiikka ja ulkomaat, joissa puhekieltä vieroksuttiin. Myös tässä aiemman tutkimuksen kautta (Saarinen 2013, 57) saadut tiedot lukijoiden ajatuksista

yhtenivät toimittajien mielipiteisiin. Poliitiikka ja uutiset koettiin selvästi vähemmän puhekielisiksi kuin kulttuuri, urheilu ja henkilöhaastattelut.

Perinteiseen uutiseen tai sen yhteyteen puhekielen ei tosiaan nähty kuuluvan. Suurin osa vastaajista ei käyttäisi kotimaan tai ulkomaan uutisten osastoilla puhekieltä. Tätä havaintoa tukee kommentti:

” Uutisessa kirjakielen ja puhekielen sekoittaminen ei ole perusteltua.”

Myös monissa muissa avoimien kohtien vastauksissa nousi esiin ajatus siitä, että puhekielen käyttö sopii tyyllillisesti nimenomaan henkilöhaastatteluihin, reportaaseihin tai niin sanotusti rennommiksi miellettyihin juttutyyppeihin, jotka koettiin ikään kuin uutisen vastakohtaksi tässä suhteessa.

Lapset ja puhekieli ovat mielenkiintoinen ja selvästi tunteita herättävä yhdistelmä. Sen kautta voisikin jatkossa tutkia muun muassa niitä arvoja, joita puhekielen käyttö mahdollisesti välittää. Itse en niihin pääse tässä työssä käsiksi, mutta aihe nostaa itseään esille. On mielenkiintoista, luoko puhekielen käyttö todella sellaista vaikutelmaa, että puhekielellä puhuva lapsi on lukijan mielessä vähemmän arvostetussa asemassa kuin kirjakieltä lehtijutussa käyttävä poliitikko. Vastakkain toimittajien asenteissa olivat se, että lapsia joko alennetaan puhekielellä muita haastateltavia alemmas tai sitten heistä annetaan epäuskottava ja teennäinen vaikutelma kirjakielellä.

Murteita arvostetaan muusta puhekielestä erillisenä osana:

*“(--) Mielestäni murre sanat ovat eri asia kuin kieliopillisesti väärät puhekieliset ilmaukset.
Murteet on jees, kieliopin rikkominen ei.”*

*”Haastateltavan sitaatissa, mutta ei silloin, kun puhekieli tarkoittaa samaa kuin kielioppivirhe.
Murre sanat voivat toisinaan olla ok.”*

"(--) Hyväksyn helpommin yksittäiset puhekielen sanat kuin kieliopin vastaiset lauserakenteet. Esimerkiksi kongruenssivirheet ovat sietämättömiä kenen tahansa suuhun kirjoitettuna."

Murrealueiden sanat ovat suosiossa, mutta selkeää eroa oman alueen ja vieraan alueen sanojen käyttöön ei voida tämän tutkimuksen perusteella sanoa olevan. Mahdollista on, että vieraan murrealueen sanat saattavat päästä jopa helpommin läpi lehteen. Murretta arvostetaan, ja etenkin sen virheettömäksi koettua käyttöä.

Toisaalta vastauksista nousi esiin myös puhekielen funktio haastateltavaa halventavana tekijänä, joka ainakin toisinaan tunnistetaan. Tietyissä paikoissa, kuten lasten tai muuten yhteiskunnassa alemmassa asemassa olevien haastatteluissa, käytettynä puhekielen käyttöön latautui monien mielestä merkityksiä, jotka asettavat puhekieltä lehtitekstissä puhuvat henkilöt naurunalaisiksi tai eräänlaisiksi viihde-elementeiksi. Tämän mahdollisuuden siihen, että puhekielen käyttö tekee kohteensa naurettavaksi, on tunnistanut myös Liisa Tiittula, ja vaikka tämän ajatukset ovatkin peräisin 1990-luvun alkupuolelta (ks. Tiittula 1992, 48–49), ei tilanne ole tulosteni mukaan muuttunut.

Toimittajat tiedostivat itsekin vastuunsa kielen muovaajina, ja sitä kautta myös yhteiskunnan ja sen rakenteiden muovaajina. Siitä roolista, mikä toimittajien oletetaan asiassa ottavan, oltiin vain eri mieltä. Toimittajien rooli kieliopillisten normien muovaajina on tärkeää myös yhteiskunnan kannalta, ja voidaan nähdä, että koska normit eivät ole elävässä kielessä liikkumaton järjestelmä (Nuolijärvi 2000, 20) toimittajat ja toimittajien sosiaalinen todellisuus ja kielenkäyttö muovaavat sitä, mitä pidämme tällä hetkellä normina ja miten määrittelemme normikielen myös tulevaisuudessa. Tämän tutkimuksen tuloksista voidaan tehdä joitain päätelmiä siitä, millaisen puhekielen toimittajien yhteisö kokee tällä hetkellä kuuluvan lehtitekstiin. Se taas saattaa määrittää tulevaisuudessa sitä, mitä yleisesti pidetään lehtikielen normina.

On selvää, että toimittajien ammattikuvaan ja -rooliin osa kielenhuoltajana kuuluu, ja toisaalta vastuuta otetaan samalla myös elävästä kielenkäytöstä. Halutaan, että kieli on luonnollista, kiinnostavaa ja sujuvaa lukijoille, ja se on ammattiyhpeyteen erottamattomasti kuuluva seikka. Toimitusten yhteisöissä kieli ja kehykset joissa se muotoutuu ovat selvästi olemassa, mutta

yksittäisissä toimituksissa ja yksittäisen toimittajan näkökulmista ne voivat vaihdella suurestikin. Journalistien tehtävänä on edelleen tuottaa luettavaa ja oikeakielistä kieltä, mutta oikeakielisyys ei journalisteille tarkoita enää vain kirjakieltä:

”Kieli muuttuu ja mielestäni se saa näkyä myös lehtiteksteissä. Tarkoituksemme on olla luettavaa ja oikeakielistä, mutta se ei tarkoita tiukkaa kirjakielisyttä. Puhkieliset ja murteelliset sävöykset tuovat juttuun monesti lisää haastateltavan persoonaa. Tekstin pitää kuitenkin olla johdonmukaista. Rektioista olen kuitenkin tarkka: ””Tarkastukset loppuu”” - tyyppistä rakennetta en käyttäisi koskaan.”

Selvää on, että puhkieli on tullut lehtiteksteihin jäädäkseen. Suomalaisissa toimituksissa voisi olla nyt hyvä aika miettiä sitä, pitäisikö sen käytöstä rakentaa yhteiset pelisäännöt, ja puhkielen käyttö ottaa selvemmin esimerkiksi tyylikirjoissa esiin. Toisaalta kirjoittajan vapaus ja toimittajien asema omina kielenhuoltajinaan asettavat tälle periaatteelle omat rajansa ja ongelmansa: voiko kukaan muu määrittellä yksittäisen toimittajan sanavalintoja tekstissä?

7. Yhteenveto

Puhekielen käyttö teksteissä on niitä asioita, joita toimittajat pitävät niin itsestäänselvyytensä, ettei siitä varsinaisesti keskustella ääneen, vaikka ammattikunnan ajatukset aiheesta jakautuvatkin todella voimakkaasti. Se on näkymätön virtahepo toimitusten kielenhuoltajien ulottumattomissa. Siksi sen tekeminen näkyväksi ja aiheen pohtiminen ja nostaminen keskusteluun tämän gradun kautta on mielestäni ollut todella tärkeä seikka.

7.1 Oman tutkimuksen arviointia ja kritiikkiä

Prosessi on ollut itselleni todella opettava kokemus. Kahden opiskeleman pääaineen tietojen ja tieteentekemisen tapojen yhdistely on vaatinut paljon, ja samalla tehnyt sen, ettei kumpaankaan voi upota niin syvälle kuin ilman toistaan voisi joissain asioissa. Etenkin fennistiikan kannalta puhekielen käsittely on melko pinnallisella tasolla. Toisaalta näen, että journalistiikan yhteydessä graduni pääsee tarpeeksi syvälle puhekielisyyteen kiinni ja etenkin journalististen tekstien yhteydessä esiintyvään sellaiseen. Se on tässä työssä tärkein seikka, sillä tämä graduni on lopputyö nimenomaan journalistiikan opinnoilleni.

Vaikka tämä yhdistely on aiheuttanut tietyt rajoitteet ja hankaluudet työlleni, näen että kokonaisuutena se on kuitenkin kannattanut ja tuottanut enemmän hyötyä kummallekin tieteenalalle, mutta etenkin journalistiikalle. Olen päässyt käsiksi sellaisiin aiheisiin, joita tavallisen journalistiikan opiskelijan voisi olla hankala saada käsiinsä ja olen voinut tuottaa alallemme tietoa, jonka yhteydessä myös fennistiikan ymmärtämisestä on varmasti erityistä hyötyä. Lopulta näen tämän yhteistyön siis enemmän ehdottomana etuna kuin taakkana. Tämänkaltaisten aiheiden tutkiminen ei ole etenkään viime vuosina ollut suosittua journalistiikan kentällä, ja se on varmasti tuottanut omat esteensä. Taustatutkimusta on ollut syytä löytää osittain muiden tieteenalojen kentällä, eikä kesken työn vaihtuneilla ohjaajillani ole varmasti ollut helpointa pohtia kanssani näitä kysymyksiä. Kuitenkin juuri tämä osoittaa, miten tärkeää journalistisen kielen tutkiminen myös tällaisesta näkökulmasta on alallemme: työelämässä aihe on kiinnostanut valtavasti, ja tämän gradutyön jälkeen sitä on toivottavasti taas helpompi lähteä edistämään tieteen kentällä.

Työlleni oli suuri haaste löytää aiempaa tutkimusta, johon sen linkittäisin. Siksi myös aiemman tutkimuksen ja teorian haastaminen ja kritisoiminen tieteellisessä keskustelussa on yksi tämän gradun suurimmista puutteista. Se on kuitenkin luonnollista tässä tilanteessa, jossa olen pitkälti joutunut raivaamaan polkuni eri tieteiden läpi aiheesta, jota ei ole käytännössä tutkittu. Nyt omaa työtäni ja sen näkökulmia ja johtopäätöksiä on mahdollista lähteä haastamaan. Toisaalta osallistun työlläni myös sosiolingvistiseen keskusteluun kielen sosiaalisesta muotoutumisesta lehtiteksteissä, lehtikielen normeista ja siitä, mitkä seikat mahdollisesti vaikuttavat siihen, millaista tekstiä päivittäin sanomalehtiin kirjataan. Asenteiden tutkiminen on pitkään ollut oleellista sosiolingvistiikassa, joten tutkimukseni kytkeytyy myös tähän perinteeseen.

Tutkimustani voidaan kritisoida myös kyselylomakkeeni muotoilusta. Kyselylomakkeen rakentamisessa ja ylipäättään tiedonkeruussa olisi ollut myös monia muita vaihtoehtoja, joita käsittelin muun muassa luvussa 4. Kaikissa niissä olivat omat vahvuutensa ja heikkoutensa, mutta uskon, että juuri tällainen kattava survey-kysely, jossa esimerkit olivat merkittävässä roolissa, toimi tutkimusaiheeseeni tässä yhteydessä parhaiten. Sain lomakkeen pidettyä melko tiiviinä, ja sen onnistuneisuudesta kertoi ainakin vastausten suuri lukumäärä ja positiivinen vastaanotto. Moni vastaaja oli myös kiinnostunut tietämään valmiin tutkimukseni tuloksista.

Mielipiteitä tutkittaessa on aina riski, että mielipiteet ovatkin kohdistuneet johonkin muuhun kuin juuri puhekieliseen ilmaukseen esimerkkilauseissa. Toimittajat ovat voineet vierastaa tyyliäni muutoin jossain lauseessa tai esimerkkien lauseet eivät ole kaikkien mielestä muotoilunsa vuoksi välttämättä sopineet otsikoiksi. Tämä riski on kuitenkin ollut pakko ottaa ja olen pyrkinyt minimoimaan sen avointen kohtien vastauksia analysoimalla ja lukemalla ja tarjoamalla vastaajille mahdollisuuden kertoa sinne laajemmin ajatuksia puhekielen käytöstä.

Tutkimukseni suurimpana vahvuutena pidän itse sen suurta vastaajamäärä ja tuloksia, joita voidaan parhaimmillaan pitää jopa yleistettävänä. Ne antavat myös merkittävän paljon uutta tietoa toimittajien ja puhekielen suhteesta.

7.2 Tärkeimpiä tuloksia ja jatkotutkimuksen aiheita

Tärkeimpiä tuloksiani olivat havainnot siitä, miten olennaisessa osassa puhekielen käyttöä sitaattit ovat. Toisaalta puhekielisten rakenteiden suuri vieroksuminen tuli itsellenikin yllätyksenä. Toimittajat siis selvästi kokivat puhekieliset rakenteet lehtiteksteissä virheinä, mutta puhekieliset sanavalinnat taas olivat tietoisia tyylivalintoja.

Myös havainnot siitä, että eri ihmisryhmiä todella kohdellaan eri tavoin sen suhteen, kenen suuhun puhekieltä halutaan laittaa, ovat mielenkiintoisia. Lasten ja asiantuntijoiden vastakkainasettelu oli selkeä havainto. Eri murrealueiden eroista ei tässä tutkimuksessa ilmennyt suuria eroavaisuuksia suhtautumisen suhteen. Toki voidaan pohtia, pääseekö hieman tavallista puhekieltä persoonallisempi tai harvinaisempi murre helpommin läpi lehtitekstissä.

Jatkotutkimusta voisi lähteä tekemään esimerkiksi toimittajien teemahaastatteluilla, joissa syventäisi tämän tutkimuksen tuloksia. Toisaalta lukijoiden näkökulmaa asiaan voisi selvittää paremmin. Tässä tutkimuksessa nousi esiin erityisesti se, että lasten haastattelujen yhteydessä puhekielen käyttöön suhtaudutaan eri tavoin kuin muissa tilanteissa. Myös tätä aiheetta voisi tutkia enemmän. Toisaalta puhekielen käyttöön latautuneita merkityksiä voisi selvittää enemmän. Tämän tutkimuksen puolesta aiheesta saadaan vain pintaraapaisu esiin, mutta sen perusteella syvempää tutkimusta merkityksistä voisi lähteä rakentamaan.

Lopulta vielä tahdon nostaa esiin sen, miten tutkimuksessa näkyi myös ajatus siitä, että vaikka kirjoittaisimme tyylikirjoihin minkälaisia sääntöjä, on toimittaja lopulta ainakin tällä hetkellä oma portinvartijansa myös kielen suhteen. Vapaus tehdä omia valintoja on toimittajalle ammattieettisesti tärkeää, vaikka toimituksen yhteisissä pelisäännöissä lukisi mitä, tai lukijat lähettäisivät palautetta:

”Tämä on aina täysin tapauskohtaista. Ammattikirjoittajana en halua kahlita käsiäni minkäänlaisilla kiveen hakatuilla säännöillä vaan varaan itselleni oikeuden käyttää tilanne- ja tyyliäni kaikissa tilanteissa. Ja jos talon johto tai ulkoasuporukka tai vihaista palautetta

antava lukijakunta yrittää tällaisia rajoituksia asettaa, niin ihan piruuttaankin yritän joko rikkoa tai kiertää tällaisia rajoituksia.”

Lähteet

Kirjat ja artikkelit

Alasuutari, Pertti (2001) *Johdatus yhteiskuntatutkimukseen*. Helsinki. Gaudeamus.

Haapanen, Lauri (2016) *Siteeraus lehtijutuissa*. Artikkeliteoksessa *Puheesta tekstiksi – kirjallisen esittämisen alueita, keinoja ja rajoja* (toim.) Tiittula, Liisa, Nuolijärvi Pirkko. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden seura. s.192–224.

Haapanen, Lauri (2011) *Sitaattien tehtävät ja tekeminen kaunokirjallis-journalistisissa lehtijutuissa*. *Media & Viestintä - kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen lehti*. 3/2011 s. 64–89.

Haapanen, Lauri (2010) *Ei vittu, mennään röökille*. Tutkimus sitaattien tehtävistä ja tekemisestä kaunokirjallis-journalistisissa lehtijutuissa. Pro gradu. Helsinki. Helsingin yliopisto Suomen kieli.

Hakulinen, Auli (2006) *Puhutun kielen kielioppi ja koulu*. Teoksessa *Kielioppi koulussa* (toim.) Harmanen, Minna, Siirainen, Mari. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLX, s. 127–136. Helsinki. Äidinkielen opettajain liitto.

Hakulinen, Auli (2003) *Vielä nyky Suomesta ja sen huollosta. Ovatko puhuttu ja kirjoitettu kieli erkaantuneet toisistaan?* Artikkeliteoksessa *Kielikello-lehdessä* 1/2003. Saatavilla myös: <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=1401> (viitattu 30.12.2016).

Hakulinen, Auli, Kauppinen, Anneli, Leiwo, Matti, Paunonen, Heikki, Räikkälä, Anneli, Saukkonen, Pauli, Yli-Vakkuri, Valma, Östman, Jan-Ola & Alho, Irja (toim.) (2002) *Kieli ja sen kieliopit. Opetuksen suuntaviivoja*. Helsinki. Opetusministeriö, Edita.

Heikkilä, Tarja (2014) *Tilastollinen tutkimus*. Porvoo. Edita.

Heikkinen, Vesa, Voutilainen, Eero, Lauerma, Petri, Tiililä, Ulla, Lounela Mikko (2012) *Genre-analyysi – tekstilajintutkimuksen käsikirja*. Helsinki. Gaudeamus.

Hiidenmaa, Pirjo (2004) *Suomen kieli - who cares?* Helsinki. Otava.

Ikola, Osmo (1989) *Suomen kirjakieli*. Teoksessa *Kielestä kiinni, Tietolipas 113* (toim.) Aalto, Seija, Hakulinen, Auli, Laalo, Klaus, Leino, Pentti, Lieko, Anneli. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden seura. s.165– 185.

Keeble, Richard (1994) *The Newspaper Handbook*. London. Routledge.

Kotilainen, Lauri (2003) *Parempi lehtijuttu*. Helsinki. Inforviestintä.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielipoliittinen ohjelma (1998) Työryhmä Anneli Räikkälä ja Mikael Reuter. Hyväksytty Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen johtokunnassa 16.2.1998.

Kulkki-Nieminen, Auli (2010) *Selkoistettu uutinen. Lingvistinen analyysi selkotekstin erityispiirteistä*. Tampere. Tampere University Press. Acta Universitatis Tamperensis : 1524.

Labov, William (1972) *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia. University of Pennsylvania Press.

Lahdenmäki Ari (2001) *Arkisen ja asiatyylin rajamailla*. Artikkelit Kielikello-lehdessä 1/2001. Saatavilla myös <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=1248> (viitattu 30.12.2016)

Lahtinen Saara, Tuomikoski Saara (2004) *Paikallisuus paikallislehdissä*. Artikkelit teoksessa *Lehtikieli tutkimuskohteena* (toim.) Markku Varis. Oulun yliopisto. 2004. s. 63–78

Leino, Pentti, Lieko, Anneli (toim.) (1996) *Kielestä kiinni*. Tietolipas 113. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Lintula, Anni & Valkama, Meri (2009) *Nuoren toimittajan eloonjäämisopas*. Jyväskylä. Ajatus kirjat. Gummerus.

Luscombe, Anya (2014) *Radio journalists and how they describe their written copy*. Journal of Media Practice. Volume 10, 2009 - Issue 1.

Mantila, Harri (2004) *Murre ja identiteetti*. Artikkelit Virittäjä-lehdessä 3/2004. s. 322–346.

Mantila, Harri (1997) *Johdanto*. Teoksessa *Pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio* (toim.) Makkonen, Seija, Mantila, Harri. Oulu. Oulun yliopisto, Suomen ja saamen kielen logopedian laitoksen julkaisuja 8. s. 1–23.

McLaughlin, Mairi (2011) *When Written is Spoken: Dislocation and the Oral Code*. Journal of French Language Studies, Volume 21, Issue 2. July 2011. s. 209-229

Nieminen Tommi (1999) *Kieli ja vaihtelu sosiolingvistiikassa*. Artikkelit teoksessa *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta*, (toim.) Määttä, Urho, Pälli, Pekka ja Suojanen, Matti K. Tampere. Folia Fennistica & Linguistica 22. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos 1999. s. 1–22.

Nuolijärvi, Pirkko (2000) *Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä*. Artikkelit kokoelmassa *Kieli, diskurssi & yhteisö*, (toim.) Sajavaara, Kari ja Piirainen-Marsh Arja. Jyväskylä. Soveltavan kielentutkimuksen laitos. Jyväskylän yliopisto. s. 13–39.

Paunonen Heikki (1989) *Muuttuvat puhesuomen muodot*. Teoksessa *Kielestä kiinni*, (toim.) Aalto Seija, Hakulinen Auli, Laalo, Klaus, Leino, Pentti, Leiko Anneli. Jyväskylä. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Gummerus.

Pietilä, Veikko (1973) *Sisällön erittely*. Helsinki. Gaudeamus.

Saarinen, Jenni (2013) *Puhekieliset ilmaukset sanomalehtitekstissä – kahden ikäryhmän käsityksiä*. Tampere. Tampereen yliopisto. Pro Gradu. Suomen kielen oppiaine. Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.

Sahi, Anniina (2013) *Kaikkien ja ei kenenkään vastuulla. Kysely- ja haastattelututkimus Suomen seitsemänpäiväisten sanomalehtien kielenhuoltokäytännöistä*. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos.

Salminen, Esko (1998) *Oivaltava toimittaja. Toimitustyön uudet mallit ja vaatimukset*. Helsinki. Ajatus kustannus.

Saussure, Ferdinand de (2014) *Yleisen kielitieteen kurssi*. Toimittaneet Charles Bally ja Albert Sechehaye yhteistyössä Albert Riedlingerin kanssa. Tampere. Vastapaino.

Saviniemi, Maija (2015) *On noloa, jos ammattilaiset tekevät tökeröitä kielioppivirheitä : toimitushenkilökunnan kielenhuoltotiedot, -käytännöt ja -diskurssit*. Oulu. Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis. B, Humaniora 127

Tiittula, Liisa (1992) *Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Loimaa. Finn Lectura.

Tiittula, Liisa, Nuolijärvi Pirkko (toim.) (2016). *Puheesta tekstiksi – kirjallisen esittämisen alueita, keinoja ja rajoja*. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Tommila, Päiviö & Salokangas Raimo (1998) *Sanomia kaikille. Suomalaisen lehdistön historia*. Helsinki. Edita.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä. Gummerus.

Vehkalahti, Kimmo (2008) *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. Helsinki. Tammi.

Viinikka, Jenni, Voutilainen Eero (2013) *Ääniä ilmassa, merkkejä paperilla – puhutun ja kirjoitetun kielen suhteesta*. Artikkelit Kielikello-lehdessä 3/2013. Saatavilla myös <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=2628> (viitattu 30.12.2016)

Väliverronen, Esa (toim.) (2009) *Journalismi murroksessa*. Helsinki. Gaudeamus.

Elektroniset lähteet:

Itä-Suomen yliopiston sivusto suomen murteista:

<http://sokl.uef.fi/aineistot/aidinkieli/murteet/perspron.html> (viitattu 30.12.2016)

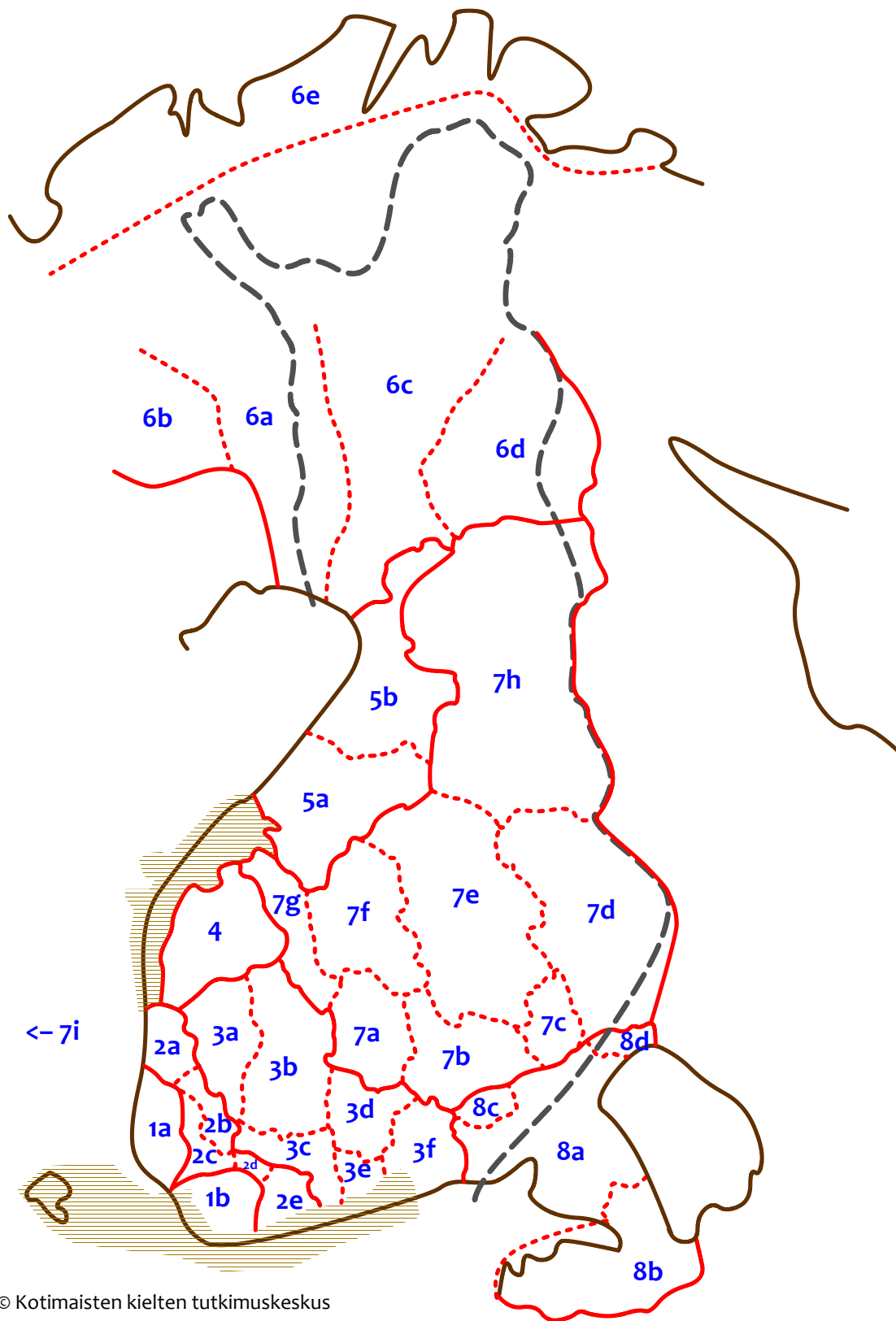
Sähköposti Sanomalehtien liiton tiedottaja Anne Suvannolta 27.11.2015

Sähköposti Suomen Journalistiliiton järjestöasiamies Marja Palmuselta 14.12.2016

Liitteet

Suomen murrealueet. Alueet 1–6 ovat länsimurteisiin kuuluvia, 7 ja 8 itämurteita.

Kartan lähde ja tekijänoikeudet: Kotimaisten kielten keskus

© Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

Kyselylomake

Kysely toimittajien kielenkäytöstä

Tämän kyselyn on tarkoitus selvittää toimittajien ajatuksia puhekielen käytöstä lehtiteksteissä. Kyselyssä ei ole oikeita tai vääriä vaihtoehtoja, vaan tarkoituksena on selvittää nimenomaan sitä, millaisen kielenkäytön toimittajat kokevat luontevaksi tällä hetkellä. Älä siis vastaa kyselyyn kielioppitestinä, vaan pikemminkin sen mukaan, mikä olisi missäkin tilanteessa mielestäsi luonteva ratkaisu.

Kysely on jaettu kahteen osaan, joista ensimmäinen koskee haastateltavan puhetta ja toinen toimittajan omaa kerrontaa. Lopussa on muutama avoin kohta, joissa voit perustella vastauksiasi. Vastaaminen kestää noin 5–10 minuuttia.

Haastateltavan puhe

Käyttäisitkö seuraavaa ilmaisua jutussasi haastateltavan sitaatissa, tai epäsuorana kerrontana, joka perustuu haastateltavan puheeseen? Jos käyttäisit, missä jutun osassa/osissa.

Voit halutessasi valita useamman vaihtoehdon.

Rastita jokaisesta kohdasta vähintään yksi vaihtoehto.

Lomakkeen viimeisessä osassa on tarjolla avoimia vastauskohtia, joissa voit halutessasi perustella vastauksiasi.

1. Halpuutus hatuttaa viljelijää.

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- Leipätekstissä
- Otsikossa
- Sitaatissa
- En milloinkaan

2. Mä oon ehdoton pasifisti enkä hyväksy Ranskan sotatoimia.

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- Leipätekstissä
- Otsikossa
- Sitaatissa
- En milloinkaan

3. Mie oon ehdoton pasifisti enkä hyväksy Ranskan sotatoimia.

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- Leipätekstissä
- Otsikossa
- Sitaatissa
- En milloinkaan

4. Mää oon ehdoton pasifisti enkä hyväksy Ranskan sotatoimia.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
- Otsikossa
- Sitaatissa
- En milloinkaan

5. Netti on ihmisen pahin vihollinen.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
- Otsikossa
- Sitaatissa
- En milloinkaan

6. Tietokone vörkkii kerrankin.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
- Otsikossa
- Sitaatissa
- En milloinkaan

7. - Mun auto voitti kisan! sanoo 7-vuotias Eetu.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
- Otsikossa
- Sitaatissa
- En milloinkaan

8. - Huomenna me mennään uudelleen!*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
- Otsikossa
- Sitaatissa
- En milloinkaan

9. Pyörän ritsillä istuminen oli Merjan lapsuudessa arkipäivää.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
- Otsikossa
- Sitaatissa
- En milloinkaan

10. Kodittomat koirat ja kissat on oikea ongelma.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
- Otsikossa
- Sitaatissa
- En milloinkaan

11. - Annaks mulle hantuukin? Raili pyytää.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
- Otsikossa
- Sitaatissa
- En milloinkaan

Toimittajan oma kerronta

Tämän osion esimerkkien on tarkoitus olla toimittajan omaa tulkintaa ja kerrontaa jutussa.

Tästäkin voit valita useamman vaihtoehdon.

Rastita jokaisesta kohdasta vähintään yksi vaihtoehto.

Lomakkeen viimeisessä osassa on tarjolla avoimia vastauskohtia, joissa voit halutessasi perustella vastauksiasi.

12. Duunareiden lapsi ei ymmärrä valitusta.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
- Otsikossa
- En milloinkaan

13. Järvet on nyt tavallista lämpimämpiä.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
- Otsikossa
- En milloinkaan

14. Bussin odottaminen kahden tunnin ajan joka aamu on lapselle raastavaa.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
- Otsikossa
- En milloinkaan

15. Ehtoolla taloon laskeutuu hiljaisuus.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
- Otsikossa
- En milloinkaan

16. Äitee oli opettanut Martille kaksi asiaa.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
 Otsikossa
 En milloinkaan

17. Taksikoheet poistuu, lupa heltiää nyt hakemalla.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
 Otsikossa
 En milloinkaan

18. Tästä raflasta saa kaupungin kalleinta bisseä.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
 Otsikossa
 En milloinkaan

19. Heidän ajatus oli tehdä Suomesta teknologian kärkimaa.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
 Otsikossa
 En milloinkaan

20. Vattu on Suomen marjoista paras.*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Leipätekstissä
 Otsikossa
 En milloinkaan

Yleiset kysymykset**21. 1. Millä lehden osastoilla käyttäisit puhekieltä?***Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Kotimaan uutisosasto
 Poliittikka
 Kulttuuri
 Urheilu
 Lifestyle
 Ulkomaat
 Muu:

22. 2. Millä osastoilla et missään tapauksessa käyttäisi puhekieltä?*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Kotimaan uutisosasto
 Poliittikka
 Ulkomaat
 Kulttuuri
 Urheilu
 Lifestyle
 Muu:

23. 3. Käytättäisikö puhekieltä mieluummin netti- vai printtijutuissa?*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Netissä
 Printissä
 Julkaisupaikalla ei ole merkitystä

24. 4. Missä tapauksissa puhekieli lehtitekstissä on mielestäsi perusteltua?

.....
.....
.....

25. 5. Millaisia vaikutelmia tahdot luoda puhekielen käytöllä?

.....
.....
.....
.....

26. 6. Missä jutun osissa tavallisesti käytät puhekieltä?*Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- Otsikko
 Leipäteksti
 Sitaatti
 Kuvatestit
 Faktalaatikat
 Muu:

27. **7. Vaikuttaako haastateltavan ihmisen ikä tai asema siihen, käytätkö puhekieltä? Jos, niin miten?**

.....

.....

.....

.....

28. **8. Oletko joskus lisännyt juttuusi puhekieltä, joka ei olisi suoraan haastateltavan suusta?**
Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- Kyllä
- En

Taustatiedot

29. **Oletko**

Merkitse vain yksi soikio.

- Nainen
- Mies
- Muu

30. **Missä lehdessä työskentelet?**

.....

.....

.....

.....

31. **Minkä ikäinen olet?**

Merkitse vain yksi soikio.

- 18–29
- 30–39
- 40–49
- 50–59
- yli 60-vuotias

32. **Miten pitkään olet työskennellyt alalla?**

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- 0–3 vuotta
- 3–6 vuotta
- 6–10 vuotta
- 10–20 vuotta
- yli 20 vuotta

33. Millä paikkakunnalla asut?

.....

34. Oletko asunut pitkiä aikoja toisilla paikkakunnilla, millä?

.....

.....

.....

.....

35. Millaisissa työtehtävissä työskentelet tällä hetkellä?

.....

.....

.....

.....

Palvelun tarjoaa

